

<https://helda.helsinki.fi>

pö JOKAINEN LAPSI ON OMANLAISENSA YKSILÖ!
Rajatylittävän yhteistyön aikaansaamista muutoksista
venäläisen lastensuojelutyön ajattelussa ja käytänteissä

Kulmala, Meri

Kansainvälinen solidaarisuussäätiö
2013

pö Kulmala , M 2013 , JOKAINEN LAPSI ON OMANLAISENSA YKSILÖ! : R
yhteistyön aikaansaamista muutoksista venäläisen lastensuojelutyön ajattelussa ja
käytänteissä . Kansainvälinen solidaarisuussäätiö .

<http://hdl.handle.net/10138/42514>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

”JOKAINEN LAPSI ON OMANLAISENSA YKSILÖ!”

Rajatylittävän yhteistyön aikaansaamista muutoksista
venäläisen lastensuojelutyön ajattelussa ja käytänteissä

Arvio Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyöstä Karjalassa ja Leningradin alueella vuosina 2005-2013

Tutkija Meri Kulmala
Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto
28.6.2013

Sisällys

0. Tiivistelmä.....	3
1. Johdanto	4
2. Hankearvion toteutus ja materiaalit	5
Hankedokumentit.....	6
Haastattelut ja havainnointi	6
Muu aineisto.....	8
3. Pelastakaa Lapset ja lähialueyhteistyö	8
Pelastakaa Lasten maailmanlaajuiset tavoitteet lähialueyhteistyön tuloksellisuuden mittareina	10
Laadukkaat palvelut jokaisen lapsen ulottuvilla (GO1)	10
Lapsiystävälliset politiikat ja asenteet (GO2)	11
Kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden vahvistuminen (GO3)	11
Lapset voivat ilmaista mielipiteitään ja osallistua päätöksentekoon (GO4)	12
4. Venäjästä toimintaympäristönä	12
Lapset Venäjän valtiollisissa politiikoissa	12
Venäläisten järjestöjen toimintamahdollisuudet	16
Pelastakaa Lasten toimintamahdollisuudet Venäjän kontekstissa	19
5. Pelastakaa Lasten venäläisistä kumppaneista: paikallisten toimijoiden vahvistuminen?	20
Mir Detei: sosiaaliapua ja lastenoikeuksien opettelemista Sortavalassa.....	20
Beregite Detei: vertaistukea ja vammaisten lasten oikeuksia Viipurissa	25
Karjalan lastensuojeluliitto (KLSL): vaikuttamistoimintaa ja lastenkotien verkostoitumista Karjalan tasavallassa	31
6. Lähialueilla toteutettujen hankkeiden tuloksellisuus (effectiveness) ja vaikuttavuus (impact)	36
GO1: Muutokset lapsille suunnatuissa palveluissa ja niihin pääsyssä?.....	36
GO2: Muutokset lainsäädännössä, käytänteissä sekä ajattelu- ja toimintavoissa.....	38
GO3: Muutokset kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden toimintakyvyssä	39
GO4: Muutokset lasten osallistumisessa.....	41
Johtopäätöksiä hanketoiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta	41
7. Toiminnan tarkoituksenmukaisuus (relevance), tehokkuus (efficiency) ja kestävyys (sustainability)	42
8. Ajatuksia tulevaan	44
Lähteet.....	48
Liitteet.....	49

0. Tiivistelmä

Tässä hankearviossa arvioidaan joukkoa Pelastakaa Lasten Venäjällä toteuttamia hankkeita. Arvioitavaksi on valittu seitsemän Pelastakaa Lasten Karjalassa ja Leningradin alueella erilaisella rahoituksella toteuttamaa hanketta vuosina 2005-2013. Arvio ei siis koske kaikkia järjestön Venäjällä toteuttamia hankkeita. Valittuja hankkeita on kuitenkin käytetty tässä arviossa ns. esimerkinomaisesti Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyön tuloksellisuuden tarkastelemiseksi. Arvion tavoitteena ei siis ole tarkastella yksityiskohtaisesti kunkin hankkeen tuloksia, vaan ymmärtää yleisemmällä tasolla, mitä lähialueilla on rajatylittävän yhteistyön puitteissa saavutettu. Lähialueyhteistyön tuloksellisuuden mittareina on arviossa käytetty järjestön globaalisti tavoittelemia tuloksia, joita ovat: 1) laadukkaat palvelut jokaisen lapsen ulottuvilla, 2) lapsiystävälliset politiikat ja asenteet, 3) kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden vahvistuminen ja 4) lapset voivat ilmaista mielipiteitään ja osallistua päätöksentekoon (ks. luku 3). Nämä tavoitteet perustuvat Pelastakaa Lasten maailmanlaajuiseen ohjelmapaperiin. Tämä arvio siis tarkastelee Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyötä osana Pelastakaa Lasten maailmanlaajuisia toimintaa. Osin tähän on päädytty siitä syystä, että Pelastakaa Lapsilla ei ole ollut varsinaista Venäjä-ohjelmaa. Kaikissa hankkeissa on paikallisena kumppanina ollut järjestötoimija, ja tässä arviossa tarkastellaan myös näiden paikallisten partnerien kykyä toimia lastensuojelun alalla Venäjällä.

Tämä hankearvio on toteutettu helmi-kesäkuussa 2013. Aineistona arvioinnille ovat toimineet virallinen hankedokumentaatio sekä monenlaiset muut hankkeen puitteissa tuotetut materiaalit. Näiden kirjallisten aineistojen lisäksi ensiarvoisen tärkeässä asemassa ovat olleet hanketoimijoiden haastattelut, joita on tehty Helsingissä, Petroskoissa, Sortavalassa ja Viipurissa. Venäjälle tehtiin yhteensä kaksi kenttämatkaa, joiden aikana tavattiin niin paikallisia järjestökumppaneita, hankkeiden hyödynsaajia kuin viranomaisia.

Pelastakaa Lasten työ Venäjällä alkoi aikanaan konkreettisen tavara-avun ja lastenkotilasten piirissä. Aineellinen apu on yhä säilynyt keskeisenä järjestön Venäjä-toiminnassa, mutta hankkeiden painopiste on myöhemmin siirtynyt asiantuntija-apuun lapsiystävällisten työmenetelmien kehittämiseksi. Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyön punaisena lankana voikin pitää laitossijoituksessa olevien lasten elinympäristön ja -olojen kehittämistä, huostaanottojen ennaltaehkäisyä erilaisen perhetoiminnan ja perheiden tukemisen kautta, vammaisten lasten oikeuksia sekä kansalaisyhteiskunnan vahvistamista. Kaikissa hankkeissa on myös pyritty tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa – erityisesti sosiaali-, terveys- ja opetushallinto on poikkeuksetta vedetty mukaan hankkeisiin. Konkreettisemmän avun lisäksi on hankkeilla pyritty nostamaan tietoisuutta kustakin aihealueesta, jonka parissa on työskennelty. Usein hankkeet ovat osuneet sellaiselle alueelle, joka on nähty Venäjällä jollain tapaa hyvin negatiivisessa valossa eikä siitä ole julkista keskustelua ennen hankkeita käyty.

Yhteenvedona voi todeta, että yhteistyöllä on saatu paljon aikaiseksi. Merkittävimmät saavutukset ovat nähtävissä niissä ajattelu- ja toimintatapojen muutoksissa haavoittuvaisten lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten keskuudesta: kohdepaikkakunnilla on kiistatta menty kohti lapsilähtöisempiä käytänteitä. Myös olemassa olevien palveluiden laatua on kyetty parantamaan sekä tarjoamaan julkisia palveluja täydentäviä laadukkaita palveluista lapsille. On myös monin tavoin kyetty kasvattamaan paikallisyhteisöjen – ml. kumppanijärjestöjen – kapasiteettia toimia lasten hyväksi.

Näitä tuloksia ovat osaltaan edesauttaneet monenlaiset toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset: lapsia koskevat politiikat ovat yleisesti ottaen kehittyneet parempaan suuntaan Venäjällä – joskaan ei juurikaan hankkeiden ansiosta. On todettava, että tämänhetkinen(kin) toiminta on monin paikoin kovin käytännönlähtöistä ja sosiaaliapupainotteista, kun taas varsinainen vaikuttamistoiminta on jäänyt paikallisten kumppanien työssä vähäisemmälle. Myös lasten osallistamiseen ei ehkä ole kiinnitetty niin paljoa huomiota kuin olisi ollut toivottavaa.

Vaikuttaa siltä, että Pelastakaan Lasten tukea – niin rahallisessa kuin ammatillisessa mielessä – yhä kipeästi tarvittaisiin, ainakin vielä jonkin aikaa. Venäjällä on meneillään suuri sijaishuollon reformi, jossa on monin paikoin nähtävissä myös sellaisia periaatteita, jotka istuvat Pelastakaa Lasten laajempiin ideologioihin ja agendoihin. Juuri nyt Pelastakaa Lapsilla kumppaneineen saattaisi olla hyvä paikka vaikuttaa siihen, että muotoutuvan sijaishuoltojärjestelmän ytimessä näkyisi lapsen etu. Tästä syystä en näe toivottavana Pelastakaa Lasten vetäytymistä tässä tilanteessa, vaan pikemminkin erityisesti koulutuksellisen yhteistyön soisi tiivistyvän järjestelmän ollessa käymistilassa, esimerkiksi yhteisen EU-hankkeen muodossa. Lähitulevaisuudessa venäläisille kumppaneille saattaa olla tarjolla nykyistä laajemmin kotimaista rahallista tukea ns. ostopalveluiden sekä valtion ja järjestösektorin yhteisratkaisujen yleistäessä.

1. Johdanto

Tässä hankearviossa arvioidaan joukkoa Pelastakaa Lasten Venäjällä toteuttamia hankkeita. Arvioitavaksi on valittu seitsemän Karjalassa ja Leningradin alueella erilaisella rahoituksella toteutettua hanketta vuosina 2005-2013. Valittuja hankkeita käytetään esimerkinomaisesti Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyön tuloksellisuuden tarkastelemiseksi. Arvion tavoitteena ei siis ole tarkastella yksityiskohtaisesti kunkin hankkeen tuloksia, vaan ymmärtää yleisemmällä tasolla, mitä lähialueilla on rajatylittävän yhteistyön puitteissa saavutettu (ks. toimeksianto liitteessä 1). Arvio tarkasteleekin Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyötä osana järjestön maailmanlaajuisia toimintaa (ks. luku 3). Rajatylittävän yhteistyön tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden lisäksi, on arviossa kiinnitetty huomiota kyseisten hankkeiden kestävyys, tarkoituksenmukaisuuteen ja tehokkuuteen (ks. luvut 6 ja 7). Arvio pyrkii myös antamaan suosituksia tulevaan (ks. luku 8).

Kaikissa hankkeissa on paikallisena kumppanina ollut järjestötoimija. Luvussa 5 esitellään kukin kumppanijärjestö sekä ne valitut hankkeet, joista kyseinen järjestö on ollut osaltaan vastuussa. Tässä yhteydessä pohditaan myös kunkin hankkeen saavutuksia ja ongelmakohtia sekä tarkastellaan kyseisten paikallisten kumppanien kehityskaarta ja tämänhetkistä kykyä toimia lastensuojelun alalla Venäjän kontekstissa. Niin lastensuojelun kuin kansalaisjärjestötoiminnan alueella on Venäjän valtiollisissa poliitikoissa tapahtunut paljon 2000-luvulla. Raportin luku 4 tarkasteleekin Pelastakaa Lasten Venäjä- yhteistyön kannalta keskeisiä kysymyksiä ja muutoksia niiden laajemmassa kontekstissa.

Hankearvio on toteutettu helmi-kesäkuussa 2013. Aineistona arvioinnille ovat toimineet virallinen hankedokumentaatio sekä monenlaiset muut hankkeen puitteissa tuotetut materiaalit. Näiden kirjallisten aineistojen lisäksi ensiarvoisen tärkeässä asemassa ovat olleet kenttämатkat ja hanketoimijoiden haastattelut (ks. luku 2 sekä liitteet 2, 3, 4). Hankkeiden arviointi olisi ollut mahdotonta ilman hankkeeseen osallistuneiden toimijoiden merkittävää panosta. Erityisesti kiitän

Pelastakaa Lasten ohjelmasuunnittelija Katja Selkimäki-Graytä sekä venäläisten kumppanijärjestöjen johtajia Marina Lebedevaa, Nadezhda Pavlovaa että Larisa Solovievaa, jotka monien keskustelujen lisäksi kokosivat tarvittavat materiaalit sekä hoitivat monet matka- ja tapaamisjärjestelyt. Kenttämatoilla vaikuttavaa oli paikallisten voimanaisten energian ja entusiasmin ohella kiitollisten hyödynsaajien tapaamiset. Haluan lämpimästi kiittää kaikkia, jotka löysivät aikaa keskustella ja viettää aikaa kanssani. Arvion tekeminen herätti myös minussa aiheetta kohtaan tutkimuksellisen mielenkiinnon, joten toivon voivani myös tulevaisuudessa työskennellä vastaavien kysymysten parissa.

2. Hankearvion toteutus ja materiaalit

Tämä hankearvio toteutettiin helmi-kesäkuussa 2013 Pelastakaa Lasten toimeksiannosta (ks. liite 1). Arviossa on pääasiallisena materiaalina käytetty valittujen hankkeiden hankedokumentteja sekä hankkeisiin osallistuneiden toimijoiden haastatteluja, joista suomalaisten osapuolten haastattelut tehtiin Helsingissä. Karjalan tasavaltaan, Sortavalaan ja Petroskoihin, tehtiin arviointimatka 21.-26.3.2013, jolloin haastateltiin pääasiassa sortavalalaisia ja petroskoilaisia hanketoimijoita, hallinnonedustajia sekä tavattiin hyödynsaajia. Petroskoissa tavattiin myös Karjalan eri piireissä toimivien lastenkotien edustajia. (Ks. liite 2 ja 3.) Arviointimatka Viipuriin toteutettiin 17.-18.4.2013 (ks. liite 4). Matkojen ohjelmiin kuului myös erilaisia tutustumiskäyntejä sekä niiden aikana tehtiin yleisiä havaintoja.

Arvio ei koske kaikkia järjestön lähialuehankkeita, vaan Pelastakaa Lapset valitsi tätä arviota varten seitsemän erilaisella rahoituksella Venäjällä toteuttamaansa hanketta. Aikarajaksi arvioitaville hankkeille asetettiin vuoden 2005 jälkeiset hankkeet, joskin osa arvioitavista hankkeista oli jo alkanut ennen tätä vuotta. Osa hankkeista on yhä käynnissä. Valitut hankkeet olivat seuraavat:

Karjalan tasavalta

- **Sortavalan lastensuojelun kehittäminen** (Sortavala, 2001->): pääkumppanina lastensuojelujärjestö Mir Detei; Pelastakaa lasten omarahoitus (hankekoodi 54225).
- **Karjalan lastenkodit** (Karjalan tasavalta, 1997->): nykyisin pääkoordinaattorina Karjalan lastensuojeluliitto (KLSL); Pelastakaa lasten omarahoitus (hakekoodi 54619).
- **Lapsuuden silta: Lapsilähtöisten työikäntöjen juurruttamien perhe- ja laitossijoituksiin** (Petroskoi/Karjalan tasavalta, 2003–2006): pääyhteistyökumppanina Opetushenkilöstön täydennyskoulutusinstituutti (Petroskoi); rahoitus Suomen UM (hankekoodi 54757).
- **Lapsen oikeus suojeluun/oppilashuolto** (Karjalan tasavalta/Sortavala ja Petroskoi, 2007–2009): pääkumppaneina KLSL ja Mir Detei; rahoitus Suomen UM (hankekoodi 53104).

Leningradin alue

- **Äiti-lapsi -keskus Margareta** (Viipuri 2003->): pääkumppanina viipurilainen lastensuojelujärjestö Beregite Detei; yksityinen rahoittaja (hankekoodi 54232).
- **Viipurin vammaiset lapset (Doorstep of vyborg)** (Viipuri, 2006-2009): pääkoordinaattorina viipurilainen lastensuojelujärjestö Beregite Detei; rahoitus IKEA (hankekoodi 54768).
- **Education for every child** (Viipuri, 2010–2011): pääkoordinaattorina viipurilainen lastensuojelujärjestö Beregite Detei; rahoitus IKEA (hankekoodi 53121/53114).

Arvion tarkoituksena ei ole ollut arvioida yksittäisiä hankkeita, vaan ottaa ne pikemminkin esimerkkeinä Pelastakaa Lasten toteuttamasta lähialueyhteistyöstä. Näin ollen tässä arvioissa ei esitellä hankkeita ja kunkin hankkeen tuloksia yksityiskohtaisesti, vaan niiden perusteella pyritään hahmottamaan Pelastakaa Lasten Venäjä-toiminnan punaista lankaa ja tuloksellisuutta – toisin sanoen rakentamaan kokonaiskuvaa, minkälaista toimintaa lähialueillamme on tuettu sekä minkälaisia vaikutuksia järjestön toiminnalla voi katsoa olleen. Toiminnan tuloksellisuuden indikaattoreita ei siis ole määritetty projektikohtaisesti, vaan mittareina on käytetty Pelastakaa Lasten maailmanlaajuisia tavoitteita (ks. luvut 3 ja 6).

Alla esitellään hieman tarkemmin käytetyt materiaalit, jotka jakautuvat seuraaviin pääryhmiin:

- viralliset hankedokumentit
- haastattelu- ja havainnointimateriaali
- muut materiaalit

Hankedokumentit

Arviossa käytetty hankedokumentaatioaineisto koostuu monenlaisista hankkeiden puitteissa tuotetuista dokumenteista, joita minulle toimitettiin tämän arvion toteuttamiseksi. Pääasiallisesti kustakin hankkeesta on käytettävissäni ollut hankehakemuksia, vuosi- ja väliraportteja sekä päättyneistä hankkeista myös loppuraportit.¹ Kyseiset raportit ovat olleet niin Pelastakaa Lasten kuin heidän paikallisten kumppaniensa tuottamia ja näin ollen vaihtelevasti suomeksi, venäjäksi ja englanniksi. Hankehakemusten ja –raporttien lisäksi sain käyttööni venäläisiltä osapuolilta erilaisia materiaaleja, joita hankkeiden (ja yleisemminkin heidän toimintansa) puitteissa on tuotettu. Käytettävissäni oli myös hankkeiden hyödynsaajilta kerättyä palautetta. Se, että saatavillani oleva hakedokumentaatio ei ollut täysin systemaattista, ei ole kutienkaan ratkaisevasti vaikuttanut tämän arvion tekemiseen, sillä kuten sanottu, ei tehtävänäni ole ollut arvioida yksittäisiä hankkeita vaan pikemminkin käsitellä niitä esimerkinomaisesti osana Pelastakaa Lasten laajempaa toimintaa niin lähialueilla kuin globaalistikin. Näin ollen koen, että minulla on ollut riittävä määrä materiaalia käytettävissäni.

Haastattelut ja havainnointi

Olen naisen osan tässä arviossa käytetyistä aineistoista muodostavat sekä suomalaisten että venäläisten hanketoimijoiden haastattelut, hyödynsaajien tapaamiset sekä yleinen havainnointi arvointimatkoilla Sortavalaan, Petroskoihin ja Viipuriin (ks. liite 2, 3 ja 4). Hankkeen puitteissa tehtiin yhteensä useita yksilö- tai ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 49 henkilöä. Tämän lisäksi arvointimatkoilla tehtiin erilaisia tutustumiskäyntejä, joiden aikana keskusteltiin näiden tahojen edustajien ja hyödynsaajien kanssa.

Pelastakaa Lasten edustajia haastateltiin yhteensä kolme:

- 15.3.2013, Paula Keskiö ja Katja Selkimäki-Gray

¹ Osasta arvioon sisällytetyistä hankkeista oli luettavissani hyvinkin systemaattisesti, kun taas osasta hankkeista joitakin dokumentteja selvästi puuttui.

- 3.4.2013, Anne Haaranen

Sortavalaan tehdyllä arviointimatalla (21.-24.3.2013) tavattiin joukko Mir Detein koordinoimiin hankkeisiin osallistuneita toimijoita:

- Mir Detein edustajia (2 naista), joiden kanssa käytiin useita keskusteluja matkan aikana
- Sortavalan piirihallinnon lastensuojelu- ja sosiaalipuolen edustajia (yhteensä 2 naista)
- lasten kanssa työskentelevän psykologis-lääketieteellis-sosiaalisen keskuksen johtaja (1 nainen)
- vierailtiin erässä kyläkoulussa, jossa keskusteluihin osallistui koulun rehtori ja kaksi pedagogia (3 naista)
- vierailtiin eräässä lasten päiväkodissa, jossa keskusteltiin johtajan kanssa (1 nainen)
- osallistuttiin ”nuori perhe” –klubitoimintaan, jossa havainnoitiin ja keskusteltiin kahden vetäjän ja yhden osallistujan kanssa (2 + 1 naista)
- osallistuttiin yleisötapaukseen konserttiin nuorten sosiaali- ja kulttuurikeskuksessa (jossa Mir Detein toimisto sijaitsee)

Petroskoissa matkaa (25.-26.3.2013) emännöi KLSL:n puheenjohtaja ja matkan aikana tavattiin sekä järjestön, tasavallan- ja kunnanhallinnon että lastenkotien edustajia:

- KLSL:n edustajia, joista erityisesti puheenjohtajan kanssa käytiin matkan aikana lukuisia arvioinnin kannalta keskeisiä keskusteluja (3 naista)
- Karjalan lastenkotien (vara)johtajia: Karhumäki, Kontupohja, Petroskoi, Segezha, Veskelys (1 mies ja 4 naista)
- Karjalan varaopetusministeri (1 nainen)²
- Karjalan lapsiasiavaltuutetun toimisto (2 naista)
- Petroskoin kaupungin opetushallinnon päällikkö (1 nainen)
- hankkeisiin osallistuneiden koulujen sosiaalipedagogeja (2 naista)
- psykologis-lääketieteellis-sosiaalisen keskuksen johtaja (1 nainen)
- Opetushenkilöstön täydennyskoulutusinstituutin johtaja (1 nainen)
- vierailtiin eräässä lastenkodissa, jossa tavattiin johtajan lisäksi lukuisa joukko eri-ikäisiä lapsia sekä lastenkodin työntekijöitä

Viipurin matkan (16.-17.4.2013) järjestelyistä vastasi Beregite Detein johtaja ja matkan ohjelmaan kuuluivat seuraavat tapaamiset:

- Beregite Detein johtajan kanssa käytiin lukuisia keskusteluja (1 nainen)
- järjestön perustajajäseniä/aktiiveja, Pushkin-instituutin edustajia (2 naista)
- järjestön vapaaehtoinen (1 mies)
- Diagnostiikka-keskuksen edustaja (1 nainen)
- Viipurin Kaupungin sosiaalishallinnon johtaja (1 nainen)
- tavattiin joukko vammaisten lasten vanhempia ja keskusteltiin heidän kanssaan ryhmässä (5 äitiä/huoltajaa, kaikki naisia)
- tavattiin ja keskusteltiin joukon yksinhuoltajaäitien kanssa (5 äitiä lapsineen)

² Tapaaminen oli alun perin sovittu itse opetusministerin kanssa, mutta valitettavasti tämä sairastui.

- käytiin tutustumassa erääseen päiväkotiin, joka osallistunut inklusiivisen opetuksen hankkeisiin ja keskusteltiin päiväkodin johtajan ja varajohtajan kanssa (2 naista)

Venäläisistä haastatteluista vain kaksi oli miestä, mikä mielestäni kuvastaa hyvin sitä, että hankkeiden kannalta olennaiset yhteiskuntasektorit – sosiaali-, terveys- ja opetushallinto sekä järjestösektori ovat Venäjällä hyvin naisvaltaisia (myös Kulmala 2013).

Muu aineisto

Erityisesti arviointimatkoilla nousi esiin aiheen kannalta olennaisia Venäjän valtiollisia politiikkaohjelmia, joihin olen tutustunut ymmärtääkseni paremmin tämänhetkisiä lastensuojeluun liittyviä kysymyksiä ja uudistuksia Venäjällä. Näistä olennaisimpina mainittakoon:

- ”Venäjä ilman lastenkoteja” –kansallinen ohjelma vuosille 2013-2020 ja
- ”Kansallinen toimintastrategia lastenintressien edistämiseksi” vuosina 2012-2017.

Oma sosiologinen väitöskirjani (ks. Kulmala 2013) käsittelee kansalaisyhteiskuntaa Karjalassa ja erityisesti Sortavalan piirissä. Mir Detei on toiminut yhtenä esimerkkitapauksena työssäni. Mir Detein toiminnan perinpohjaisen tuntemuksen ohella kansalaisjärjestöjä koskeva federaatiotasoinen lainsäädäntö ja muut valtiolliset politiikat ovat minulle erittäin tuttuja. Väitöskirjatyössäni yksi keskeisistä kysymyksistä on ollut suomalais-venäläisen yhteistyön rooli Karjalan ja erityisesti Sortavalan kansalaisyhteiskunnan kehitykselle. Väitöskirjatyöni on siis olennaisesti auttanut minua ymmärtämään sitä laajempaa kontekstia, jossa Pelastakaa Lasten hankkeet on toteutettu. Edellä mainittuja lakeja ja politiikkaohjelmia käsitellään niiden olennaisilta osin tämän arvion luvussa 4.

Taustamateriaalina johdatuksena Pelastakaa lasten lähialueyhteistyöhön olen tutustunut järjestön Pietarissa jo vuonna 1995 aloitettaman lastenkotilasten kummitoiminnan loppuraporttiin. Olen myös perehtynyt joihinkin Pelastakaa Lasten yleisiin materiaaleihin – ml. maailmanlaajuiseen ohjelmapaperiin vuosille 2011-2013 (Global Program Plan), esitteisiin ja nettisivuihin – kyetäkseen sijoittamaan järjestön Venäjä-yhteistyön laajempaan kontekstiin sekä määrittämään indikaattoreita lähialueyhteistyön tuloksellisuuteen.

3. Pelastakaa Lapset ja lähialueyhteistyö

Pelastakaa Lasten Venäjä-toiminta sai alkunsa jo pian Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, vuonna 1995, jolloin aloitettiin yhden pietarilaisen lastenkodin tukeminen. Kyseisessä lastenkodissa aloitettiin kummilapsitoiminta. Aluksi kullakin suomalaisella kummilla oli kyseisessä lastenkodissa nimikkolapsensa, jolle osoittaa tukeaan ja apuaan. Järjestelmä todettiin kuitenkin eriarvoistavaksi ja pian siirryttiin ns. yhteiseen kummikassaan, josta tuettiin lastenkodin lapsia yleisemmin, mm. perustamalla heille kerhoja sekä hankkimalla uuden vuoden lahjoja. Alun perin tavoitteena oli tämän yhden pietarilaislastenkodin avustaminen eikä toimintaa ollut tarkoitus laajentaa. Kuitenkin jo vuonna 1997 aloitettiin humanitäärin apu myös Karjalan lastenkoteihin; vuoden 1998 talouskriisin myötä kyseinen apu tuli entistä olennaisemmiksi. Pietarin osalta kymmenessä vuodessa todettiin, että kohentuneen taloustilanteen vuoksi ei tämänkaltaiselle materiaaliseen

avulle ole enää tarvetta, mutta Karjalan osalta tilanne oli edelleen toinen, minkä vuoksi kaikki kummirahat päätettiin suunnata sinne. (Keskioja 2006.)

Ideologisesti on ehkä nurinkurista, että Pelastakaa Lapset lähti tukemaan lastenkotitoimintaa, kun järjestö periaatteessa korostaa pikemminkin lapsen paikkaa perheessä kuin laitoksessa. Venäjän kohdalla oli kuitenkin tunnistettava se tosiasia, että suuri osa sijoitetuista lapsista eli laitoksissa, joissa olosuhteet saattoivat olla hyvinkin kurjat. Lähialueyhteistyön tarkoituksena onkin ollut parantaa näitä olosuhteita sekä kehittää laitoshoidon lapsiystävällisemmäksi.³

Järjestön työ Venäjällä siis alkoi konkreettisen tavara-apuna lastenkotilapsille. Aineellinen apu on säilynyt keskeisenä järjestön Venäjä-toiminnassa, mutta painopiste on myöhemmin siirtynyt asiantuntija-apuun lapsiystävällisten työmenetelmien kehittämiseksi. Pelastakaa Lapset onkin läpivienyt useita hankkeita Karjalassa, joissa on pyritty kiinnittämään huomiota sijoitusprosesseihin ja laitoshoidon laatuun. Lastenkotien lisäksi on Karjalassa ennaltaehkäisyn puolella pyritty kehittämään tukiperhetoimintaa sekä oppilashuoltoa, kun taas Viipurissa on tuettu vanhemmuutta sekä panostettu vammaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä. Sekä Karjalassa että Leningradin alueella on voimakkaasti keskitytty myös kansalaisyhteiskunnan tukemiseen.

On todettava, että varsinaista Venäjä-ohjelmaa ei Pelastakaa Lapsilla ole missään vaiheessa ollut. Tällaisen ohjelman laatiminen olisi varmasti terävöittänyt ja yhtenäistänyt hankkeita sekä erityisesti auttanut hankkeiden tuloksellisuuden mittaamista ja arvioimista. Täytyy kuitenkin sanoa, että Venäjä-ohjelman puuttumisesta huolimatta järjestön lähialueilla toteutetuista hankkeista on löydettävissä paljon yhtymäkohtia sekä kaikille hankkeille yhteisiä teemoja. Lähialueyhteistyön punaiseksi langaksi on löydettävissä teemoja, jotka ovat läpileikanneet järjestön toimintaa Venäjällä: laitossijoituksessa olevien lasten elinympäristön ja -olojen kehittäminen, huostaanottojen ennaltaehkäisy (erilainen perhetoiminta, köyhien perheiden tukeminen, ammattitaidon lisääminen aikaisessa vaiheessa puuttumiseen), vammaisten lasten oikeudet sekä kansalaisjärjestöjen vahvistaminen. Kaikissa hankkeissa on myös pyritty tekemään yhteistyötä viranomaisien kanssa – erityisesti sosiaali-, terveys- ja opetushallinto on poikkeuksetta vedetty mukaan yhteistoimintaan. Konkreettisemmän avun lisäksi on pyritty nostamaan tietoisuutta kustakin keskeisestä aihealueesta, jonka parissa on työskennelty. Usein hankkeet ovat osuneet alueelle, joka on nähty Venäjällä jollain tapaa hyvin negatiivisessa valossa eikä siitä julkista keskustelua ole juuri käyty. Kaikki yllä esitetyt temaattiset suuntaukset ovat myös istuneet hyvin Pelastakaa Lasten muualla maailmassa tekemään työhön ja näin ollen järjestön maailmanlaajuisiin tavoitteisiin, joita esitellään lyhyesti. Venäjä-ohjelman puuttuessa onkin tässä arviossa käytetyt arviointimittarit määritetty kyseisten tavoitteiden pohjalta.

Vuoteen 2013 tultaessa näyttää siltä, että Pelastakaa Lasten näkökulmasta Venäjä-yhteistyö näyttäytyy liialti konkreettisena – materiaalisena ja rahallisena – apuna sekä jo olemassa olevan toiminnan pyörittämisenä. Painopisteen haluttaisiin olevan enemmän vaikuttamistoiminnassa kuin ns. sosiaalityössä. Järjestö toivoisi voivansa jatkossa toimia pikemminkin ammatillisena tukena kuin rahoituksen ja materiaallisen avun lähteenä. Tulevaisuudessa järjestön tavoitteena on kuitenkin vetäytyä pois, sillä sen lähialueyhteistyö muistuttaa pitkälti kehitysmaissa tehtävää työtä, vaikkei Venäjä lukeudu kehitysmaihiin.

³ On myös huomattava, että Pelastakaa Lasten toimiessa myös kansainvälisten adoptioiden parissa, on lastenkotien parissa tehtävä työ puoltanut paikkaansa ja aluksi linkittyi myös tähän toimintaan.

Pelastakaa Lasten maailmanlaajuiset tavoitteet lähialueyhteistyön tuloksellisuuden mittareina

Kuten yllä on esitetty, Pelastakaa Lapsilla ei ole ollut varsinaista Venäjä-ohjelmaa, joka olisi ohjannut järjestön lähialueyhteistyötä ja sen tavoitteita nimenomaisessa kontekstissa. Arvioon valittujen yksittäisten hankkeiden suunnitelmat ovat olleet – oletettavasti kustakin eri rahoittajatahosta riippuen – hyvin erilaisia eikä näissä suunnitelmissa useinkaan ole määritelty konkreettisia mittareita hankkeiden tuloksellisuuden arvioimiseksi, saati mittaamiseksi. Kuten sanottu, järjestön hankkeista on kuitenkin löydettävissä keskenään yhteisiä tavoitteita, jotka puolestaan ovat monin paikoin linjassa Pelastakaa lasten maailmanlaajuisen tavoitteiden kanssa.

Maailmanlaajuisesti Pelastakaa Lapset perustaa työnsä YK:n lastenoikeuksien ja ihmisoikeuksien sopimuksiin, jotka myös Venäjän federaatio on ratifioinut. Järjestö siis taistelee lasten oikeuksien puolesta, kiinnittäen erityishuomiota marginaaliryhmiin, kuten kaikista köyhimpiin sekä vammaisiin lapsiin, joiden katsotaan olevan haavoittuvaisimmassa asemassa. Pelastakaan lasten tehtävä on *toimia lasten äänenä*: järjestö pyrkii niin puhumaan lasten puolesta kuin luomaan paikkoja lapsille itse ilmaista kantojaan sekä huolehtimaan, että valtiot kantavat velvollisuutensa ja vastuunsa lapsia ja lasten oikeuksia koskevissa kysymyksissä. Pelastakaa lasten tehtävä on myös *toimia innovatiivisena aloitteentekijänä*: järjestö pyrkii edistämään kestäviä ratkaisuja lapsia ja lastenoikeuksia koskevissa kysymyksissä kansallisvaltioiden kuin pienempienkin yhteisöjen tasolla. Pelastakaa Lasten tehtävä on myös *saada aikaan tuloksia*: järjestö ei siis pyri toimimaan pelkästään valtion vahtikoirana vaan myös tiiviisti työskentelemään yhteistyössä valtioiden kanssa vahvistaakseen lasten oikeuksien toteutumista niin kansallisilla kuin paikallisillakin tasoilla. Järjestö pyrkii myös vahvistamaan paikallisten kansalaisjärjestöjen kapasiteettia toimia lasten oikeuksien puolesta. Jotta Pelastakaa Lapset voi toimia lasten äänenä, olla aloitteentekijä sekä aikaansaada tuloksia, on järjestön tehtävä myös *luoda kumppanuuksia* eri tahoihin – valtioihin, järjestöihin, tutkimuslaitoksiin ja mediaan. Kaikki yllä mainitut periaatteet ja tehtävät ovat nähtävissä myös järjestön Venäjällä tekemässä työssä, joskin eriasteisesti.

Tässä arviossa on siis päädytty tarkastelemaan järjestön lähialueyhteistyötä valittujen hankkeiden kautta osana Pelastakaa lasten laajempaa toimintaa. Maailmanlaajuinen ohjelmapaperi vuosille 2011-2013 määrittää järjestön toiminnan prioriteettialueet, joita ovat lasten oikeuksien hyvä hallinto, inklusiivinen opetus, humanitaarinen apu, lastensuojelu, lapsilähtöinen sosiaaliturva sekä puhdas vesi ja hygienia lasten ulottuvilla. Nämä prioriteetit ovat ohjanneet järjestön globaalisti tavoittelemia tuloksia, joita ovat: 1) laadukkaat palvelut jokaisen lapsen ulottuvilla, 2) lapsiystävälliset politiikat ja asenteet, 3) kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden vahvistuminen ja 4) lapset voivat ilmaista mielipiteitään ja osallistua päätöksentekoon. Lähialueyhteistyön tuloksellisuutta on tässä arviossa tarkasteltu em. tavoitteiden kautta. Hankkeiden ansiosta tapahtuneita muutoksia tarkastellaan siis tämän raportin luvussa 6.

Laadukkaat palvelut jokaisen lapsen ulottuvilla (G01)

Pelastakaa Lasten maailmanlaajuinen ohjelmapaperi määrittää lasten pääsyn laadukkaisiin palveluihin yhtenä neljästä tavoiteltavasta tuloksistaan. Tavoitteena on, että yhä useammalla lapsella olisi mahdollisuus saada muun muassa hyvätasoista koulutusta, terveydenhoitoa, sosiaalitukea ja –turvaa sekä puhdasta vettä. Tähän tavoitteeseen pyritään työskentelemällä paikallisten kumppanien kanssa vahvistamalla paikallisyhteisöjen ja viranomaisten kykyä tarjota laadukkaista ja turvallisia palveluja kaikille lapsille.

Kuten yllä on esitetty, Pelastakaa Lasten lähialueyhteistyöhankkeissa on työskennelty erityisesti vähävaraisten perheiden, vammaisten lasten ja lastenkotilasten parissa. Näin ollen palveluiden osalta tässä arvioissa nousevat olennaisiksi muun muassa lastensuojelu, vähävaraisten perheiden sosiaalituki, vammaisten lasten terveydenhuolto ja kuntoutus sekä heidän integroimisensa kouluopetukseen. Lastenkotilapset puolestaan jo itsessään elävät ns. sosiaalipalvelun sisällä, joten tässä arvioissa pyritään ymmärtämään mahdollisia positiivisia muutoksia heidän elinympäristössään ja saamassaan tuessa.

Lapsiystävälliset politiikat ja asenteet (G02)

Toisena tavoiteltavana tuloksena em. ohjelmapaperi määrittää sen, että yhä useampi lapsi hyötyisi lapsiystävällisistä politiikkaohjelmista, laeista sekä toimintakäytänteistä. Pelastakaa Lapset näkee valtion ensisijaisesti velvollisena turvaamaan lasten oikeudet ja näin ollen järjestön toimintalogiikkaan kuuluu yhtäältä yhteistyö valtion kanssa kuin sen politiikoiden haastaminen. Järjestö pyrkii siis yhteistyökumppaneineen vaikuttamaan valtiollisiin politiikkoihin siten, että lasten oikeudet tulisivat huomioiduksi ja toimeenpannuksi. Yksi tärkeistä tehtävistä on myös myötävaikuttaa yleiseen mielipiteeseen: niin viranomaisten kuin tavallisten kansalaistenkin asenteisiin.

Venäjän kontekstissa on otettava huomioon, että Venäjä on liittovaltio ja näin ollen politiikkavaikuttamista voi tapahtua niin kansallisella, federaation tasolla kuin alueellisten (Karjalan tasavalta/Leningradin alue) politiikkaohjelmien ja lainsäädäntöjen kuin kunnallisten (esim. Sortavalan tai Viipurin piirit) säädösten tasolla. Tässä arvioissa on tiedostettu se, että nyky-Venäjän kontekstissa – ja erityisesti koko federaation mittakaavassa – vaikuttaminen saattaa olla suhteellisen suljetun poliittisen järjestelmän vuoksi erittäin hankalaa. Näin ollen myös paikallisviranomaisten sekä erilaisten instituutioiden (esim. lastenkodit, koulut) tasolla käyttöön otetut erilaiset uudet menettelytavat ja käytänteet pyritään huomioimaan. Arviossa tarkastellaan myös ilmapiiriin muutosta yleisemmällä tasolla ja pyritään selvittämään, onko toimintaympäristö (ml. viranomaiset, lasten kanssa työskentelevät sekä paikallisyhteisön jäsenet) mahdollisesti muuttunut hankkeiden ansiosta lapsille suotuisemmaksi.

Kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden vahvistuminen (G03)

Kolmantena maailmanlaajuisena tavoiteltavana tuloksenaan Pelastakaa Lasten toiminta pyrkii siihen, että kunkin maan kansalaisyhteiskunnat ja paikallisyhteisöt ovat tarpeeksi vahvoja toimimaan ja toteuttamaan lasten oikeuksia. Pelastakaa Lapset pyrkii vahvistamaan kohdemaidensa kansalaisyhteiskunnan toimintakykyä sekä tukemaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista erilaisiin verkostoihin ja elimiin ja levittämään tietoisuutta lasten oikeuksista. Vahvat kansalaisyhteiskunnat kykenevät puolustamaan ja toimeenpanemaan lasten oikeuksia sekä toiminaan vallanpitäjien vahtikoirina. Pelastakaa Lapset pyrkii siis vahvistamaan paikallisyhteisöjen, niin perheiden, median kuin järjestöjen, kykyä toimia lasten oikeuksien turvaamiseksi.

Tässä raportissa kiinnitetään erityistä huomiota Pelastakaa lasten paikallisten järjestökumppanien kehityskulkuun ja kykyyn toimia lasten oikeuksien saralla. Pelastakaa Lasten hankkeissa on myös perustettu monenlaisia vertaistukiryhmiä mm. yksinhuoltajille ja vammaisten lasten vanhemmille ja arvio kiinnittää huomiota myös tämänkaltaisten ryhmien rooliin ja toimintakykyyn.

Lapset voivat ilmaista mielipiteitään ja osallistua päätöksentekoon (GO4)

Pelastakaa Lasten maailmanlaajuinen ohjelmapaperi pyrkii tukemaan lasten osallistumista kokonaisvaltaisesti. Neljänneksi tavoiteltavaksi tulokseksi em. ohjelmapaperi määrittääkin lasten mahdollisuuteen ilmaista mielipiteitään sekä osallistua päätöksentekoprosesseihin. Järjestö tukee lasten osallistumista kaikilla alueilla – niin perheissä, kouluissa, mediassa kuin valtion tasolla. Erytishuomiota kiinnitetään marginaaliryhmien, kuten vammaiset lapset, mahdollisuuksiin ja niiden tukemiseen.

4. Venäjästä toimintaympäristönä

Raportin tämän osion tarkoituksena on asettaa Pelastakaa Lasten Venäjällä toteutetun yhteistyön kannalta keskeisiä kysymyksiä niiden laajempaan kontekstiin Venäjällä. Ensiksi tarkastellaan viimeaikaisia lapsia koskevia valtiotasoisia politiikoita. Erityisesti sijaishuollon alalla on viime vuosina viety läpi massiivisiin uudistuksiin pyrkiviä politiikoita, joiden katson tuovan olennaisia muutoksia juuri niille alueille, joilla Pelastakaa Lapset on pisimpään toiminut Venäjällä. Toiseksi tarkastellaan myös venäläisten kansalaisyhteiskunnan nykytilaa sekä kansalaisjärjestöjen – niin venäläisten kuin ulkomaistenkin – toimintamahdollisuuksia Venäjän kontekstissa. Kuten edellisessä luvussa on esitetty, on kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen ollut Pelastakaa Lasten keskeisiä tavoitteita niin Venäjällä kuin maailmanlaajuisestikin ja järjestö onkin toiminut lasten hyväksi yhteistyössä paikallisten järjestön kanssa samalla pyrkien vahvistamaan näiden kapasitettia. Myös tällä alueella on lainsäädännön puolella tapahtunut viime vuosina paljon. Lopuksi pohdin lyhyesti, mitkä ovat Pelastakaa Lasten mahdollisuudet toimia lastensuojelun alalla nykyisessä kontekstissa.

Lapset Venäjän valtiollisissa politiikoissa

Venäjän valtio on sitoutunut noudattamaan lasten oikeuksia, sillä YK:n lastenoikeuksien sopimus ratifioitiin jo ennen Neuvostoliiton hajoamista (vuonna 1990). Tämä ei ole kuitenkaan tarkoittanut sitä, että lapsen asema olisi ollut erityisen turvattu tai että lasten oikeudet ja lasten hyvinvointi olisivat olleet mitenkään prioriteettiasemassa – ennen aivan viime vuosia – Venäjän valtiollisella agendalla.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen valtiollisen palvelujärjestelmän romahtaminen ja dramaattinen köyhyyden lisääntyminen on koskettanut ennen kaikkea venäläisiä lapsia ja heidän hyvinvointiaan. Vaikka Neuvostoliitossakin oli köyhiä, voi köyhien määrän kasvua pitää silti dramaattisena Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Virallisten arvioiden mukaan venäläisistä vajaa viidesosa elää alle toimeentulominimin, mutta valtakunnallisten kotitaloustutkimusten mukaan vielä 2000-luvullakin näyttäisi siltä, että noin kolmasosa Venäjän kotitalouksista elää köyhyydessä.⁴ Köyhyys koskettaa erityisesti maaseutua, lapsiperheitä ja eläkeläisiä. Köyhyys Venäjällä on myös sukupuolittunutta, sillä suurimman ryhmän Venäjän köyhistä muodostavat yksinhuoltajaperheet,

⁴ Jos Venäjän köyhyyttä mitataan kansainvälisillä mittareilla (esimerkiksi YK: alle 1 USD/päivä, Maailmanpankki: alle 2,15 USD/päivä), ei Venäjällä voi sanoa olevan paljon äärimmäisen köyhiä (1-5 % väestöstä). Venäjällä köyhyyttä mitataan kuitenkin omalla mittarilla eli toimeentulominimillä. Köyhyydestä lisää esim. HDR (2005).

joista 90 % on yksinhuoltajaäitejä.⁵ Lasten lukumäärä on yhteydessä köyhyyteen: yksihuoltajaperheiden lisäksi monilapsiset perheet elävät köyhyydessä muita perheitä useammin. (HV 2008.)

Joskaan päihteiden väärinkäyttö ei ollut Neuvostoliitossakaan tavatonta, voidaan erityisesti miesten mutta myös naisten päihteidenkäyttöä pitää kuitenkin yhtenä kärjistyneimmistä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisistä sosiaalisista ongelmista. Tällä ongelmia on ollut ja on yhä vakavia seurauksia lasten hyvinvointiin Venäjällä. Lapsien huostaanotot ja sitä seuranneet vanhempainoikeuksien menetykset lisääntyivät Neuvostoliiton hajoamisen aiheuttamassa sosiaalisissa kriisissä; ns. sosiaalisten orpojen määrä kasvoi rajusti. Tilanne johti suurien, laitosmaisten ja heikosti resurssoitujen lastenkotien määrän lisääntymiseen. Kuten yllä on esitetty, juuri tähän ongelmaan myös Pelastakaa Lasten Venäjä-toiminta – ensiksi Pietarissa ja myöhemmin Karjalassa – on pyrkinyt vastaamaan. Nyt aivan viimeaikaisissa Venäjän valtiollisissa politiikoissa vastaavat kysymykset on nostettu avainasemaan.

Venäjän valtiollisissa politiikoissa voi sanoa vallinneen 2000-luvun alkupuolelta lähtien ns. perhepainotus, joka on ollut kytköksissä maan väestökriisiin.⁶ Tämä perhepainotus on kytkeytynyt voimakkaasti syntyvyyden lisäämiseen tähtääviin toimenpiteisiin ja erityisesti etnisesti venäläiset, nuoret heteroseksuaaliset ydinperheet ja heidän (potentiaaliset) lapsensa olleet näiden politiikoiden keskiössä.⁷ Ongelma sosiaalisista orvoista on kulkenut valtiollisten politiikoiden marginaalissa.⁸

Venäjän lapsista noin 2,6 % elää ilman vanhempiaan. Näistä lapsista 82 % on ns. sosiaalisia orpoja, joista valtaosa elää sijoitettuna lastenkoteihin. Vuonna 2011, Venäjällä oli 1012 lastenkotia, joissa kasvatettiin noin 50 000 lasta. Kuten sanottu, valtaosa näistä lastenkodeista ovat suuria, laitosmaisia yksiköitä, kun perheenomaisissa ryhmäkodeissa tai perheisiin sijoitettuna näistä lapsista elää vain murto-osa.⁹

Nyt kuitenkin aivan viime vuosina, on Venäjän valtio laatinut uusia kansallisia ohjelmia, joissa tunnustetaan keskeiseksi periaatteeksi se, että lapsella on oikeus elää ja kasvaa perheessä. Ensinnäkin on laadittu *Kansallinen toimintastrategia lasten intressien edistämiseksi vuosille 2012-2017* (myöh. KTS 2012-2017). KTS 2012-2017 on presidentin vahvistama ja se tähtää lasten aseman parantamiseen koko Venäjän federaatiossa – suosittaen Venäjän eri alueita laatimaan

⁵ Sekä yksinelävät eläkeläiset, jotka myös ovat pääsääntöisesti naisia miesten ennenaikaisten kuolemien ja alhaisen eliniänodotteen johdosta. Äärimmäisen köyhien ryhmät, kuten kodittomat, ovat kuitenkin usein miehiä. (HDR 2005.)

⁶ Yksi Venäjän tämän hetken suurimmista ongelmista on väestön väheneminen. Vielä 1990-luvun alussa väestömäärä ylsi noin 149 miljoonaan, kun vuoden 2007 alussa se oli enää noin 142 miljoonaa. Matalan syntyvyyden ja korkean kuolleisuuden vuoksi tilanne on johtanut ennen näkemättömään väestön rauhanaikaiseen vähenemiseen noin 700 000 asukkaalla vuodessa. Korkea kuolleisuus kytkeytyy ennen kaikkea miesten epäterveellistä elintavoista johtuviin ennenaikaisiin kuolemiin. Pessimistisimpien ennusteiden mukaan vuonna 2025 väkiluvun lasketaan olevan alle 130 miljoonaa ja vuonna 2050 mahdollisesti alle 100 miljoona. Tosin aivan viimeaikainen kehitys on ollut toiveita herättävää. (Ks. lisää Kulmala 2013; HV 2008.)

⁷ Syntyvyyden lisäämiseen on pyritty pääasiallisesti erilaisilla lapsen saantiin liittyvillä rahallisilla houkuttimilla (mm. äitiyspääoma, vanhempainvapaiden tukeminen). Myös raskaudenajan terveydenhoitoon on kiinnitetty huomiota sekä päiväkotipaikkoja lisätty (ks. lisää Cook 2011; Kulmala 2013).

⁸ Esimerkiksi kansallinen ohjelma *Venäjän lapset* vuosille 2007-2010 ei vielä kiinnittänyt huomiota oman kotinsa ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin.

⁹ VIO 2013-202-ohjelman mukaan vain 37 venäläistä lasta elää sijoitettuna perheeseen. Minun täytyy huomauttaa, että kyseinen luku vaikuttaa niin pieneltä, että sitä on vaikea edes uskoa. Tämä olisi hyvä tarkistaa jostakin.

alueellisia ohjelmia toimintastrategian toimeenpanemiseksi. Ydinalueina strategiassa mainitaan lastenoikeuksien turvaaminen, lasten terveys, köyhyyden vähentäminen, lapsiperheiden sosiaalipalvelujen laadun ja niihin pääsyn kehittäminen, turvallinen perheympäristö, pahoinvoinnin ennaltaehkäisy. Tiivistetysti voisi sanoa, että strategia pyrkii pääasiallisesti perheiden tukea lisäämällä ennaltaehkäisemään huostaanottoja ja näin ollen sosiaalista orpoutta. Strategia mainitsee myös lapsien itsensä osallistamisen tärkeänä periaatteena sen toimeenpanossa, mikä on myös Pelastakaa Lasten maailmanlaajuinen tavoite (ks. luku 3).

Yhtenä alaosiona strategia kuitenkin huomioi myös ”lapset, jotka tarvitsevat valtion huolehtimista”, jolloin huomiota kiinnitetään mm. kysymyksiin lastenkotien pienentämisestä, perhesijoituksesta, lapsiystävällisistä oikeuskäytännöistä sekä lastenkotikasvattien integraatiosta muuhun yhteiskuntaan sekä heidän jälkihuollostaan. Pelastakaan Lasten petroskoilaisen kumppanin KLSL:n johtaja Nadezhda Pavlovan mukaan kyseinen dokumentti on ensimmäinen laatuaan, joka ottaa esille em. yhteiskuntaan integraatioon ja jälkihuoltoon liittyvät kysymykset. Nadezhda näkee strategian kaikin puolin hyvänä dokumenttina, sillä sen tekoon kutsuttiin laajasti venäläisten kansalaisjärjestöjen edustajat, mikä hänen mukaansa näkyy sen kokonaisvaltaisessa otteessa. Karjalassa strategian ympärille onkin tasavallan päämiehen alaisuuteen perustettu ns. yhteiskunnallinen neuvosto, jonka kokoonpanoon on myös Nadezhda kutsuttu.¹⁰ Nadezhda kuitenkin pitää ongelmallisena sitä, että mitään takeita strategian mallikkaasta toimeenpanosta ei vielä ole, sillä varsinaisia resursseja ei sen toimeenpanolle ole osoitettu.

Ajallisesti em. strategian jälkeen laadittu – ja sille pohjaava – Kansallinen ohjelma *Venäjä ilman orpoja 2013-2020* (myöh. VIO 2013-2020) tunnustaa sen ongelman, että kyseisessä strategiassa ei määritetä, mistä niin rahalliset kuin henkilöresurssitkin (sosiaalisten) orpojen tilanteen parantamiseksi otetaan. Tällä kansallisella ohjelmalla valtio nyt pyrkiikin investoimaan lisää perheiden tukemiseen sosiaalisen orpouden ehkäisemiseksi, joka ohjelmassa katsotaan kytkeytyvä mm. vanhempien päihteiden käyttöön. Vanhemmuuden tukeminen, perheinstituution edelleen vahvistamisen ja sosiaalisen orpouden ehkäisemisen lisäksi, VIO 2013-2020 tavoittelee nimenomaisesti orpolasten tilanteen parantamista pyrkimällä perheenomaisten olosuhteiden tarjoamiseen ja lastenkotien kasvattien häiriökäyttäytymistä ennaltaehkäisemällä (ml. sosiaalisaatiolla), mitkä ovat olleet myös Pelastakaa Lasten pitkäaikaisia tavoitteita.

Kuten todettu, ohjelmat tunnustavat, että lapsen paikka on kasvaa perheessä ja VIO 2013-2020 tähtääkin massiivisen lastenkotisysteemin deinstitutionalisaatioon. Ohjelma myöntää, että kaikki lapset (mm. vaikeasti vammaiset) eivät kykene elämään perheissä, mutta näyttää siltä, että nyt suuri osa resursseista käytetään siihen, lastenkotijärjestelmä pyritään purkamaan luomalla sijoitusperhejärjestelmä, mikä tuskin on kovinkaan realistinen tavoite – kun vastaavaan ei ole kyetty maissa, jossa vastaavat ongelmat ja laitokset eivät ole olleet aivan samaa luokkaa kuin Venäjällä (vrt. Suomi tai Viro, joissa molemmissa myös Pelastakaa Lapset on ollut mukana luomassa mm. ryhmäkotisysteemiä).¹¹ Karjalassa VIO 2013-2020-ohjelman toimeenpano ottaa parhaillaan ensiaskeliaan ja kuntatasolla hallintoihin onkin vastikään perustettu viranomaiselin, joka tulee vastaamaan sijoitusperheitä koskevista kysymyksistä, mm. osallistuen näiden perheiden etsintään sekä valmennukseen.¹² Oma käsitykseni on, että tällä hetkellä kyseisillä viranomaisilla ei

¹⁰ Arviointimatkalani ei Nadezhda ollut vielä osallistunut neuvoston työskentelyyn; kutsu oli saapunut vastikään.

¹¹ Tällä hetkellä Venäjän virallinen tavoite on, että 90 % sijoitetuista lapsista eläisi tulevaisuudessa perheissä.

¹² VIO 2013-2020-ohjelmaa on toteutettu pidempään kahdella pilottialueella, esim. Tjumenissa ja Krasnodarissa, joissa mm. sisäoppilaitostyyppiset lastenkodit on lopetettu. Suositteaisin kullekin arviota koskevan

ole juurikaan ajatusta siitä, mikä heidän työnsä tulee olemaan – ja erityisesti se, mistä sijoitusperheitä tullaan löytämään, sillä tähänkin asti sijaisperheissä elävien lasten määrä on äärimmäisen pieni. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että kunnissa toimivat psykologis-lääketieteelliset sosiaaliset keskuksat – jotka ovat monella paikkakunnilla osallistuneet myös Pelastakaa Lasten eri hankkeisiin – tulevat käytännössä valmentamaan tulevia sijoitusperheitä.

Sen lisäksi, että venäläiset eivät ole halukkaita ryhtymään sijaisperheiksi, minkä vuoksi systeemin luominen vaikuttaa epärealistiselta, näyttää maasta selkeästi myös puuttuvan laaja-alainen ammattitaito perhesijoitusprosesseista. Esimerkiksi Sortavalassa viranomaiset olivat huolissaan tämänkaltaisen ammattitaidon puuttumisesta ja toivoivat, että edes jollain tapaa Pelastakaa Lasten ja tämän paikallisen kumppanin Mir Detein kautta aloitetun tukiperhetoiminnan puitteissa toteutetusta koulutuksesta voitaisiin hyötyä jossain määrin myös sijaisperheiden koulutuksessa. Sanomattakin on selvää, että tukiperhetoiminnan logiikka on hyvin erilainen kuin pysyvän perhesijoituksen. Vaikuttaa siltä, että hyvin heikoilla kantimilla asian kanssa ollaan toistaiseksi.

Näyttää siltä, että valtiolliset resurssit suunnataan nyt perhesijoituksiin, mikä tarkoittanee sitä, että olemassa oleviin lastenkoteihin tullaan jatkossa satsaamaan hyvin vähän. Tästä voinee toimia hyvänä esimerkkinä se, että opetus- ja kasvatushenkilöstön palkkoja nostettiin vastikään koko maassa, mutta lastenkodeissa työskentelevät kasvattaja jäivät ainoana kategoriaan kuuluvana ryhmänä ilman tätä valtakunnallista korotusta. Mm. Karjalassa Pelastakaa Lasten Karjalan lastenkodit –hankkeen yhteydessä perustetun johtajaneuvoston jäsenet ilmaisivat huolensa siitä, mitä lastenkodeissa eläville lapsille tulee uuden prioriteetin ja sen epärealistisuuden myötä tapahtumaan. Karjalassa positiivisena muutoksena nähtiin kuitenkin se, että lastenkodit on hiljattain siirretty tasavallan opetusministeriön budjetin alle, mikä on tarkoittanut lastenkodeille vakaampaa ympäristöä rahoituksen suhteen.¹³ Karjalassa näyttäisivät myös perhesijoitukset viime vuosina yleistyneen. Nyt keskustellaan myös mahdollisuudesta, että lastenkodit siirrettäisiin opetusministeriöstä sosiaaliasioiden puolelle, mutta Pavlovan mukaan tämä ei tule tapahtumaan pikaisella aikataululla. Venäjällä on myös valmisteilla laki, joka rajoittaisi lasten määrään 30 lapseen kussakin lastenkodissa (KP 4.4.2013).

Uusi perhesijoituspainotus ottaa kantaa myös siihen, että orpolasten tilannetta pyritään ratkomaan nyt venäläisten perheiden turvin – siis ilman ulkomaista adoptiota. Kotimainen adoptio näyttää nyt ylittävän ulkomaisen: esimerkiksi vuonna 2011 Venäjän sisällä adoptoitiin 7 400 lasta, kun taas ulkomaille adoptioperheisiin lähti 3 400. Tässä asiassa, kuten sijaisperheidenkin suhteen, on kuitenkin vielä paljon työtä venäläisten asenteiden muuttamiseksi positiivisimmiksi: adoptiolapsi on yhä monissa perheissä perheiden sisäinen ”salaisuus”, mistä syystä venäläiset useimmiten haluavatkin adoptoida alle vuoden ikäisiä lapsia (Kulmala 2013; myös KP 4.4.2012). Pääasiallisesti venäläiset näyttävät suhtautuvan lasten ulkomaille adoptioon myönteisesti eikä Yhdysvaltoja koskevan adoptiokiellon lisäksi ole muita rajoituksia valtionkaan taholta asetettu – joskin yrityksiä on ollut, mutta asiantuntijat uskovat, ettei näillä yrityksillä ole mahdollisuuksia mennä läpi federaation duumassa, koska valtaosa venäläisistä kokee, että on lapsien parhaaksi, jos nämä pääsevät laitoksista ulkomaisiin koteihin.¹⁴

lähialueyhteistyöosapuolelle tutustumaan näillä pilottialueilla läpivietyihin uudistuksiin sekä niiden tuloksiin ja vaikutuksiin.

¹³ Aiemmin rahoitus on kiertänyt kuntien budjettien kautta.

¹⁴ Yhdysvaltojen ja Venäjän välinen kiista on saanut paljon julkisuutta. Yhdysvallat kokee, että Venäjä kielsi adoptiot Yhdysvaltoihin vastavetona ”tapaus Magnitskylle”. Venäjällä kyseinen kielto tunnetaan nimellä ”Dima Jakolevin laki”,

Voikin todeta, että lasten sijaishuolto tällä hetkellä käymissysteemissä Venäjällä ja kyseisten uudistusten tuloksista ja vaikutuksista ei ole juuri mitään tietoa vielä tällä hetkellä. Pyrkimys vähentää lastenkotien määrää saattaa merkitä kansalaisjärjestöjen sekä uskonnollisten tahojen lisääntyvää roolia ja/tai markkinapohjaisten ratkaisujen yleistymistä: kuten todettu, on hyvin epätodennäköistä, että nykyinen lastenkotijärjestelmä kyetään purkamaan (venäläisiin) perheisiin. Yllä mainituissa valtiollisissa ohjelmissa yhtenä toimintaperiaatteena onkin ns. sosiaalinen kumppanuus, mikä pitää sisällään niin valtion ja kansalaisyhteiskunnan kuin valtion ja liike-elämän välisen yhteistyön. Valtiollis-järjestöpohjaiset ratkaisut mainitaan toistuvasti sekä puhutaan sosiaalipalveluiden avoimista markkinoista. Näin ollen valtiollinen politiikka avaa mahdollisuudet järjestöille toimia lastensuojelun ja erityisesti sijaishuollon alueella.

Pelastakaa Lasten toimintaperiaatteiden valossa voisi positiivisena kehityskulkuna mainita myös lapsiasiavaltuutettujen viran perustamisen niin Venäjän federaation kuin alueiden tasolla. Presidenttikaudellaan Medvedev (vuonna 2010) myös allekirjoitti lain YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen ratifoinnista. Niin kyseinen sopimus kuin lastenoikeuksien sopimus edellyttää jokaisen lapsen oikeutta koulutukseen, mikä taasen on johtanut siihen, että Venäjä on pyrkinyt edistämään inklusiivista opetusta, minkä parissa Pelastakaa Lapset on erityisesti Viipurissa aktiivisesti toiminut.

Yleisellä tasolla voisi siis todeta, että Pelastakaa Lasten ydintoimialueilla on Venäjän kontekstissa tapahtunut paljon ja positiivisia, joskin monin paikoin avoimia, kehityskulkuja on nähtävissä. Toisaalta hyvin paljon on myös tehtävää jäljellä niin asenneilmapiirissä kuin järjestelmän ja poliitikoiden tasolla. On hyvä todeta, että vaikka Venäjän valtio nyt näyttää ottavan entistä vahvempaa roolia lasten oikeuksien ja tilan parantamisessa, järjestöjä tarvitaan niin näihin poliittikkoihin vaikuttamisessa kuin toimeenpanon kontrolloinnissa ja monitoroinnissa. Valtio olettaa yhä enenevässä määrin järjestöjä myös osallistumaan palveluiden tuottamiseen.

Venäläisten järjestöjen toimintamahdollisuudet

Mitä tulee venäläisiä kansalaisjärjestöjä koskevaan lainsäädäntöön voi viimeisten kymmenen vuoden aikana sanoa tapahtuneen niin hyvää kuin pahaa. Kuten yllä kävi ilmi, aloitti Pelastakaa Lapset Venäjä-toimintansa pian Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, jolloin niin vapaa kansalaistoiminta kuin kansainvälinen yhteistyö tuli mahdolliseksi. Yhdysvallat on ollut absoluuttisesti suurin kansalaisjärjestöjen rahoittaja Venäjän kontekstissa (Sundstrom 2006), mutta suomalaisilla on myös ollut tärkeä rooli, erityisesti rajan läheisillä alueilla (Pietari ja Leningradin alue, Karjalan tasavalta, Murmanskin alue). Venäjän kansalaisyhteiskunnan kehityksen voikin sanoa olleen hyvin riippuvainen ulkomaisesta tuesta: konkreettisten rahavirtojen lisäksi, kansainvälinen yhteistyö on merkinnyt koulutusta sekä erilaisten uusien aihealueiden tuomista venäläiselle järjestökentälle (Kulmala 2013).¹⁵

jolla viitataan Venäjältä Yhdysvaltoihin adoptoituun poikaan, joka kuoli vanhempien jättäessä tämän kuumalla säällä autoon. Myös arviointimatkojeni aikana usea tapaamani niin viranomaisten kuin järjestöjenkin edustaja viittasi Dima Jakoleviin – kritisoiden Venäjän valtion toimia.

¹⁵ Näistä prosesseista ei kuitenkaan ole aina yksiselitteisesti seurannut vain positiivisia asioita, vaan venäläisten kansalaisjärjestöjen on usein todettu puhuvan pikemminkin ulkomaisille rahoittajilleen kuin omille kansalaisilleen,

Mitä tulee venäläiseen kansalaisjärjestökenttään, tapahtui 2000-luvulla ns. valtiojohtoinen käänne, mikä on tarkoittanut montaa asiaa venäläisille – ja ulkomaisille – järjestötoimijoille. Putinin presidenttiyden myötä kansalaisyhteiskunta ilmaantui valtiolliseen retoriikkaan, jota on kuitenkin luonnehtinut kaksijakoinen suhtautuminen järjestöihin: toisaalta tietynlaisten, kuten sosiaalisesti orientoituneiden järjestöjen rooli tunnustetaan ja niiden toimintaa on helpotettu, kun taas tietynlaisten, kuten kriittisten ihmisoikeusjärjestöjen, toimintaa on vaikeutettu ja jopa häiritty. Tutkija ovatkin puhuneet ns. valikoivasta korporatismista (Zdravomyslova 2005). Esimerkkinä voisi todeta paljon Suomessakin julkisuuteen nousseen vuoden 2006 kansalaisjärjestölain, joka kieltää järjestöiltä poliittisen toiminnan. Vaikkakaan laki ei ole vaikuttanut valtaosaan venäläisistä järjestöistä, on se antanut viranomaisille työkalun puuttua järjestöjen toimintaan näin halutessaan. Valikoivuudesta hyvä esimerkkinä toimivat myös järjestöjen valtionavut, joita on jaettu tiettyjen valtiollisten sosiaalipainotteisten prioritetien mukaisesti projektiluonteiselle toiminnalle. On syytä kuitenkin todeta, että ulkomaisen tuen koko ajan vähetessä venäläisille järjestöille, on valtiollinen tuki ollut jatkuvasti nousussa. (Kulmala 2013.)

Pelastakaa Lasten toiminnan ja erityisesti sen kumppanien näkökulmasta voi todeta, että perheet ja lapset istuvat hyvinkin em. valtiollisten prioriteettien kanssa yksiin, mikä tarkoittaa sitä, että sen lisäksi, ettei kyseisillä järjestöillä ole ollut toimintavaikeuksia, olisi niiden mahdollista myös saada valtiollista rahoitusta. Pelastakaa Lasten kumppanijärjestöt ovatkin kaikki aktiivisesti hakeneet näitä valtion projektitukia, mutta lähes poikkeuksetta eivät ole federaatiotasolta niitä saaneet.

Kumppanijärjestöiden edustajien mukaan heidän ehdottamansa projektit ovat olleet maantieteellisesti liian suppeita – keskittyen joko Karjalaan tai Leningradin alueeseen. Minulle myös todettiin useaan otteeseen, että kyseisin rahoihin tarvitaan monitahoista lobbausta ja kontakteja. Rahojen todettiin usein menevän verkostotyyppisille hankkeille, joita koordinoidaan Pietarista tai Moskovasta, missä rahaa olisi muutoinkin saatavilla aivan eri mittakaavassa kuin vaikkapa Karjalassa.

Kyseisten federaatiotasoisten järjestöjen projektitukien lisäksi on useilla Venäjän alueilla käytössä monenlaisia alueellisia järjestöjen tukemisen instrumentteja – joskin alueelliset erot saattavat olla valtavia. Mm. Karjalassa erilaisia instrumentteja on paljon (ks. esim. Kulmala 2013), mutta summat ovat hyvin vaatimattomia. Summat eivät kuitenkaan luonnollisesti ole merkityksettömiä ja kukin Pelastakaa Lasten paikallinen järjestökumppani on onnistunut näitä pieniä, aluetasoisia projektirahoituksia saamaan. Yksi kansainvälisen yhteistyön saavutuksista laajemmassa mittakaavassa onkin venäläisten projektiosaamisen kasvattaminen: esimerkiksi oman väitöskirjani aineiston perusteella voi todeta, että ne järjestöt, joilla on kokemusta kansanvälisistä projekteista, ovat menestyneet hyvin kilpailussa alueellisista järjestöille suunnatuista rahoista (Kulmala 2013). Tässä mielessä edellä esitetty Pelastakaa Lasten maailmanlaajuinen tavoite kumppanijärjestöjen kapasiteetin vahvistamisesta on ollut onnistunutta. Todettakoon myös, että yllä mainitut valtiolliset politiikat järjestötoimintaa kohtaan ja erityisesti sen häirinnän suhteen on eri alueilla toteutettu hyvin eri tavalla: moniin muihin alueisiin nähden, esimerkiksi Karjala näyttäytyy hyvin järjestömyönteisenä alueena (Kulmala 2013).

mikä on ollut edesauttamassa venäläisten epäluuloista suhtautumista kansalaisjärjestöihin (esim. Hemment 2004; Henderson 2002; Sundstrom 2006).

Sosiaalialalla toimivien järjestöjen asemaa kohennettiin entisestään vuonna 2010 säädetyllä lailla sosiaalisesti orientoituneista järjestöistä, joiden oletetaan nyt ottavan vastuuta sosiaalisten kysymysten ratkaisussa mm. toimeenpanemalla valtiollisia ohjelmia. Kyseistä lakia seurasi presidentin asetus, jolla suunnattiin konkreettisia rahavaroja kyseiseen toimintaan. Lisäksi Venäjällä on hyväksytty laki ns. sosiaalisesta tilauksesta, jossa valtio tai kunta voi hankkia jonkun palvelun ostopalveluna järjestöltä. Tämän tyyppisen sosiaalisen toiminnan sisään menevät esimerkiksi sellaiset Pelastakaa Lasten näkökulmasta keskeiset teemat, kuten mm. äitiyden ja lapsuuden tukeminen, sosiaalisen orpouden ennaltaehkäisy, vanhustenhuolto ja vammaisten kotihoito. Asetus takaa myös sen, että varoja siirretään alueitasolle kyseiseen tarkoitukseen. (Kulmala 2013.) Käytännössä kuitenkin alueilta vaaditaan omarahoitusosuus ja näin ollen näistäkin varoista hyötyvät eniten ne alueet, joissa rahaa jo valmiiksi on. Sanomattakin on selvää, että Leningradin alue puhumattakaan Karjalasta eivät kuulu näihin alueisiin. Järjestöille suunnatut rahat sosiaalipalveluiden tuottamiseksi ovat siis jääneet näillä alueilla hyvin pieniksi.¹⁶ Sen lisäksi, että alueilta vaaditaan omarahoitusosuus, tulee kunkin rahoitusta hakevan järjestön osoittaa omarahoitusosuudet, mikä on vaikeuttanut esimerkiksi Pelastakaa Lasten kumppaneita hakemaan tämänkaltaista projektirahoitusta.

Vuonna 2013 on paljon saanut julkisuutta laki, joka vaatii poliittista toimintaa harrastavat ja ulkomaista tukea saavat järjestöt rekisteröitymään ulkomaiseksi agentiksi. On siis huomattava, että ulkomaiseksi agentiksi rekisteröitymistä ei vaadita pelkästään ulkomaisesta rahoituksesta, vaan järjestön on myös harjoitettava poliittista toimintaa – joskin poliittinen määrittäminen mm. lainsäädäntöön ja julkiseen mielipiteeseen vaikuttamisena, minkä voi katsoa olevan kansalaisyhteiskunnan ominta toimintakenttää. Laki kuitenkin sulkee ulkopuolelle tietyt toiminnan alueet, kuten tiede, taide, terveys ja terveet elämäntavat, äitiyden ja lastenhoidon tuki, vammaisten sosiaalinen tuki, hyväntekeväisyys, eläintensuojelu. Laki ei myöskään koske esim. uskonnollisia tai valtiollisia ja kunnallisia laitoksia. Kuten yllä mainittu vuoden 2006 kansalaisjärjestölaki, tämäkin lakiuudistus jättää tilaa arvaamattomuudelle, yksittäisten viranomaisten tulkinnoille – samoin kuin alueellisille eroille sen toteuttamisessa. Esimerkiksi Pelastakaa Lasten kumppanin KLSL:n puheenjohtaja Nadezhda Pavlova sanoo politiikkavaikuttamisen olevan järjestön toiminnan ydinaluetta, samalla kuitenkin todeten, että laki ei koske heitä, koska järjestö toimii lasten parissa. Saman vahvistavat tasavallan viranomaiset. Tämä oletettavasti kertoo jälleen siitä, että Karjalassa monet uudistukset toteutetaan monia muita alueita helläkätisemmin (vrt. Kulmala 2013). Selvää on, että laki sinänsä ei myöskään vahingoita Mir Detei tai Beregite Detein toimintaa, jotka KLSL:a vähemmän aktivoituneet suorassa lainsäädäntö- ja politiikkavaikuttamistyössä (ks. luku 5).

Se, millä tavalla laki saattaa kuitenkin epäsuorasti vaikuttaa suurempaan määrään järjestöjä kuin alunperin on ollut tarkoitus, on se, että monet ulkomaiset rahoittajat nyt kuvittelevat, ettei kansainvälinen toiminta Venäjällä ole enää mahdollista – ja ollen vetäytyvät kumppanuuksistaan. Toisaalta osa ulkomaisista toimijasta tekee näin myös vastustaakseen Venäjän valtiollista politiikkaa hankaloittaa toimintaympäristöä. Osa aiemmin Venäjän järjestökentällä toimineista tahoista myös perustelee toiminnan lopettamista sillä, että Venäjä on rikas maa. Tämä on totta – mutta vain osin, sillä maan rikkaus on jakautunut hyvin epätasa-arvoisesti eikä siitä näy jälkeäkään

¹⁶ Esimerkiksi Karjalan opetusministeriö jakoi vuonna 2012 kaikkiaan noin 50 000 euroa alueen järjestöjen hankkeisiin. Vuodelle 2013 summa on kolminkertaistunut, noin 162 500.

vaikkapa Karjalassa, missä kyseinen argumentti Venäjän rikkaudesta toki ymmärretään samalla kun se aiheuttaa suurta harmitusta.

Edellä esitetyistä syistä kuitenkin ulkomainen rahoitus venäläisille järjestöille vähenee vähenemistään, mikä voi olla hyvin kohtalokasta monille paikallisille järjestöille. Toisaalta järjestöjen valtiollinen rahoitus kasvaa jatkuvasti, mutta näyttää siltä, että ainakin toistaiseksi federaatiotasoinen rahoitus on hankalasti pienempien järjestöjen ja perifeeristen alueiden saatavilla.

Pelastakaa Lasten toimintamahdollisuudet Venäjän kontekstissa

Yhteenvedon todettakoon, että toimintakenttä, jolla Pelastakaa Lapset on Venäjällä toiminut, on monella tapaa muuttunut – ja on yhä käymistilassa. Pääasiallisesti kuitenkin edellä esitetyt muutokset vaikuttavat pikemminkin positiivisesti kuin negatiivisesti Pelastakaan Lasten mahdolliseen tulevaan toimintaan. Ensinnäkin Pelastakaa Lapset toimii alueilla, jotka ovat tätä nykyä Venäjän valtion prioriteettialueilla – ml. lasten sijaishuolto, lasten kotikasvatusten jälkihuolto, äitiyden ja vanhemmuuden tukeminen, vammaiset lapset – mikä todennäköisesti tarkoittaa sitä, ettei Pelastakaa Lasten ja sen kumppaneiden toimintaan tulla jatkossakaan Venäjän valtion taholta puuttumaan. Pikemminkin päinvastoin: Venäjällä on meneillään massiivinen sijaishuollon uudistus, jossa Pelastakaa Lasten vahva asiantuntemus todennäköisesti toivotettaisiin tervetulleeksi niin Karjalan tasavallan kuin Leningradin alueella.

Kaiken kaikkiaan laki ulkomaisista agenteista on suunnattu lähinnä tietynlaista yhdysvaltalaisista rahaa vastaan eikä venäläis-suomalaisista järjestöyhteistyötä vastaan – varsinkaan niillä alueilla, joilla Pelastakaa Lapset on perinteisesti toiminut. Pikemminkin temaattisesti järjestön toiminta on tullut entistä avoimemmalle ja suostuisammalle maaperälle. Toisaalta myös Venäjän valtiollinen panostus näillä alueilla on lisääntynyt, mikä puoltaa Pelastakaa Lasten roolin asteittaista supistamista näissä kysymyksissä. Kuitenkin juuri tällä hetkellä Pelastakaa Lasten ammattitaidolle vaikuttaisi olevan tilaa ja kysyntää. Kuten sanottu, Venäjän valtiolliset politiikat painottavat järjestöyhteistyön tärkeyttä, joten esimerkiksi sijaisperheiden koulutus, johon nyt pyritään satsaamaan, voisi toteutua myös järjestöyhteistyön kautta. Olisi myös loogista, että myös Pelastakaa Lasten paikalliset kumppanit nyt jo kertyneen ammattitaitonsa ansiosta voisivat saada osansa näille alueille suunnatuista rahoista – vaikkapa hyödyntäen Pelastakaa Lapsilta tulevaa tukea omarahoitusosuutena.

Kaiken kaikkiaan monet toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat Pelastakaan Lasten ideologian mukaisia. Näin ollen tässä tilanteessa näkisin, että järjestön tulisi pikemminkin toistaiseksi jatkaa työtään ja kumppaniensa työn tukemista näillä alueilla hyvien tulosten takaamiseksi kuin vetäytyä toiminnastaan. Juuri nyt kenttä näyttää siltä, että siellä muotoutuviin ratkaisuihin ja toimintamalleihin voitaisiin vielä vaikuttaa. Arvioni on, että tässä vaikuttamistyössä paikalliset kumppanit vielä tarvitsevat Pelastakaa Lasten tukea. Toisaalta paikallisten kumppanien tämänhetkistä lähestulkoon täydellistä riippuvuutta Pelastakaa Lapsilta tulevasta rahoituksesta on syytä askel askeleelta vähentää. Palaan konkreettisiin ehdotuksiin ja yhteistyömahdollisuuksiin erityisesti tämän raportin luvussa 8.

5. Pelastakaa Lasten venäläisistä kumppaneista: paikallisten toimijoiden vahvistuminen?

Tämä raportin osio tarkastelee Pelastakaa Lasten paikallisia järjestökumppaneita luoden katsauksen niin aiempiin kehityskulkuihin kuin nykytilaankin. Kunkin partnerin kohdalla esitellään lyhyesti ne valitut hankkeet, joissa kukin kyseisistä järjestöistä on toiminut paikallisena pääkoordinaattorina (ks. luku 2). Pohdin myös yhteistyön keskeisimpiä saavutuksia sekä tulevaisuuden tarpeita paikallisten partnereiden näkökulmasta. Seuraava luku 6 puolestaan keskittyy arvioimaan tässä esitettyjä yhteistoiminnan aikaansaamia aktiviteetteja, toimintatapoja ja kehityskulkuja Pelastakaa Lasten maailmanlaajuisten tavoitteiden valossa (vrt. luku 3).

Mir Detei: sosiaaliapua ja lastenoikeuksien opettelemista Sortavalassa

Pelastakaa Lasten sortavalalainen kumppani lastensuojelujärjestö Mir Detei perustettiin vuonna 2001 yhteistyössä suomalaisten kanssa. Tämänkaltaisen lastensuojelujärjestön perustaminen oli molempien osapuolten intresseissä. Sortavalan hallinto teki aktiivisesti yhteistyötä sosiaalipuolella suomalaisten kanssa ja tuolloisella sosiaalihoitajalla oli selvä halu perustaa järjestöjä ratkomaan monenlaisia polttavia sosiaalisia ongelmia – suomalaisten avustuksella. (Ks. lisää Kulmala 2013.) Pelastakaa Lapset puolestaan pyrkii toiminnassaan kansalaisyhteiskunnan vahvistamiseen ja useimmiten toimii yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa, joten tässäkin mielessä tarve paikalliselle järjestölle oli molemminpuolinen. Paikallinen kumppanijärjestö synnyttiin luontevasti olemassa olevien yhteyksien kautta – joskin kunnanhallinnon ylhäältä alas -aloitteena, mitä sinänsä voi pitää ongelmallisena itse kansalaisyhteiskunta-idean kannalta: kansalaisyhteiskuntateorioissa muutoksen ajatellaan syntyvän päinvastaisella logiikalla, alhaalta ylös. Oma väitöskirjatutkimukseni kuitenkin osoittaa, että Sortavalan kaltaisella pienellä paikkakunnalla, missä aktiivisia ihmisiä on vain kourallinen, on hyvin tyypillistä, että järjestötyöhön osallistuvat ihmiset ovat useimmiten kunnan työntekijöitä – kuntahallinnon edustajia, opettajia, lääkäreitä, sosiaalityöntekijöitä. Vastaava tilanne on toki tuttu myös Suomessa pienemmillä paikkakunnilla: esimerkiksi myös Pelastakaa Lasten paikallisjärjestöissä ei ole tavatonta, että entiset kunnanjohtajat tai sosiaalityöntekijät ovat järjestön aktiivisia jäseniä. On luonnollista, että ihminen työskennellessä sosiaalisten kysymysten parissa, on kiinnostus toimia vastaavien kysymysten parissa myös vapaaehtoispuolelta. Sortavalassa näyttääkin siltä, että tämänkaltaiset yhteen kietoutuneet roolit ovat olleet hyödyllisiä niin järjestöjen toiminnalle että kuntasektorille, sillä nämä ovat monin tavoin resurssoineet toinen toisiaan eikä voi sanoa, että toiminta olisi tapahtunut vain viranomaisien intressien mukaisesti. Pikemminkin voidaan puhua joukosta aktiivisia ihmisiä, joilla halu auttaa ja kyky toimia niin virallisten instituutioiden kuin järjestön kautta. (Kulmala 2013.)

Sortavalan kontekstissa Mir Detei on siinä mielessä harvinainen järjestö, että se ei toimi ainoastaan vapaaehtoisvoimin, vaan sillä on myös (Pelastakaa Lasten tuella) palkattua henkilökuntaa (tällä hetkellä 2 henkilöä). Jäseniä järjestöllä on noin seitsemänkymmentä. Pelastakaa Lapset on alusta lähtien toiminut järjestön päärahoittajana ”Sortavalan lastensuojelun kehittäminen” –hankkeen kautta, jossa tavoitteeksi on asetettu lapsen äänen esilletuominen, ennaltaehkäisevien perhetyömuotojen kehittäminen, Mir Detein osaamisen vahvistaminen, mielekkäiden vapaa-ajantoimintojen tarjoaminen, varainhankinnan tehostaminen ja vapaaehtoistoiminnan aktivoiminen. Yksi hankkeen jatkuvista ja keskeisimmistä toimista on ollut

tarjota materiaalista apua (esim. vaatteita, ruokaa, koulu-, päiväkot-, ja harrastusmaksuja) vähävaraisille perheille, mikä istuu myös Pelastakaa Lasten laajempiin tavoitteisiin tukea köyhimpiä. Pelastakaa Lapset olisi kuitenkin valmis siirtymään tämänkaltaisesta konkreettisesta sosiaaliavusta pikemminkin vaikuttamistoiminnan puolelle, kun taas Mir Detei kokee materiaallisen avun keskeisenä toimintamuotona ja sen lopettamisen kohtalokkaana tukea saaville perheille. Myös kuntahallinto luottaa Mir Detei apuun tässä. Venäläisessä sosiaalishallintojärjestelmässä vähävaraisten materiaallinen apu on yksi ainoita kunnallisia sosiaalisia velvoitteita, mutta kunnan ollessa rahaton, lähettää se usein lapsiperheasiakkaansa järjestön luokse. Esimerkiksi tälle vuodelle kunta ei ollut budjetoitunut kopeekkaakaan tähän tarkoitukseen, joten näyttää siltä, että tässä mielessä Mir Detei (ja muutamat muut paikalliset järjestöt, ks. Kulmala 2013) on ottanut hoitaakseen kunnan tehtäviä, suomalaisella rahoituksella. Joskin Mir Detei piirissä on laajempi kirjo perheitä kuin kunta olisi velvollinen tukemaan.¹⁷ Mir Detei toimii myös monissa muissa yhteyksissä hyvin tiiviissä yhteistyössä kunnan kanssa, erityisesti sosiaali- ja opetustoimen kanssa – sekä eri kunnallisten laitosten kanssa: ”teemme yhteistyötä kaikkien niiden tahojen kanssa, missä vain on lapsia”, järjestön johtaja toteaa (Kulmala 2013). Järjestö osallistuu myös hallinnon yhteydessä toimivan huumeiden vastaisen komitean työhön, joka mm. kampanjoi terveiden elämäntapojen puolesta, mitä myös Mir Detei on rahoittanut.¹⁸ Järjestö siis auttaa monella tapaa hallintoa ja nauttii hallinnon taholta täyttä moraalista tukea, mikä takaa järjestölle vapauden toimia.

Rajatyrittävän yhteistyön puitteissa aloitettiin myös tukiperhetoiminta, jonka tarkoituksena on ollut ennaltaehkäistä lasten huostaanottoja. Kyseinen toiminta on kuitenkin kärsinyt monenlaisista ongelmista. On esimerkiksi ollut vaikeuksia löytää perheitä, sillä kuten jo aiemmin todettiin (ks. luku 4), tuki- ja sijaisperhetoiminta ei ole ollut kovinkaan yleistä Venäjällä. Tämänkaltaisen työn on ollut myös sen verran haastavaa, että Sortavalassa on koettu, että sitä pyörittämään olisi tarvittu täysipäiväisesti joku, joka olisi myös säännöllisesti osallistunut Pelastakaa Lasten koulutuksiin. Ongelmia syntyi myös siitä, että Venäjän lainsäädännön mukaan järjestö ei voi pyörittää tämänkaltaista toimintaa.¹⁹ Näistä syistä tukiperhetoiminta annettiin kunnan lastensuojeluviranomaiselle, joka kuitenkin on Mir Detein hallituksen jäsen. Nyt kuitenkin vaikutti siltä, ettei tukiperhetoiminta oikein pyöri hallinnonkaan kautta, mutta kuten aiemmin jo todettiin, esitettiin, että siitä saatuja oppeja voitaisiin mahdollisesti hyödyntää uudessa, juuri nyt luotavassa sijoitusperhejärjestelmässä. On huomattava kuitenkin, että ideologisesti tukiperhetoiminta on tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi, jolloin uudelleen sijoitukseen ei tarvitsisi mennä. Kyse on siis huomattavasti kevyemmästä toimintamuodosta. Käytännössä kuitenkin vaikuttaa siltä, että Sortavalassa tukiperhetoimintaan osallistuneiden lasten perhetilanne oli jo liian vaikea, että tukiperhetoiminta tuotiin heidän kannaltaan liian myöhään. Tätä tulkintaa tukee myös se, että ymmärtääkseni myös jotkut lastenkotilapset osallistuivat toimintaan. Paikallisten käsitys joka tapauksessa on, että ne muutamat perheet, jotka toimivat tukiperheinä, saivat siitä paljon. Sen lisäksi, että nämä perheet oppivat uutta, jota voi hyödyntää myös omien lasten kasvatuksessa,

¹⁷ Kunnallisen materiaallisen avun saaminen on jokseenkin byrokraattinen prosessi, jossa hakijaperheiden tulee täyttää tarkkaan tietyt vaatimukset. Mir Detei järjestönä voi toimia joustavammin. Myös hallinnonedustajat tunnustavat sen, että kohdatessaan perheen, jonka tiedetään olevan avun tarpeessa mutta joka ei välttämättä täytä ihan kaikkia virallisia kriteerejä, kyseinen perhe ohjataan Mir Detein (tai jonkun muun järjestön) avun piiriin.

¹⁸ Mir Detein lisäksi komiteassa on toinen järjestöjäsen, paikallisen naisjärjestön edustaja; muut jäsenet ovat viranomaisahoja.

¹⁹ Sortavalalaisilla – niin hallinnossa kuin Mir Deteissä – oli käsitys, että järjestö ei voisi tuottaa mm. ostopalveluja, mikä vaikuttaa vääristä tulkinnalta nykyisen lainsäädännön valossa (vrt. luku 4).

muuttui heidän ajatusmaailmansa laajemmaksi mitä tulee muiden ihmisten huomioonottamiseen ja auttamiseen. Myös tukiperheissä käyneet lapset saivat mallia toisenlaisesta perheympäristöstä.

Yhteishankkeen puitteissa aloitettiin myös ennaltaehkäisevänä toimena kerhoja lapsille. Nämä kerhot pyörivät siihen asti, kunnes Mir Detei joutui muuttamaan alkuperäisistä tiloistaan pois. Jonkin aikaa kerhot pyörivät muiden toimesta (mm. lasten taidekeskus, lastenkoti), mutta tällä hetkellä niitä ei ole. Nyt Mir Detein sijaitessa kunnallisessa nuorten sosiaali- ja kulttuurikeskuksessa, jonka johtaja Mir Detein puheenjohtaja on, olisi mahdollisuus palauttaa kerhotoiminta Mir Deteille, mutta se kuka ottaa nyt vastuun kerhoista, vaikuttaa olevan vielä auki. Mir Detein puheenjohtaja harmittelee kerhojen avointa kohtaloa ja toteaa, että kaikki pitäisi pitää koko ajan omissa käsissä, jotta voisi varmistua toiminnon pysyvyydestä. Kaiken kaikkiaan on hieman epäselvää, kuinka paljon kerhotoiminta oli suunnattu juuri kaikista heikko-osaisimmille ja missä määrin sen voi sanoa olevan yleistä kerhotoimintaa sortavalalaisille lapsille.

Joskin sosiaaliapupainotteinen toimita on ollut ja on yhä keskeinen osa Mir Detein toimintaa, on järjestö yhä enenevässä määrin suuntautunut kasvattamaan tietoisuutta lasten oikeuksista (myös Kulmala 2013). Järjestö on toteuttanut aiheeseen liittyviä kyselytutkimuksia, järjestänyt seminaareja, julkaissut vuosittain teemakalentereita, jatkuvasti pitänyt teemaa yllä julkaisemassaan Raduga-lehdessä sekä kouluttanut ja tiedottanut niin koululaisia kuin opetushenkilökuntaa ja muita lasten kanssa työskenteleviä aiheesta. Aihe on myös saanut tilaa paikallislehdessä. Kalenterien ja lehden kautta lapset ovat saaneet itse osallistua pohtimaan ja kuvittamaan YK:n lastenoikeuksien sopimukseen perustuvia oikeuksiaan. Kyselytutkimukset ovat osoittaneet, että velvollisuuksista tiedetään enemmän kuin oikeuksista. Piirrustusten perusteella lapsille näyttäisi olleen mielekästä ymmärtää, että heillä on oikeus niin elämään ja kehitykseen kuin lepoon, lomaan ja leikkiin. Tiedotustyöllä ollaan saatu aikaan asennemuutosta siihen suuntaan, että lapsi ei ole vain lapsi, vaan tällä on myös oikeuksia, kuten eräs haastateltavistani ilmaisi. Tässä ollaan kuitenkin vasta alullaan ja lastenoikeuksista olisi muistutettava jatkuvasti.

Erityisesti Raduga-lehti on myös toiminut paikkana osallistaa lapset: lapset itse tekevät lehdestä sellaisen, mikä vastaa heidän omia kiinnostuksiaan ja tarpeitaan. Lapset ovat itse saaneet miettiä, etsiä, tehdä ja kirjoittaa jutut, ja Mir Detei on tukenut heitä tarjoten toimittajakoulutusta. Lehti toimii tärkeänä kanavana lapsille pohtia heidän oikeuksiaan sekä levittää niistä tietoa. Lehti pyrkii myös tarjoamaan tietoa lapsille, kenen puoleen he voivat kääntyä ongelmatilanteissa. Näin ollen lehdellä vaikuttaa olevan moninainen ja tärkeä funktio. Se on myös hyvin kysytty lasten keskuudessa. Lehteä toimitetaan täysin Pelastakaan Lasten rahoituksella.

Mir Detei osallistui KLSL:n ohella myös Suomen ulkoministeriön rahoittamaan ”Lapsen oikeus suojeluun” –hankkeeseen, joka toteutettiin vuosina 2007-2009. Hankkeen puitteissa pyrittiin kehittämään oppilashuoltoa ja perustettiin kouluihin oppilashuollon ryhmät. Nämä ryhmät tuovat yhteen eri tahoja, jotka yhdessä pyrkivät oppilaan ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja niihin ajoissa puuttumiseen. Nämä moniammatilliset ryhmät osallistuivat hankkeen puitteissa monenlaisiin seminaareihin, koulutuksiin ja yhteistyöhön. Sortavalalaisten mukaan projektilla on ollut suuri merkitys siinä, että lähestymistapa lapsiin on muuttunut: on ymmärretty, että lapsi on kasvatustilanteiden ytimessä – ei aikuinen opettaja. On myös ymmärretty, että työn tulee hyödyttää lasta eikä toimia ”huonosti käyttäytyvän rangaistuskeinona”. Tämänkaltaisen ajattelutavan muutos on merkittävä eikä se ei ole aina ollut helppoa autoritääriseen kulttuuriin tottuneiden, erityisesti vanhempien opettajien keskuudessa. Vierailemassani koulussa erityisestä kiitosta

annettiin siitä, että koko koulun henkilökunta sai mahdollisuuden osallistua koulutukseen; sen sijaan, että vain yksi tai kaksi koulun edustajaa olisi saanut tämän mahdollisuuden. Tämän koettiin takaavaan sen, että opittua sovelletaan kaikkialla ja että työ jatkuu, vaikka joku henkilökunnasta lähtisi pois.

Projektin ansioksi luettiin kiistatta se, että tämänkaltaisen moniammatillinen yhteistyö luotiin ja mikä tärkeintä ymmärrettiin yhteistyön tärkeys. Aiemmin oli toki oltu tietoisia kunkin työstä, mutta projekti toi konkreettisesti eri lasten kanssa työskentelevät tahot yhteen. Myös koulutusta ja kokemusten vaihtoa pidettiin äärimmäisen tärkeinä. Projekti ei mahdollistanut ainoastaan rajatylittävää yhteistyötä, vaan Venäjän sisäisen kokemuksen vaihdon, sillä hankkeen turvin on saatu varoja kutsua ammattilaisia myös ympäri Venäjää. Erityisen tärkeäksi on koettu oppilashuoltoryhmän tarjoama tuki opettajalle, joka ei ole enää yksin: kun tämä huomaa esimerkiksi mustelmia, voi hän tuoda asian ryhmän tietoon, joka yhteisestä päätöksestä toimii. Näin opettajalla on tärkeä kollegiaalinen tuki esimerkiksi vanhempia lähestyttäessä – usein kovinkin vaikeissa kysymyksissä.

Projektin jälkeen Sortavalassa ollaan palattu jo olemassa olleeseen järjestelmään ja yllä kuvattu oppilashuolto toimii ns. ennaltaehkäisykomiteoiden puitteissa. Paikalliset kuitenkin vakuuttavat, että työskentely ei ole palannut ennalleen, vaan nämä komiteat toimivat tällä uudella logiikalla ja lähestymistapa on täysin erilainen. Psykologis-lääketieteellis-sosiaalinen keskus koordinoi ryhmien työtä. Alun perin keskuksat edustajat koulutettiin hankkeessa, kun nyt keskus toimii eri tahojen kouluttajana. Ryhmien kokoonpanoon kuuluu koulun edustajia, vanhemmat, eri hallinnonalojen edustajia sekä paikallisyhteisön edustajia ja ne kokoontuvat neljä kertaa vuodessa sekä tarpeen tullen. Hankkeessa pyrittiin myös kunkin oppilaan kohdalla ns. yksilölliseen lähestymistapaan, mikä vaikutti olevan jossain määrin vielä hämmäntävää. Vieraillessani koulussa luokanvalvoja kyllä pitivät yksilöllisiä päiväkirjoja, joissa identifioitiin mm. oppilaan lähtötilanne ja vahvuudet, mutta heillä oli vaikeuksia ymmärtää, miten tällaista lähestymistapaa sovelletaan käytännössä.

Uusimpana suuntauksena Mir Detein työssä oli ennalta ehkäisevä työ nuorten perheiden kanssa. Järjestö on alkanut pyörittää viikoittaisia kokoontumisia raskaana oleville naisille sekä pienten lasten (1-3-vuotiaat) äideille. Näiden ryhmien tarkoituksena on vahvistaa vanhemmuutta ja täten ennaltaehkäistä huostaanottoja. Tapaamiset pyörivät nyt psykologis-lääketieteellis-sosiaalisen keskuksen tiloissa, jonne ne oli siirretty alkuperäisen tilan kylmyyden vuoksi. Mir Detei toivoo jatkossa saavansa remontoitua alkuperäisen tilan sellaiseksi, että kokoontumiset voivat jatkua alkuperäisissä tiloissa. Keskus myös maksaa toisen ohjaajan palkan, kun taas toisen palkka tulee Mir Detein kautta Pelastakaa Lasten rahoituksesta. Ohjaajat olivat todella innostuneita ja sitoutuneita työhönsä ja äideiltä saatu palaute äärimmäisen positiivista. Raskaana olevat tapasivat perjantaisin ja kokivat, että oli todellinen helpotus työviikon päätteeksi kokoontua yhdessä luottamuksellisessa ja mukavassa vertaistuen ilmapiirissä. Monet ovat myös ystäväystyneet keskenään ja suuri osa raskausajan ryhmästä jatkaa myös äiti-lapsi ryhmässä, jossa keskitytään äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteen lujittamiseen. Moni asiakkaista tulee äitiysneuvolan kautta, mutta myös ns. puskaradio toimii hyvin. Toimintaa on myös mainostettu lehdissä ja paikallisradiossa. Ongelmaksi koettiin, miten saada kaikista vaikeimmassa tilanteessa olevat perheet tulemaan mukaan.

Mir Detein puheenjohtaja Marina toivoisi, että järjestön painopiste siirtyisi tulevaisuudessa ns. sosiaaliavusta enemmän tämänkaltaiseen ennaltaehkäisyyn – joskin hän piti yllä kuvattua

perheiden materiaalista apua toistaiseksi äärimmäisen tärkeänä. Marinan haaveissa olisi, että hänen johtamastaan nuorisokeskuksesta tulisi kokonaisvaltainen perhekeskus – perheiden ajanviettopaikka, jossa toimisi monenlaista aktiviteettia niin nuorille kuin perheillekin ja jonka funktio olisi perheiden ongelmien ennaltaehkäisy. Jos nuorisokeskuksen tilat saataisiin remontoitua, mihin kunnalla eikä keskuksella ole varoja, voisi keskus tarjota paikan bändien treenikämpistä odottavien äitien kokoontumiseen ja perheiden teemapäiviin. Yksi ensisijaisista haaveista oli perhekahvilan perustaminen keskuksen ensimmäiseen kerrokseen. Sama tila toimisi osa-aikaisesti nuorisokahvilana ja nuorten infokeskuksena, jossa nuoret voisivat hakea tietoa, mitä heille suunnattua kaupungissa tapahtuu. On syytä todeta, että myös Mir Detein toiminnan ulkopuolella vapaa-ajanviettomahdollisuuksien vähäisyyttä pidetään yhtenä suurimmista sosiaalisista ongelmista johtuen nuorten toimettomuuden kytkeytymisestä heidän päihteidenkäyttöön (ks. lisää Kulmala 2013). Kaiken kaikkiaan voi todeta, että Marina on täynnä ideoita, kunhan vain resurssit löytyisivät. Vaikuttaa siltä, että Mir Detein toimintaa kietoutuu voimakkaasti kyseisen nuorten sosiaali- ja kulttuurikeskukseen. Tämä tilanne luo monenlaista synergiaetua, sillä molempien tahojen tavoitteet ovat hyvin samansuuntaiset Marinan kaksoisroolin vuoksi. Vastaava tilanne on tuttu myös muista yhteyksistä Sortavalassa (esim. kunnallinen sosiaalipalvelukeskus, jossa julkinen ja järjestösektorit ovat täysin yhteen kietoutuneita, ks. Kulmala 2013), ja näyttääkin siltä, että tämänkaltaisen julkisen sektorin ja järjestötoiminnan yhteistoiminta on molemmille osapuolille selviytymiskeino tilanteessa, jossa molempien resurssit ovat vähäiset. Mir Detei on kuitenkin hyvä muistaa, että sosiaaliavun ja ennaltaehkäisyn lisäksi vaikuttamistyö ja lapsilähtöisten käytänteiden juurruttaminen ja niiden monitorointi kyseisen nuorisokeskuksen ulkopuolellakin on äärimmäisen tärkeää. Mir Detei on kuitenkin niin tunnettu, arvostettu ja näkyvä toimija Sortavalassa ja Marina hyvin sitoutunut Mir Detein toimintaan, että en näe sitä vaaraa, että järjestö ”hautautuisi” kokonaan keskuksen sisään.

Mir Detei on kiistatta onnistunut hankkimaan paikallisyhteisön tuen työlleen ja muuttamaan yleistä mielipidettä vähäosaisille ja lapsille myönteisemmäksi. Pelastakaa Lasten avulla järjestö muuttamaan toimintatapoja – erityisesti kouluissa – lapsiystävällisemmiksi sekä laajentamaan tietoutta lasten oikeuksista. Tämä työ tarvitsee kuitenkin jatkuvaa muistuttamista, jossa Pelastakaa Lasten ammatillinen osaaminen on ensiarvoisen tärkeä resurssi. Mir Detei on osallistunut myös monenlaiseen muuhun projektitoimintaan ja Marinan kontaktit ovat laajat.²⁰ Periaatteessa rajanläheisyydessä järjestö pystyy hyödyntämään suomalaisten kuntien osaamista ja koulutustarjontaa: Marinan mukaan omilla varoilla voidaan vaikka lähiseudulle matkustaa, kunhan ns. koulutusohjelma saadaan maksutta. Järjestö saa jatkuvasti pienimuotoista tukea ”suomalaisilta ystäviltään”, mutta sen päärahoitus on kiistatta Pelastakaa Lasten varassa. Tällä rahoituksella Marinan mukaan pystytään perustoiminnon ylläpitämään sekä joka vuosi tuomaan jotain uutta – viimeisimpänä yllä kuvattu ennaltaehkäisevä toiminta nuorten perheiden kanssa.

²⁰ Mir Deteillä on ollut hankkeita myös esimerkiksi Suomen lasten ja nuorten säätiön sekä Nuorten palvelu ry:n kanssa. Viime vuosina se sai suhteellisen suuren UNICEF-hankkeen, joka suuntautui inklusiiviseen opetukseen. Hankkeen puitteissa pyrittiin edesauttamaan inklusiivisen opetuksen leviämistä, rakennettiin yhteen kyläkouluun ramppi sekä remontoitiin erään päiväkodin yhteyteen uima-allas kuntoutuskäyttöön, joskin allas näyttää olevan kaikkien kyseisen lastenkodin lasten käytössä. Pelastakaa lasten tukea hyödynnettiin myös tässä hankkeessa, mm. ostamalla uima-altaalle kuntoutukseen tarvittavia varusteita. Hankkeen puitteissa perustettiin myös inklusiivisen opetuksen koordinaationeuvosto hallinnon yhteyteen, mutta se lakkasi toimimasta hankkeen loputtua.

Marina on hyvin tunnettu paikallisyhteisössä ja on (mm. oman yrittäjätaustansa vuoksi) kyennyt hyvin houkuttelemaan sponsoritukea paikallisilta yrityksiltä, mutta paikallisten yritysten ollessa pieniä, on tämänkaltaisen apu valitettavan pienimuotoista. Samoin jäsenmaksutulot ja keräykset ovat suhteellisen vaatimattomia – joskaan eivät merkityksettömiä ja kertovat erityisesti siitä, että järjestöllä on omassa kontekstissaan kannattajakuntaa. Marina on erittäin innovatiivinen yhdistelemään erilaisia resursseja ja aktiivinen hakemaan uusia projekteja – niin Venäjän valtiollisia, Karjalan alueellisia kuin yhteistyössä eri suomalaisten partnerien kanssa. Tällä hetkellä Pelastakaa Lasten lisäksi ei muita yhteishankkeita ole – jatkuvista yrityksistä huolimatta. Mir Deteistä on kuitenkin kehittynyt ns. hankeammattilainen, joka on ollut halukas levittämään osaamistaan myös laajemmalle paikallisyhteisöön esimerkiksi järjestämällä hankehakemuskoulutuksia. Marina on hyvin tietoinen niin federaation että aluetason rahoitusmahdollisuuksista, mutta kokee federaatiotasolta hakemisen hukkaan heitetyksi ajaksi. Aluetason rahoituksen hän kokee turhauttavan pieneksi. Vaikkei Mir Detei ole yrityksistä huolimatta federaatiotasoisia hankkeita saanut, on se saanut Venäjän federaation kansankamarilta tunnustuksen avoimuudesta työssään. Tämänkaltaista tunnustusta voi pitää merkittävänä saavutuksena syrjäiselle ja pikkukaupunkilaiselle järjestölle. (Kulmala 2013.)

Mir Detei ja sen työn jatkuvuus on hyvässä tilanteessa siinä suhteessa, että siinä aktiivisesti toimiviin ihmisiin on tarttunut toimiminen, mikä ei varmasti lopu, vaikka rahoitus loppuisi. Monet tahot on tuotu yhteen ja yhteistoimintaa pidetään nyt luonnollisena. Järjestö pystyy myös toiminaan monella tapaa kyseisen nuorisokeskuksen sisällä – joskin itse keskus ja kaikki sinne suunniteltava toiminta tarvitsisi remonttiin massiivisia rahallisia investointeja. Järjestön agenda ei myöskään ole Pelastakaa Lasten varassa, vaan ideoita löytyy omasta takaa. Kuitenkin moni toiminta – kuten yllä kuvattu sosiaaliapu, Raduga-lehti ja nuorten perheiden kokoontumiset – olisi vaakalaudalla, jos Pelastakaa Lapset nyt vetäisi rahansa pois. Kuten sanottu, Marina toivoisi järjestön voivan keskittyä entistä enemmän ennaltaehkäisyyn, mutta kokee materiaalisesta avusta jättäytymisen mahdottomana. Jos käytettävissä olevia rahoja olisi entistä vähemmän, olisi ne hänen mukaansa kuitenkin suunnattava juuri tähän konkreettiseen perheiden aineelliseen apuun. Vaikka Mir Detei on ideoinnissaan monin paikoin hyvin itsenäinen, erityisesti ajatusten vaihto Pelastakaa Lasten kanssa – mitä tulee vaikuttamistyöhön, lapsilähtöisten käytänteiden laajempaan juurruttamiseen ja lastenoikeuksien levittämiseen ja monitorointiin – lienee vielä tarpeen. Itse Mir Detei ei osaa nähdä toimintaansa ilman Pelastakaa Lapsia: ”Pelastakaa Lapset on Mir Detein äiti; se synnytti ja kasvatti meidät!”

Beregite Detei: vertaistukea ja vammaisten lasten oikeuksia Viipurissa

Viipurilainen lastensuojelujärjestö Beregite Detei on Pelastakaa Lasten varta vasten yhteistyökumppanikseen perustama järjestö. Pelastakaa Lapset etsi toiminnalleen järjestökumppania ja kun sellaista ei löytynyt, järjestö perustettiin piirihallinnon tuella. Kun järjestön johtoon löytyivät sopivat naiset – ml. puheenjohtaja, joka tuli hallinnon sisältä – rekisteröitiin järjestö vuonna 2003 mallintaen Pelastakaa Lasten sääntöjä. Pelastakaa lapset on säilynyt näiden kymmenen vuoden ajan Beregite Detein pääkumppanina ja lähes ainoana rahoittajatahona. Järjestön puheenjohtaja toimii järjestössä palkallisena. Järjestöllä on myös yhdestä kahteen muuta palkallista työntekijää ja 41 jäsentä. Hallituksen jäsenet ja vapaaehtoiset osallistuvat aktiivisesti järjestön toimintaan.

Beregite Detei ilmoittaa tavoitteekseen vaikuttaa niiden lasten ja nuorten tilanteeseen, jotka eivät saa tarpeeksi huomiota perheissä ja joutuvat elämään huonoissa olosuhteissa. Järjestö myös pyrkii auttamaan lapsia ja perheitä lasten oikeuksien puolustamisessa. Järjestöiden esitteiden mukaan työ pohjaa YK:n lastenoikeuksien sopimukselle. Pääasiallisesti Beregite Detei on toiminut vähäosaisimpien ja heidän perheiden – ml. vammaiset lapset ja heidän perheensä sekä yksihuoltajat – mikä istuu hyvin Pelastakaa Lasten maailmanlaajuiseenkin ideologiaan.

Beregite Detei on Pelastakaan Lasten kautta kanavoidun rahoituksen turvin alusta asti pyörittänyt Margarita-keskusta, joka on toiminut perheiden kohtaamispaikkana. Keskukseen puitteissa on toiminut monenlaisia äiti-lapsi-kerhoja, joiden tavoitteena on tukea äitiyttä jo raskausajasta lähtien, minkä toivotaan vähentävän tarvetta sijaishuollolle. Ajatus tämänkaltaisesta vanhemmuuden ja kasvamisen tukemisesta on Pelastakaa Lasten työssä pohjannut siihen, että mitä paremmin äiti voi, sitä paremmat edellytykset on hänellä vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia tästä. Margarita-keskuksessa on toiminut ryhmiä äideille ja eri-ikäisille lapsille, jotka ovat kokoontuneet kerran pari kuukaudessa. Alun perin toimi myös yksi ryhmä raskaana oleville äideille, mutta synnytyssairaalan saadessa lisäresursseja kansallisen terveysohjelman myötä (vrt. luku 4), siirrettiin kyseinen kerho sairaalaan. Kerhojen äärimmäisen tärkeä anti vaikuttaa olevan vertaistuki. Äidit ovat erittäin tyytyväisiä ja kiitollisia keskukselle tämänkaltaisesta toiminnasta. Valtaosa äideistä on yksihuoltajia, jotka ovat kokeneet olleensa yksin ennen tuloaan Margarita-keskukseen, joka vaikuttaa muuttaneen heidän elämänsä täysin. ”Elämästämme on tullut iloista!”, kuten eräs 2-vuotiaan äiti toistamiseen toteaa. Äidit ovat myös ystävystyneet ja tapaavat myös kerhotoiminnan ulkopuolella. Tästä huolimatta he kokevat, että säännölliset tapaamiset keskuksessa ovat tärkeitä. Myös lapset haluavat ja kaipaavat näihin tapaamisiin. Keskus onkin hyvin viihtyisä ja lapsista huomaa, että he ovat tottuneet leikkimään siellä ja toistensa kanssa. Äitien mukaan kerho, jossa lapset leikkivät keskenään, on myös tarjonnut edellytyksiä lapsille sopeutua myöhemmin päivähoitoon.

Huolimatta erilaisista lähtötilanteistaan (kullakin hyvin erilaisia ongelmia), ovat äidit kokeneet mahdollisuuden olla yhdessä ja keskustella elintärkeiksi. Sosiaalitoimi lähettää asiakkaitaan keskukseseen, mutta moni, jonka kanssa itse juttelin, on kuullut kerhoista puskaradion kautta. Näyttää kuitenkin siltä, että Margarita-keskus toimii nimenomaisesti ns. haavoittuvien perheiden kohtaamispaikkana – eikä siis kenen tahansa viipurilaisperheiden olohuoneena. Perheet saavat kerhotoiminnan kautta myös materiaalista apua – ruokapaketteja ja lastenvaatteita – mikä on koettu ensiarvoisen tärkeäksi. Tämänkaltaisen materiaalin apu ei useimmiten tule kuitenkaan Pelastakaa Lasten kautta, vaan Beregite Detei sponsoreiltaan ja joiltakin muilta suomalaisilta kontakteiltaan saamien lahjoitusten ansiosta. Paikan päällä kerhoissa on myös aina jotain purtavaa, sillä on koettu, että osallistujaperheiden ravitsemuksessa saattaa olla puutteita.²¹ Keskus myös avustaa ja jakaa tietoa erilaisista sosiaali- ja –palveluista, joihin perheillä on oikeus sekä toimii välittäjänä näiden tahojen ja perheiden välillä. Tapaamisissa on myös useimmiten joku äitien tietotaitoja karruttava teema. Lapset ovat voineet osallistua myös keskuksessa järjestettäviin harrastekerhoihin – esim. savityö- ja origamikerhoihin – jotka on koettu tärkeiksi, sillä kyseisillä perheillä ei olisi varaa vastaavankaltaisiin harrastuksiin. Myös erilaiset retket, juhlat ja erityisesti perheleirit on koettu tärkeiksi. Kerhojen vetäjä, Marina, joka työskenteli Beregite Deteille palkallisena, on ollut äärimmäisen pidetty. Hän oli kuitenkin nyt keväällä irtisanoutunut

²¹ Itse kiinnitin huomiota siihen, että monien pienten lasten hampaat olivat todella huonot. Olisi varmaankin tarvetta valistukselle niin sopivasta ruokavaliosta kuin hammashygienista.

työn raskauteen ja vaatimattomaan palkkaan vedoten, mikä oli aiheuttanut äiti-lapsi-kerhoille pienen tauon. Tämä selvästi harmitti ja huolestutti kerhoissa käyneitä äitejä. Poikkeuksetta toivottiin, että kerhotoiminta jatkuisi. Kiitollisuus – sekä hyvä mieli yhdessä olost – Margarita-keskusta kohtaan on käsin kosketeltavaa ja eräskin äiti kertoi, että ei olisi periaatteesta päässyt paikalle minua tapaamaan, mutta halusi ehdottomasti tulla ilmaisemaan keskuksen tärkeyden ja näin vastalahjaksi osoittamaan tukensa keskukselle.

Hankepaperissa yhdeksi keskuksen tehtävistä on myös mainittu lastenoikeuksista tiedottaminen sekä vaikuttaminen sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikkaan. Tämänkaltaisen tehtävä ei juuri nouse esiin keskusteluissamme. Keskus selkeästi täydentää julkista sektoria, toimii lisäpalveluna perheille – joskin sillä äärimmäisen tärkeä vertaistuellinen funktio. Keskuksen toiminta on vaakalaudalla ilman Pelastakaan Lasten tukea. Koska Margarita-keskus on Beregite Detein toiminnan ydin, on järjestö hyvin riippuvainen kyseisestä toiminnasta ja näin ollen Pelastakaa Lasten tuesta. Pelastakaa Lasten tavoite olisi, että keskus voisi pyöriä omillaan, mutta tällä hetkellä rahoitusta sellaiseen ei tunnu olevan näköpiirissä.

Edellä kuvatun ennaltaehkäisevän perhetyön lisäksi, olennainen suuntaus Beregite Detein toiminnassa on ollut vammaisten lasten ja näiden perheiden tuki. Vammaisten lasten huono tilanne ja siihen vaikuttaminen lähti alun perin viipurilaisten perheiden omasta aloitteesta, johon myös Pelastakaa Lapset lopulta tarttui. Vammaisten lasten tukeminen ja oikeudet sopii varsin hyvin Pelastakaa Lasten laajempaan agendaan ja teemalle saatiin kaksi kertaa hankerahoitusta IKEA:lta. Ensimmäinen hanke oli laaja-alainen sisältäen monenlaisia suuntauksia politiikkavaikuttamisesta ja vammaisten oikeuksista tiedottamisesta ja niiden puolustamisesta vanhempien tukiryhmien perustamiseen ja rekisterin luomiseen perheistä, joissa on vammaisia lapsia. Kuten sanottu, aloite tuli viipurilaisilta vanhemmilta, jotka olivat kokeneet, että periaatteellisella tasolla vammaisilla on oikeuksia ja heille on suunnattu palveluita, mutta näiden toteutuminen käytännössä koettiin heikoksi. Myös vammaisiin kohdistuva diskriminaatio, negatiivinen asenneilmapiiri ja stigma on koettu elämää rajoittavaksi.

Hankkeen kiistattomaksi ansioksi voi lukea sen, että yllä mainittu rekisetri luotiin ja sitä kautta monet perheet löysivät toisensa. Kaikki vammaisten lasten vanhemmat, joiden kanssa keskustelin, kuvasivat saaneensa puhelinsoiton tai kirjeen Beregite Deteiltä. He myös poikkeuksetta kertoivat, että ennen Beregite Deteitä he olivat yksin – ja lapsen vamman vuoksi konkreettisesti jumissa omassa kodissaan. Aiheen arkuuden ja häpeällisyyden vuoksi ennen edes pienissä kylissä ei tiedetty, että naapurissakin asui perhe, jossa oli vammaisen lapsi. Hankkeiden myötä perustetut vanhempien tukiryhmät ovat siis olleet ensiarvoisen tärkeitä näille perheille. Nykyisin hankkeiden päätyttyä ryhmät eivät enää kokoonnu säännöllisesti, mutta perheet pitävät tiiviisti yhteyttä niin puhelimitse kuin aika ajoin tavatenkin. Yhteisö on syntynyt ja sen mukanaan tuoma vertaistuki palvelee niin arjen kuulumisten vaihtoa kuin tiedonvaihtoa koskien lainsäädännöllisiä tai palvelurakenteen uudistuksia. Ryhmän tuomaa henkisen tuen merkitystä korostettiin. Alun perin tukiryhmille oli asetettu tavoitteeksi vaikuttamistoiminta, mutta oma käsitykseni on, että ryhmät toimivat konkreettisempien ja arkisempien asioiden tasolla. Perheet ovat vähäosaisia, usein yksinhuoltajaäitejä, jotka eivät lapsensa vamman vuoksi kykene työskentelemään. Tästä syystä myös Beregite Detein tarjoama materiaallinen apu – ruokapaketit – ovat olennainen apu perheille. Erään arvion mukaan puolet vanhempainryhmien toiminnan funktiosta on seurustelua ja vertaistukea, kun taas puolet hyvin konkreettista apua. Vanhempain ryhmissä on mukana noin 40

vanhempaa. Beregite Detein vastuulle jää, että tulevaisuudessakin toimintaan houkutellaan mukaan uusia perheitä.

Hankkeiden puitteissa järjestettiin myös harrastekerhoja lapsille. Niin urheilukerhot kuin origami- ja savityöpajat saivat valtavaa kiitosta osakseen. Useille perheille nämä saattoivat olla ensimmäisiä ja ainoita harrastekerhoja, joissa heidän lapsensa ovat olleet mukana. Vanhemmat kuvasivat kerhojen merkitystä lastensa avautumiselle ja kehittymiselle. Kerhotoiminta on tuonut mukanaan todella paljon positiivisia elämyksiä. On ollut valtava pettymys, että kerhotoiminta päättyi hankkeiden päättymisen myötä ja niille toivottaisiin kovasti jatkoa tulevaisuudessa. Vanhempien yhteistoiminta ja kommunikaatio varmasti jatkuu ilman hankerahoitusta, mutta lasten kerhoille soisi rahoituksen löytyvän jostain. Niin äiti-lapsi-ryhmät kuin vammaisten lasten vanhemmat tuovat toistamiseen esille leirien tärkeyden. Leirit on koettu erityiseksi erityisesti siitä syystä, että vanhemmat (ja vammaisten lasten perheissä myös muut perheenjäsenet) ovat saaneet olla mukana leireillä. Näin ollen myös he ovat vapautuneet arjen taakoista ja saaneet keskittyä lapseensa. Leirit ja yllä mainitut harrastekerhot ovat olleet yhteisiä äiti-lapsi-kerhoissa käyville perheille kuin vammaisille lapsille. On koettu tärkeäksi, että toiminta on tuonut yhteen vammaisia ja terveitä lapsia, mikä oletettavasti vaikuttaa tulevaisuudessakin positiivisesti osallistuneiden lasten ja aikuisten positiivisempaan suhtautumiseen vammaisuuteen. Kuten sanottu, vammaisuuteen on liittynyt äärimmäisen kova stigma venäläisessä yhteiskunnassa. IKEA-hankkeiden päätyttyä kerhotoiminnalle tai leireille ei ole ollut pysyvää rahoitusta, mutta nyt piirihallinto on sitoutunut rahoittamaan leirejä. Sosiaalitoimen edustaja näkeekin tämänkaltaiset leirit (joissa vanhemmat voivat olla mukana) ns. uutena sosiaalisena järjestöpohjaisena innovaationa, uutena palvelumuotona, joka on koettu hyväksi, minkä vuoksi se on valmis niitä rahoittamaan. Beregite Detei vastaa leirien sisällöstä ja järjestämisestä eli kyse on jonkinlaisesta ostopalvelusta. Sosiaalihallinnon edustaja mainitsi myös, että lapsille järjestetty kerhotoiminta voisi toimia eräänlaisena vapaa-ajanpalveluna, joka olisi mahdollista ostaa vammaisille lapsille tulevaisuudessa.

Hankkeiden puitteissa on myös onnistuttu tuomaan yhteen eri hallinnonalojen edustajia. Erityisesti terveys-, sosiaali- ja opetushallinnot ovat osallistuneet projekteihin. Konkreettisina positiivisina muutoksina palvelujen suhteen vammaisten lasten vanhemmat mainitsivat sen, että terveyskeskukseen pääsee nyt vammaisen lapsen kanssa milloin vain – ilman ajanvarausta ja jonottamista. Yritysten tuen ansiosta poliklinikalle myös rakennettiin ramppi sekä lastenlinikalle on hankittu kuntoutuksessa hyödynnettäviä varusteita. Näiden konkreettisten parannusten myötä koettiin myös asenneilmapiirin kyseisissä palvelulaitoksissa muuttuneen paremmaksi.

Hankkeiden puitteissa järjestettiin erilaisia seminaareja, koulutuksia ja tilaisuuksia, jossa niin vammaisten oikeuksia kuin inklusiivista opetusta käsiteltiin. Myös paikallislehteen onnistuttiin saamaan artikkeleita teemasta. Paikalliset kokevatkin, että asenteiden ja ajattelumaailman tasolla saatiin jotain aikaiseksi: ”pystyimme hieman kääntämään ihmisten päitä ja ajattelua”, minulle kerrottiin useaan otteeseen. Tuntui vallitsevan kuitenkin yksimielisyys siitä, että asiasta tulisi muistuttaa jatkuvasti ja työ jäi monin paikoin kesken hankerahoituksen päätyttyä: sekä palvelurakenteessa että asenteissa riittää jatkossakin parantamisen varaa.

Toinen IKEA-rahoituksella toteutettu hanke jatkoi yllä kuvattuna toimia, joiden lisäksi hankkeen tavoitteena oli edistää inklusiivista opetusta alueella. Vammaiset lapset eivät ole perinteisesti Venäjällä osallistuneet yhteisopetukseen kouluissa ja hanke pyrki lisäämään tietoisuutta asiasta

sekä vammaisten lasten mahdollisuuksia ja määrää osallistua kouluopetukseen tavallisissa kouluissa. Hanke toi yhteen monia toimijoita – erityisesti viranomaisia ja opettajia – joita koulutettiin ja jotka osallistuivat opintomatkaille niin Suomeen kuin Moskovaankin. Hankkeeseen osallistuneilla opettajilla ei ennen hanketta ollut kokemusta inklusiivisesta opetuksesta ja heidän asenteensa oli epäilevä. Hankkeen myötä kuitenkin koettiin, että monien silmät aukesivat ja heidän ajatusmaailmansa asiaa kohtaan muuttui. Erityisesti koettiin, että Viipurin piirin hallinto saatiin ajatuksen taakse: perustettiin koordinaatoneuvosto ja luotiin kunnallinen ohjelma vuosille 2010-2012, millä kunta suuntasi myös varoja inklusiivisen opetukseen toteutukseen. Aika oli myös suotuisa hankkeelle, sillä inklusiivisesta opetuksesta oli alettu puhua myös valtiollisella tasolla ja Venäjä ratifoi YK:n sopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (ks. luku 4). Hankkeiden päätyttyä IKEAn luopuessa sen rahoituksessa paljoin tuntui olevan saavutettu, sillä suuri osa Viipurin kouluista päiväkodeista olivat periaatteessa inklusiivisia. Käytännössä kuitenkin näyttää tapahtuneen paljon vähemmän. Kouluja on remontoitu esteettömiksi ja jokunen liikuntavammainen lapsi on aloittanut koulunkäynnin tavallisissa kouluissa, mutta silti valtaosa vammaisista lapsista on yhä kotona. Kaupunkikin on vetäytynyt rahallisesta tuestaan hankkeiden päätyttyä. Valitettavasti vaikuttaa siltä, että työ jäi pahasti kesken ja kävi kuten usein käy: konkreettinen toiminta ja satsaus lakkaavat hankerahoituksen päätyttyä.

Eräiden arvioiden mukaan asian lopahtaminen koulujen tasolla johtuu pitkälti siitä, ettei niissä todellisuudessa kuitenkaan luotu realistisia mahdollisuuksia inklusiivisen opetuksen toteuttamiseen: kouluavustajajärjestelmiin ei koskaan resurssien puutteen vuoksi päästy eikä kouluilla ole mahdollisuutta tarjota moniammatillista yksilöllistä tukea vammaisille lapsille, jotka usein vaativat erityishuomiota. Koettiin, että specialistien (esim. psykologi, logopedi, puheterapeutti) tulisi olla kussakin koulussa paikan päällä, sillä huonojen kulkuyhteyksien vuoksi ainakaan piirin kauimmaisissa kouluissa tähän tarkoitukseen tarjoama psykologis-lääketieteellissosiaalisten keskustusten apu ei ole mahdollista tai riittävää. Myös opetushallinnon välinpitämätön asenne luoda tarvittavia puitteita vaikuttaa heikkoon käytäntötoteutukseen: kaikkien koulujen ollessa lainsäädännön mukaan velvollisia ottamaan vastaan vammaisia lapsia, saattaa hallinto kritiikin sattuessa määrätä kouluja toimimaan näin turvaamatta kuitenkaan minkäänlaisia lisäresursseja. Beregite Detei on ollut muiden paikallisten tahojen mukana hakemassa alueellisia rahoja yksilöllisen avun turvaamiseen, mutta Viipurin piirikuntaa lukuun ottamatta asialle ei löytynyt tukea muualta Leningradin alueelta. Vierailin itse eräässä inklusiivisen opetuksen päiväkodissa, jossa osa ryhmistä oli aidosti inklusiivisia, mutta pääosin ryhmät oli jaettu ”tavallisiin” ja ”rajoitteisiin” sillä tapaa, että tietyt vammaiskategoriat, kuten vaikkapa vakavista näköongelmista kärsivät, olivat omana ryhmänään.²² Tapaamistani vammaisten lasten perheistä kenenkään lapsi ei käynyt tavallista koulua tai päiväkotia.

Lainsäädännön mukaan inklusiivinen opetus ja vammaisten lasten yksilöllinen tuki kouluissa olisi mahdollista, mikäli tahtoa löytyisi. Monien tahojen ajatusmallia saatiin muutettua asialle myönteiseksi, mutta selkeästi työ jäi vielä liian heikolle pohjalle, jotta sen jatkuvuus olisi turvattu. Beregite Detei olisi valmis jatkamaan aloitettua työtä eikä myöskään Pelastakaa Lapset olisi hankkeesta luopunut, jos vain IKEA:n rahoitus olisi jatkanut.

²² Minulle jäi epäselväksi, kuinka vakavista näköongelmista lapset itse asiassa kärsivät, sillä kaikki tuntuivat kuitenkin käyttävän silmälasia, joten sokeista lapsista ei ollut kyse. Hurjalta tuntuisi, jos vain lievistä ongelmista kärsivät olisivat eristettyinä, omana ryhmänään. Kysymys vaatisi lisäselvittämistä.

Beregite Detei ei ole kyennyt siinä määrin varainhankintaa, että toiminta pyörisi ilman Pelastakaa Lasten tukea. Kuten yllä on mainittu, on hallinto nyt sitoutunut maksamaan järjestön organisoimat leirit, ja näyttää siltä, että niin järjestön kuin sosiaalihallinnonkin taholta yritetään miettiä mahdollisuuksia laajentaa yhteistyötä ostopalveluiden merkeissä. Monessa kohtaa sosiaalitoimen edustajan mukaan tulee vastaan tilakysymys: monenkaanlainen toiminta ei olisi mahdollista järjestön toimitiloissa. Kyseinen sosiaalitoimen edustaja kuitenkin korostaa Beregite Detein ammattimaisuutta sekä järjestön hallinnolle osoittamien rahahakemusten asiallisuutta – verrattuna moniin muihin järjestöihin, jotka ”vain pyytävät rahaa ilman ymmärrettävää syytä”. Beregite Detei olisi erittäin kiinnostunut ottamaan palveluntuottajan roolin. Nyt Beregite Detei on hakenut piirihallinnolta hankerahoitusta sijaisperheiden valmennukseen, mikä teemana istuu hyvin niin valtiollisiin ohjelmiin kuin sopisi laajempaankin yhteistyöhön Pelastakaan Lasten kanssa. Päätöstä asiasta ei toistaiseksi ole. Beregite Detein on myös hakenut federaatiotasoisia hankerahoja, samoin jotain hanketta Imatran Pelastakaa Lasten kanssa – tuloksetta. Järjestöllä on myös joitakin kontakteja venäläisiin hyväntekeväisyysäitiöihin, mutta ainakaan toistaiseksi nämä kontaktit eivät ole realisoituneet rahaksi. Järjestö on kyennyt hankkimaan myös joitakin yrityssponsoreita, mutta tämänkaltaisen avustus menee yksittäisten lasten avustamiseen eikä sitä järjestön puheenjohtajan mukaan voi käyttää toiminnan pyörittämiseen. Hänen mukaansa Beregite Detein toiminnan pyörittäminen vaatii toimiston ja palkatun työntekijän, joita ilman järjestö kaatuu. Toimitilan säilyminen kohtaamispaikkana vaikuttaisi olevan tärkeää perheille. Tämä vaatisi ylläpitokustannuksen sekä ainakin yhden työntekijän. Varsinaisia kerhoja voitaisiin sitten pyörittää vapaaehtoisvoimin. Sosiaalihallinnon lisäksi, terveyshallinto on hyvin kiitollinen järjestön avusta – erityisesti vammaisten lasten hoitoon liittyvän asiantuntemuksen suhteen.

Järjestön voikin sanoa saavuttaneen tunnetun aseman niin heikko-osaisten perheiden kuin hallinnon piirissä ja sen työtä arvostetaan. Sen sijaan järjestön kontaktin muihin venäläisiin järjestöihin ovat vähäisiä – samoin kuin suomalaisiin Pelastakaan Lasten ulkopuolella. Sen sijaan järjestön tiiviitä kontakteja paikalliseen yliopistoon, Pushkin instituuttiin voi pitää todellisena voimavarana. Beregite Detein hallituksen jäseniä, jotka ovat aktiivisesti osallistuneet järjestön toimintaan ja hankkeissa toteutettuun koulutukseen, työskentelee kyseisessä instituutissa. Instituutti on sosiaalialan oppilaitoksena kyennyt myös toimimaan itse kouluttajana järjestön toiminnassa ja ennen kaikkea tarjoamaan vapaaehtoisopiskelijoita järjestön toimintaan, mitä voi pitää järjestölle valtavana resurssina. Opiskelijat ovat auttaneet niin äiti-lapsi-keskuksessa kuin vammaisten perheiden parissa. Beregite Detein parissa näitä vapaaehtoisia pidetään korvaamattomana, joskin epävarmana lisävoimana, sillä opiskelijoiden aikataulut muuttuvat eikä heidän varaansa voi laskea säännöllistä toimintaa. Mielestäni järjestötoiminnan ja asennemuutostyön kannalta vaikuttaa tärkeältä, että nuorempi sukupolvi on saanut kokemusta järjestötyöstä ja heikko-osaisten parissa toimimisesta. Olettaa voi, että tämänkaltaisen työ jättää jälkensä positiivisessa mielessä – halukkuutena vapaaehtoistyöhön tulevaisuudessakin sekä positiivisen suhtautumisen esimerkiksi vammaisiin henkilöihin. Instituutti myös vastikään aloitti kerran kuukaudessa pidettävät asiantuntijoiden vastaanotot apua tarvitseville. Näillä vastaanotoilla esimerkiksi juristia tai psykologia voi maksutta konsultoida. Beregite Detein toimintaan osallistuvat perheet voivat hyötyä tällaisesta palvelusta, jota heille aktiivisesti mainostettiin. Vammaisten lasten vanhemmat esittivätkin toivomuksen tulevalle psykologisesta avusta, jota nyt alkaa olla saatavilla edes silloin tällöin Pushkin-instituutin kautta.

Pushkin-instituutin lisäksi Beregite Deteillä on tiivis yhteistyö Diagnostiikka-keskukseen, jonka ammattitaitoa on kyetty hyödyntämään hankekoulutuksissa. Mielenkiintoista on, että keskus on

omasta aloitteesta jo jonkun aikaa valmentanut adoptio- ja sijaisperheitä, koska on katsottu, että tällainen systeemi on kokonaan puuttunut. Nyt uusien valtiollisten ohjelmien myötä viranomaiset olivat kääntyneet keskuksen puoleen, joka oli kuitenkin kieltäytynyt tehtävästä toimeksiannon epärealistisuuden vuoksi. Jatkossa keskus olisi kuitenkin valmis toimimaan asian tiimoilta, vaikkapa yhteistyössä Beregite Detein kanssa, jos valmennus järjestetään asiallisella tavalla.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että Beregite Detein piirissä toimivilla on pitkä kokemus lasten parissa työskentelystä ja kaikki ammatilliset valmiudet toimia järjestön kohderyhmän, vähäosaisten ja vammaisten lasten parissa. Näitä valmiuksia on kiistatta vahvistettu opintomatkailloilla, Suomesta käsin järjestetyillä koulutuksella sekä ajatustenvaihdolla. Vaikuttaa siltä, että Beregite Detei olisi halukas jatkamaan jo aloitettua työtä sekä myös uusia ideoita on ollut ilmassa, esim. juuri sijaishuoltoon liittyen. Järjestö haaveilee myös asunnosta, jonne se voisi perustaa ns. lapsiparkin ja jonne erityisesti vammaisten lasten vanhemmat voisivat tuoda lapsensa vähäksi aikaa, jotta pääsisivät hoitamaan juoksevia asioitaan. Näille lapsille parkissa tulisi olla terveydenhuollon ammattilainen, kun taas muunlaisten perheiden lapsia voisivat hoitaa vapaaehtoiset. Vammaisten lasten vanhemmat toivottivat ajatuksen erittäin tervetulleeksi.

Vaikuttaa siltä, että järjestö on taloudellisen riippuvuuden lisäksi myös monin paikoin riippuvainen Pelastakaa Lasten ammatillisesta avusta, joskin myös Beregite Deteillä tässä mielessä monenlaisia resursseja on. Järjestön työssä oikeuspohjainen retoriikka on vähäistä ja vaikuttamistoiminta näyttää jääneen melko pieneen rooliin, joten tässä mielessä sen kapasiteetin lisääminen olisi tärkeää.

Karjalan lastensuojeluliitto (KLSL): vaikuttamistoimintaa ja lastenkotien verkostoitumista Karjalan tasavallassa

Karjalan lastensuojeluliitto eli KLSL on edellisiin verrattuna erilainen järjestö monessakin mielessä. Ensinnäkin järjestö oli olemassa ja toimi aktiivisesti jo ennen yhteistyötä Pelastakaa Lasten kanssa. Järjestö on syntynyt heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ns. 1990-luvun alun demokratisaatioaallossa. Järjestön silloinen ja nykyinen puheenjohtaja Nadezhda Pavlova oli tuolloin Karjalan parlamentin jäsen ja veti siellä perhe-, nais- ja lapsiasioiden ryhmää, joka osallistui aktiivisesti lainsäädäntötyöhön alueella.²³ Ryhmä koostui kansanedustajista, jotka olivat ammatiltaan lääkäreitä, opettajia ja lakimiehiä – kansalaisia, jotka päättivät vuonna 1994 perustaa kyseisen lastensuojelujärjestön, jonka tehtäväksi asetettiin vaikuttaa lapsia koskevaan politiikkaan ja lainsäädäntöön – niin suoraan kuin konkreettisempien toimien, esimerkiksi uusien työmenetelmien, kautta. Näin ollen järjestö perustettiin ilman samanlaista suomalaisten ja hallinnon vaikutusta, mitä tapahtui Sortavalassa ja Viipurissa – joskin Suomen Lastensuojelun Keskusliiton toimintaan oli tutustuttu. Toisekseen KLSL on alueellinen järjestö kattaen koko Karjalan ja sen perustavanlaatuinen tehtävä on vaikuttamistoiminta, kun Sortavalassa Mir Detei ja Viipurissa Beregite Detei ovat paikallisia järjestöjä ja tekevät hyvin konkreettista avustustyötä.

Myös KLSL tekee monenlaista konkreettista työtä ja erityisesti Putinin Venäjällä, jossa poliittinen kenttä on suhteellisen suljettu – erityisesti valtakunnallisella tasolla – kokee Nadezhda lainsäädäntöön vaikuttamisen hankalana. Hän kuitenkin korostaa parlamentaaristen kontaktien tärkeyttä ja kokee, että jos sieltä löytää itselleen liittolaisia, voi vaikuttamismahdollisuuksia

²³ Mm. laatien lain ulkomaille adoptiosta.

vieläkin olla. KLSL on esimerkiksi saanut aikaa lakimuutoksen, jonka ansiosta valtion rahallinen ylläpitotuki sijoitetuille lapsille kaksinkertaistettiin. KLSL myös toimii aktiivisesti vallan vahtikoirana tuoden julki epäkohtia ja painostaen päätöksentekijöitä lapsiystävällisimpiin politiikkoihin. Vaikuttamistyötä tehdäänkin usein federaatiota ja Karjalan tasavaltaa alemmilla tasoilla – kunnan ja instituutioiden tasolla. Nadezhda on mukana monissa Karjalassa toimivissa valtion ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyöelimissä ja kuten aiemmin myös mainittiin, on hänet nyt kutsuttu yhteiskunnalliseen neuvostoon KTS 2012-2017 –strategian toimeenpanemiseksi (ks. luku 4). Näin ollen järjestöllä on eturivin paikka, josta seurata ja kommentoida lapsia koskevia politiikoita. KLSL tekee myös tiivistä yhteistyötä Karjalan lapsiasiavaltuutetun kanssa ja seuraa ja raportoi lastenoikeuksien toteutumisesta.

KLSL myös konkreettisesti edustaa ja puolustaa lasten intressejä oikeustoimin. Järjestö pyörittää vapaaehtoisvoimin ”Lasten asianajaja” –palvelua, joka antaa maksutta juridista apua lapsille. Nadezhda itse kouluttautui juristiksi erikoistuen lapsia koskeviin ongelmiin ja pitää viikoittaista vastaanottoa KLSL:n toimistolla. Oma arviointikäyntini osui vastaanottopäivälle ja asiakkaita näytti olevan. Alun perin palvelu perustettiin pienillä avustuksilla, mutta nyt se pyörii periaatteessa ilman rahoitusta – jos toimitilan ylläpitoa ei lasketa. Periaatteessa siis Pelastakaa Lapset ei ole rahoittamassa tätä toimintaa, mutta tällä hetkellä toimitiloja ylläpidetään Pelastakaa Lasten rahoituksella. Nadezhdan mukaan tämä palvelu voisi jatkua myös tilanteessa, jossa toimitilasta joudutaan luopua, sillä hän voi jatkaa vastaanottoja kotoaan käsin. Palvelu on ollut menestyksellinen, sillä tilastojen mukaan Nadezhda on voittanut 80 % ajamistaan tapauksista. Palvelu auttaa järjestöä myös ymmärtämään, mitkä ovat niitä ruohonjuuritason ongelmia, joihin tulisi voida vaikuttaa.²⁴ Tämä konkreettinen työ siis edesauttaa toiminnan suunnittelua.

KLSL aloitti siis toimintansa jo vuonna 1994, Nadezhdan mukaan aluksi apunaan vain kirjoituskone. Järjestö alkoi kuitenkin heti osallistua erilaisiin hanke- ja avustuskilpailuihin ja onkin saanut monenlaista (pienimuotoista) rahoitusta venäläisistä kansainvälisiin säätiöihin. Yhteistyö Pelastakaan Lasten kanssa alkoi vuonna 2006, kun Pelastakaa Lapset etsi järjestökumppania Karjalan lastenkodit –hankkeeseen. KLSL oli pitkään toivonut yhteistyötä suomalaisten kanssa ja lähti erittäin mielellään hankkeeseen mukaan. Aivan viime vuoteen asti järjestöllä on kuitenkin ollut myös muuta rahoitusta, mutta nyt ensimmäistä kertaa 19 vuoteen on se vain yhden hankkeen varassa: Pelastakaa Lasten lastenkotihankkeella ylläpidetään tällä hetkellä järjestön toimintaa (toimitilaa ja kahta työntekijää; Nadezhda itse toimii vapaaehtois pohjalta).

Karjalan lastenkodit –hankkeen tavoitteena on edistää lastenkotiin sijoitettujen lasten oikeutta kaikinpuoliseen kasvuun, kehitykseen ja koulutukseen. Kuten aiemmin on jo esitetty hanke alkoi jo 1990-luvun lopulla, kun Pelastakaa Lasten kummitoiminta siirrettiin Karjalaan (ks. luku 3). Kuten sanottu ideologisesti Pelastakaa Lapset ei olisi halukas tukemaan lasten laitossijoitusta – ainakaan niin massiivisessa mittakaavassa, mikä tilanne Venäjällä on ollut – mutta Venäjän kontekstissa on koettu, että lasten laitoshoidon on syytä kehittää. Tätä kehitystyötä on tehty pyrkimällä parantamaan olosuhteita materiaalsen avun keinoin sekä perustamalla vapaa-ajantoiminnan kerhoja lastenkoteihin. Erilaiset harrastuskerhot on koettu erittäin tärkeäksi ja ne on varustettu (esim. urheiluvälinein, soittimin, ompelutarvikkein) lähes 100 %:sti Pelastakaa Lasten tuella. Tällaiseen toimintaan ei olisi lastenkodeilta liennyt omaa rahaa. Lastenkotien edustajat kokivat,

²⁴ Nadezhdan mukaan asuntoon liittyvät asiat ovat yleisimpiä hänen ajamistaan tapauksista. Valtio on esimerkiksi velvollinen tarjoamaan lastenkotienkasvateille asunnon heidän lähdettyään pois lastenkodista, mutta tällä saralla on paljon ongelmia. Ongelmat koulujen ja oppilaitosten kanssa ovat myös tyypillisiä.

että pienten lasten kerhot ovat helpompia järjestää, sillä nämä innostuvat monenlaisesta toiminnasta, mutta teinien kanssa on hankalaa. Näillä vanhemmilla lapsilla on jo monenlaisia ongelmia ja heidän motivoimisensa on haastavaa. Hyviä kokemuksia on saatu muutamassa lastenkodissa ns. urheilu-turistileirien pyörittämisestä. Rehellisyyden nimissä on sanottava, että itselleni raportteja lukiessa ei tämänkaltaisen leiritoiminta auennut erityisyydessään, mutta keskustellessani kasvokkain asiasta, ymmärsin niiden merkityksen. Tätä toimintaa varten on siis palkattu Pelastakaa Lasten rahoituksella ammattitaitoisia vetäjiä, jotka osaavat houkutella nuoret mukaan ja työskennellä haasteellistenkin teinien kanssa. Osallistujat sitoutuvat koko vuodeksi suunnittelemaan itselleen kesäisin järjestettävää leiriä. Näin nuoret saadaan osallistumaan heille suunnatun toiminnan suunnitteluun ja he pysyvät työn touhussa asian tiimoilta läpi vuoden. Tämän on katsottu vähentävän monenlaisia ongelmia ja edistävän nuorten yhteiskunnallista sosiaalisaatiota. Itse kesäiset leirit ovat olleet nuorille todella vuoden kohokohtia. Ilman Pelastakaa Lasten rahoitusta ei tämänkaltaisen toiminnan vetäjiä ole rahaa palkata. Suoran avun turvin on myös tehty erilaisia retkiä, mm. teattereihin ja uimahalleihin.

Lastenkotien materiaalihankintoihin ja kerhojen pyörittämiseen ei käytetä suuria summia rahaa, vaan kyse on muutamista sadoista euroista per lastenkoti. Tämänkaltaisen suoran avun lisäksi hankkeessa on keskitytty hoitotyön kehittämiseen. Matkan varrella on huomattu, että lastenkotien henkilökunnan osaaminen on ollut heikolla pohjalla ja varoja onkin suunnattu lapsilähtöisten työmenetelmien kouluttamiseen. Yhteistyössä on valmistettu materiaaleja sekä järjestetty seminaareja ja koulutusta. Pelastakaan Lasten kautta Suomen ulkoministeriön rahoituksella toteutettiin vuosina 2003-2006 (siis ennen KLSL:n mukaantuloa) Lapsuuden silta – koulutushanke, jossa pyrittiin juurruttamaan lapsilähtöisiä työkäytäntöjä perhe- ja laitossijoituksiin. Hankkeen pääpaino näyttää olleen lastenkodeissa ja näiden osalta pyrittiin omahoitajajärjestelmän ja yksilöllisten hoitosuunnitelmien käyttöönottoon kussakin lastenkodissa. Molempien työmenetelmien osalta esimerkkitapauksista saatiin erittäin positiivisia kokemuksia ja tuloksia, mutta omahoitajajärjestelmä on osoittautunut täysin epärealistiseksi kontekstissa, jossa lastenkodit ovat valtavan suuria ja samoin kuin kasvattien ja henkilökunnan suhdeluvut. Yksilöllisten hoitosuunnitelmien käyttöönotto on puolestaan sujunut kohtuullisen hyvin. Sijoitusprosessi (tilanteen arviointi ja seuranata) ja perhetyö (ml. sijaisperheiden valmennus) olivat teemoina mukana hankkeessa, joten näilläkin aloilla on alustava pohjatyötä tehty – ajatellen nyt käynnissä olevaa siirtymää laitoshoidosta perheisiin. Hankkeen suurimpana saavutuksena on koettu sijoitettujen lasten kanssa työskentelevien ajatusmaailmaan muutos autoritäärisestä hoitokulttuurista lapsilähtöisyyteen. Myös se, että eri ammattien edustajat ympäri Karjalaa pääsivät tapaamaan, keskustelemaan ja vaihtamaan kokemuksia on koettu äärimmäiset tärkeiksi. Tämänkaltaiselle verkostoitumiselle ja sen tueksi kaivattiin lisää mahdollisuuksia ja tukea. Eri hankkeiden puitteissa on järjestetty monenlaista psykologista valmennusta ja koulutusta (esim. konflikteista ja vuorovaikutustaidoista) niin lastenkotien työntekijöille kuin kasvateille. Tänä päivänä KLSL on hyvin pitkälle itsenäisesti mutta yhteistyössä lastenkotien kanssa vastuussa tästä toiminnasta.

Lastenkotihankkeen teemat ovat monin paikoin muotoutuneet kentältä tulevan palautteen ja ongelmien myötä. Vuodesta 2009 lähtien on keskitytty lasten sosiaalisaatioon ja erityisesti jälkihuoltoon eli lasten yhteiskunnalliseen integraatioon, heidän valmentamiseensa lastenkodista lähtöön ja edes jonkinasteiseen seurantajärjestelmään tämän jälkeen. Kuten sanottu, tämänkaltaista työtä ja järjestelmää ei Venäjällä virallisesti ole – ja jälkihuolto mainitaankin ensimmäistä kertaa nyt vuonna 2012 presidentin vahvistamassa toimintastrategiassa (KTS 2012-

2017, ks. luku 4). Alun alkaen jälkihuollossa keskityttiin käytännön taitojen, kuten vaikkapa ruuanlaiton ja rahankäytön, opettamisen lisäksi lastenkodeista lähtevien materiaalliseen apuun. Venäjän valtio on velvollinen tarjoamaan näille asunnon sekä remontoimaan sen, jos tarjottu asunto ei ole asumiskelpoinen, mutta rahat remonttitarvikkeisiin, kalusteisiin, astioihin, kodinkoneisiin yms. on saatu Pelastakaa Lasten hankkeesta. Uusimpana suuntauksena KLSL on päättänyt panostaa näiden lasten tukiopetukseen ja valmennukseen. Useilla lastenkotilapsilla on oppimisvaikeuksia, koska koulujärjestelmä ei ota tarpeeksi huomioon heidän erityistarpeitaan. Tästä syystä järjestö on kokenut, että tukemalla lasten oppimista, voidaan paremmin taata heidän pääsynsä jatko-opintoihin, joka puolestaan tarkoittaa usein asuntola-asumista ja edes jonkinasteista kontrolloitua seurantaa heidän sopeutumisestaan yhteiskuntaan. Itse tapasin Petroskoissa lastenkotilapsia, joista vanhimmissa usealla oli tavoitteita tulevasta ammatista ja opiskelupaikasta, mikä tuntui tärkeältä. Tähän asti tätä äärimmäisen tärkeää suuntausta eli jälkihuoltoa on rahoitettu ainoastaan Pelastakaan Lasten tuella. Tulevaisuus näyttää, ilmaantuuko tarkoitukseen valtiollista rahaa nyt, kun ongelma on tunnustettu valtiollisella taholla. KLSL sai vastikään Karjalan opetusministeriöltä pienen avustuksen tähän tarkoitukseen (ROST-hanke), joten järjestön tähänastinen työ ja kertynyt ammattitaito on huomattu. Avustus vain on ensinnäkin summana pieni (noin 6000 euroa) ja toisekseen osoitettu vain neljälle kuukaudelle, mikä ei missään nimessä takaa pitkäjänteistä toimintaa eikä mahdollista järjestön olemassa oloon tarvittavia varoja.

Lastenkotihankkeen kiistattomaksi saavutukseksi voi nimetä Karjalan lastenkotien johtajaneuvoston, jonka työtä KLSL koordinoi, perustamisen. Johtajaneuvostoon kuuluu kunkin lastenkodit johtajat ja se kokoontuu säännöllisesti joitakin kertoja vuodessa. Johtajaneuvoston tapaamiset ovat kaksipäiväisiä ja kokouksen ja yleisen keskustelun lisäksi niihin on yleensä yhdistetty temaattinen seminaari tai koulutus. Koetaan, että kun koulutetaan lastenkotien johtajia, päätyy se eittämättä lasten hyväksi. Johtajaneuvoston rooli on koettu äärimmäisen tärkeänä: se on luonut kanavan, jota kautta kokemukset vaihtuvat ja mitä kautta uusien käytänteiden on mahdollista kulkeutua systemaattisesti kaikkiin Karjalan lastenkoteihin. Se, että on luotu foorumi, jossa pääsee keskustelemaan kollegoiden kanssa ja ns. kollegiaalista vertaistukea, on ollut voimaannuttava kokemus usealle. Hyöty on siis niin metodista kuin henkistä. Sitä, että tapaamiset ovat kaksipäiväisiä, on pidetty tärkeänä, koska se ”pakottaa” viettämään aikaa yhdessä, jolloin keskustelut ja kokemustenvaihto syvenee. Johtajaneuvoston toiminta rahoitetaan täysin Pelastakaan Lasten tuella eikä opetusministeriö jatkossakaan kykene rahoittamaan tapaamisia – ainakaan kaksipäiväisinä. Pelko johtajaneuvoston toiminnan lakkaamisesta aiheutti voimakkaita tunteita – pelon ja pettymyksen kyyneliä. Myös lastenkotien varajohtajat, joiden työnkuva poikkeaa johtajista, ovat toivoneet, että heidänkin työnsä tueksi olisi mahdollista aloittaa vastaavaa toimintaa. Lastenkotihanke toimii tiiviissä yhteistyössä niin tasavallan kuin piirihallintojen kanssa. Molemmilta tahoilta hanke – ja Pelastakaan Lapset – saa valtavaa kiitosta.

Mir Detein kohdalla esitelty ”Lapsen oikeus suojeluun” –hanke on ollut itse asiassa KLSL aloite. Tapasin myös Petroskoissa tahoja (kaupungin opetushallinnon ja psykologis-lääketieteellisen sosiaalisen keskuksen edustajia sekä parin koulun sosiaalipedagogeja), jotka olivat osallistuneet hankkeeseen. Näytti siltä, että samoin kuin Sortavalassa, oppilashuoltotyö jatkuu. Toisin kuin Sortavalassa, Petroskoissa hankkeenpuitteissa perustetut ryhmät olivat säilyneet erillisinä vanhoista ennaltaehkäisyneuvostoista – nämä kaksi ”elintä” toimivat nykyisin rinta rinnan. Hankkeessa tuotetut materiaalit oppilaskohtaisten suunnitelmien tueksi näyttivät olevan aidosti

käytössä; samoin menetelmät ongelmien huomaamisesta ja diagnosoinnista ratkaisuihin.²⁵ Moniammatillinen oppilashuoltoryhmä vaikutti Petroskoissa kokoontuvan aina tilanteen niin vaatiessa sekä sen kokoonpanosta päätettiin aina tapauskohtaisesti. Psykologin, sosiaalipsykologin, luokanvalvojan ja kiulun erityisopettajien lisäksi mukaan saatettiin kutsua esimerkiksi terveydenhoidon edustaja ja lapsen läheisiä. Tapaamani edustajat vakuuttivat, että järjestelmä on käytössä kaikissa petroskoilaisissa kouluissa.

KLSSL:n toimintaa voi pitää hyvin monipuolisena eriasteisesta vaikuttamis- ja lasten puolustamistoiminnasta konkreettiseen apuun. Verrattuna kahteen muuhun kumppanijärjestöön KLSSL vaikuttaa olevan ohjelmallisessa ja ammatillisessa mielessä vähiten riippuvainen Pelastakaa Lapsista. Varsinaiseen kapasiteetin vahvistamiseen ei siis tunnu olevan tarvetta, mutta kuten sanottu tällä hetkellä – ensimmäistä kertaa historiassaan – KLSSL on rahallisesti vain Pelastakaa Lasten tuen varassa. Järjestö on saanut ja tulee tulevaisuudessakin saamaan Karjalan tasavallan kansalaisjärjestöille myöntämiä tukia, mistä varaopetusministeri antoi sanansa. Toistaiseksi kuitenkin nämä tuet ovat riittämättömiä ja epärealistisia (vrt. ROST-hanke, 6000 €/4kk) toiminnan ylläpitämiseksi. KLSSL vahvuus on kiistatta hankeosaaminen, sillä se on vienyt läpi reilu 40 hanketta, joista kaksi on saanut federaatiotasaisen rahoituksen (vrt. luku 4), joiden saamiseen jatkossa Nadezhda suhtautuu epäilevästi kovan kilpailun ja Karjalan syrjäisyyden vuoksi. Nyt ulkomaisen tuen koko ajan vähetessä Venäjän kontekstissa – mm. ulkomainen agentti -lain säikäyttämänä – ja kotimaisen rahoituksen ollessa riittämätöntä, vaikuttaa siltä, että KLSSL:n toiminta on jossain määrin vaakalaudalla. Jos mitään rahoitusta ei tule, joutuu se luopumaan toimistostaan ja näin ollen monenlaisista aktiviteeteistaan.

Järjestö haluaisi jatkossa ehdottomasti jatkaa lastenkotihanketta, erityisesti nyt tilanteessa, kun valtio ei enää priorisoi näiden resurssointia. Tärkeäksi koettiin, että johtajaneuvoston työ jatkuisi sekä jälkihuollon parissa aloitettu työ. Myös yllä kuvattuja teineille järjestettyä urheiluturistileiritöiminnan jatko koettiin ensiarvoisen tärkeänä – samoin koulutuksellinen tuki. Jatkossa KLSSL olisi halukas entistä vahvemmin toimimaan jälkihuollon parissa, kun se nyt viimein on kirjattu valtiollisiin dokumentteihin. Myös osallistumien viimeaikaisten säädösten lastenkotien koon pienentämiseksi toimeenpanemiseen olisi KLSSL:n intresseissä. Koulujen asenne lastenkotilapsiin on kuulemma ongelma, jonka kanssa tulisi työskennellä jatkossa.

KLSSL on järjestönä vahva yhdistelmä vaikuttamistoimintaa ja konkreettista tukea. Mielenkiintoista on, että vaikka sen ollessa kovaaäänisesti valtiota kohtaan kriittinen, on se kyennyt säilyttämään erittäin hyvän suhteen niin tasavallantason kuin kuntienkin vallanpitäjiin. Näin ollen on järjestö hyvässä asemassa esittämään ja osallistumaan uudistuksiin. Sen lisäksi, että suhde vallanpitäjiin on tuttavallinen, on Nadezhdalla taito puhua ja toimia lasten kanssa. Oli hieno seurata kuinka hän kommunikoi lastenkodissa vieraillessamme lasten kanssa, erityisesti näitä itseään kuunnellen. KLSSL myös tuottaa hyvin lapsiystävällisessä muodossa materiaaleja, joissa opastetaan lapsia siinä, kenen puoleen ongelmissa voi kääntyä. Tämänkaltaiset materiaalit olivat hyvin esillä ainakin siinä lastenkodissa, jossa itse vierailin. Järjestön suurimmaksi heikkoudeksi – rahallisen resurssipulan lisäksi – voi lukea pienet henkilöresurssit: järjestöllä on jäseniä vain 13, jotka hekin ovat suhteellisen iäkkäitä.

²⁵ Tapaamisissa sosiaalipedagogeilla olisi esillä näitä materiaaleja, joiden avulla he kertoivat käytännön esimerkitapauksista.

6. Lähialueilla toteutettujen hankkeiden tuloksellisuus (effectiveness) ja vaikuttavuus (impact)

Tämän osion tarkoituksena on tarkastella yllä esitettyä Pelastakaa Lasten maailmanlaajuisten tavoitteiden valossa: mitä rajatylittävällä yhteistyöllä on sitten ja saavutettu – ja menikö jokin pieleen. Ensiksi tarkastelen mahdollisia muutoksia lapsille suunnatuissa palveluissa (GO1), minkä jälkeen keksityn mm. lainsäädännöllisiin ja toimintatavallisiin muutoksiin (GO2) sekä eri toimijoiden toimintakyvyssä lasten hyväksi (GO3). Lopuksi pohdin muutosta lasten osallistumisessa ja osallistamisessa (GO4) sekä pyrin vetämään tärkeimpiä saavutuksia yhteen.

GO1: Muutokset lapsille suunnatuissa palveluissa ja niihin pääsyssä?

Pelastakaa Lapset on paikallisine kumppaneineen monella tapaa ollut muokkaamassa lapsille suunnattujen palvelujen kenttää niin Karjalassa kuin Viipurin piirissäkin. Ensinnäkin hankeyhteistyöllä on kyetty parantamaan jo olemassa olevia palveluja. Toisekseen hankkeiden puitteissa on tuotettu uudenlaisia lisäpalveluja. Venäjän kontekstissa, jossa valtio on perinteisesti kantanut päärooli monien hyvinvointipalvelujen tuottamisesta, on järjestötyöllä niin sanotusti paikattu siellä, missä valtio on toiminut huonosti, ja toisaalta toimittu siellä, missä valtio ei toimi.

Ensinnäkin koko lastenkotihanke on periaatteessa tähdännyt siihen, että olemassa olevan ja valtion vastuulla olevan lasten laitoksissa tapahtuvan sijaishuollon laatu olisi parempaa. Kiistatonta on, että monenlainen kerho- ja vapaa-ajantoiminta – ja niiden varustaminen – on parantanut lasten elämänlaatua laitossympäristössä. Hankkeella on tässä kohtaa tarjottu ylimääräistä tukea, johon resursseja ei olisi ollut ilman hanketta. Tämänkaltaisen tuki on ollut lapsille suoraa, kaikista konkreettisinta ja näkyvintä lasten näkökulmasta. Vaikuttaa siltä, että materiaalsen avun turvin on monet lastenkodeissa pyörivät kerhot jo varustettu suhteellisen hyvin, joten jos jostain on jatkossa luovuttava, on todennäköisesti tämä apu se, josta on helpoin nipistää – joskin sen tarpeellisuutta yhä korostetaan. Voikin sanoa, että tällä avulla on tuettu hankkeen tavoitetta eli edistetty lastenkotiin sijoitettujen lasten oikeutta kaikinpuoliseen kasvuun, kehitykseen ja koulutukseen. Samalla tapaa ammattitaitoisten kerhonvetäjien palkkaaminen sekä pedagoginen koulutus niin kuin yleensä lapsilähtöisten työmenetelmien kehittäminen on vienyt lastenkotihoitoa hankkeen tavoitteiden suuntaan. Kouluttautumisen tarpeen katto tuskin tulee koskaan – ei vain Venäjän kontekstissa, vaan missä tahansa maailmankolkassa – vastaan ja uskoakseni lapsilähtöisten menetelmien kehittämiseksi olisi yhä tarvetta.

Vastaavalla tavalla kuin Karjalassa lastenkodeissa, on Viipurissa hankkeiden turvin parannettu palveluihin pääsyä ja niiden laatua vammaisten lasten näkökulmasta: esimerkiksi lastensairaalaan on hankittu kuntoutusta tukevia varusteita sekä remontoitu perhehuone vammaisille lapsipotilaille. Myös jonottamatta hoitoon pääsy on suuri saavutus vammaisten lasten perheiden näkökulmasta. On myös todettava, että erityisesti suurten kaupunkien ulkopuolella Venäjällä julkiset laitokset yhä kärsivät resurssipulasta ja niiden ulkoasullinen viihtyvyys onkin pitkälle riippuvaisia henkilökunnasta. Kaikenlainen hankerahalla tehty kunnostustyö on varmasti tehnyt kustakin laitoksesta viihtyisemmän paikan olla ja asioida. Myös se, että Mir Detei on ollut Sortavalassa tarjoamassa perheille monenlaista materiaalista apua on luonnollisesti näiden perheiden kannalta huomattava parannus verrattuna siihen, että kunta ei velvollisuuksista

huolimatta sosiaaliseen apuun ole kyennyt. Tässä kohtaa järjestö on konkreettisesti paikannut julkisen jättämää aukkoa.

Myös vammaisten lasten integrointi viipurilaisiin kouluihin voidaan lukea muutoksena lasten palveluihin pääsyssä. Liikuntavammaisten pääsyä on konkreettisesti helpotettu rampein ja kuljetuksin. Suuri saavutus on eittämättä se, että kaikki koulut ovat nyt periaatteessa inklusiivisia. Kuten kuitenkin Beregiten Detein toimintaa aiemmin analysoitaessa (ks. luku 5) todettiin, työ jäi kesken: todellisuudessa tilanne ei vaikuta yhtä hyvältä eikä kouluilla ole tarvittavia henkilöresursseja ottaa vastaan vammaisia lapsia. Kouluissa ei ole tarvittavia asiantuntijoita eikä kouluavustajajärjestelmään ole löytynyt varoja. Vähän samalla tapaa kävi lastenkotihankkeessa tavoitellun omahoitajasysteemin kanssa: sen käyttöönotto olisi varmasti parantanut lastenkotihuollon laatua, mutta sen käytännöntoteuttaminen on ollut täysin epärealistissa senkokoisissa yksiköissä kuin lastenkodit tällä hetkellä Venäjällä ovat.

Karjalan kouluissa sen sijaan hankkeiden kautta opitun oppilashuoltosysteemin käyttöönoton voi olettaa parantaneen niiden prosessien laatua, joilla koulu voi puuttua oppilaan tilanteeseen havaitessaan ongelmia. Sen sijaan yksilöllinen lähestymistapa oppilaaseen koulun arjessa on vielä jossain määrin hakusessa. Mitä tulee sijaishuoltoon muutoin kuin laitossijoitusten osalta, on Karjalan hanketoiminnassa asetettu tavoitteeksi myös yleensä sijoitusprosessin laadunvarmistaminen sekä haluttu vaikuttaa myös perhesijoituksiin. Oma näkemykseni on, että hankkeella on kuitenkin pystytty vaikuttamaan pääosin ainoastaan laitoshuoltoon. Nyt uudessa tilanteessa vaikuttaisi olevan paljon mahdollisuuksia vaikuttaa muotoutuvaan sijaishuoltojärjestelmään.

Sen lisäksi, että hankkeilla on edellä esitetyin paikoin kyetty parantamaan valtiollisten palvelujen laatua ja niihin pääsyä, ovat järjestöt olleet tuottamassa kohderyhmilleen monenlaisia palveluja julkisen rinnalla. Karjalan lastenkodeissa on tehty hankkeen ansiosta jälkihoitoa, jota valtio ei ole yksinkertaisesti tehnyt, mitä voi näin ollen pitää uutena palveluna. Samoin Viipurin äiti-lapsi-keskus, (vammaisten) lasten työpajat ja leirit, Sortavalassa pyöritetyt kerhot ja vastikään aloitetut perhekerhot ovat sosiaalisia innovaatiota uusista, täydentävistä perheiden palvelunmuodoista. Kuten yllä on esitetty, esimerkiksi Beregite Detein pyörittämät kesäleirit, joilla voi olla muut perheenjäsenet mukana, on nyt otettu osaksi kunnallista ohjelmaa ja kunta vastaa niiden rahoituksesta – niin sanotusti ostaa leirin järjestöltä. Onnistuessaan Sortavalan tukiperhetoiminnasta olisi voinut myös muodostua tällainen. Toisaalta julkiselle sektorille ilmantuessa rahaa, saattaa se ottaa järjestön aiemmin tuottaman palvelun itselleen, kuten kävi Margarita-keskuksen raskaana olevien äitien ryhmän kanssa. Osa järjestöjen palveluista varmasti jää järjestöpohjaisiksi, mutta nyt uudessa tilanteessa, kun Venäjän valtiolliselle agendalle on ilmestynyt juuri niitä kysymyksiä, joiden parissa Pelastakaa Lapset kumppaneineen on toimittu, on toivottavaa ja todennäköistäkin, että ostopalvelukäytäntö yleistyy Venäjän kontekstissa – erityisesti kun uudet sijaishuoltoa ja lasten intressejä koskevat politiikkaohjelmat vahvasti nostavat valtio-järjestöpohjaiset palveluratkaisut esiin. Valtio on siis osin laajentumassa sinne, missä järjestöt ovat tähän asti toimineet – joko tuottamalla kyseisiä palveluita itse tai rahoittamalla järjestöjen tuottamia palveluita. Vielä tällä hetkellä kuitenkin moni venäläisen kumppanin lisäpalvelu on vaakalaudalla, jos Pelastakaa Lasten tuki loppuu.

Järjestöillä näyttää olevan myös suuri rooli avustaa erilaisten virallisten tukien ja palveluiden piiriin pääsyssä (myös Kulmala 2013). Monet järjestöjen kohderyhmään kuuluvat ovat jo jollain tapaa

syRJäytyneet virallisen systeemin piiristä eivätkä osaa pyytää ja hakea heille kuuluvia sosiaalisia etuuksia. Järjestöt näyttävätkin tekevän paljon työtä tällä saralla, mikä on asiakkaan kannalta positiivinen muutos palveluun pääsyssä. KLSL:n ”Lasten asianajaja” –palvelun tärkeyttä ei voi liioitella. Tässä tapauksessa järjestö samalla aikaa tuottaa kullakin lapselle laadukasta palvelua ja puolustaa lastenoikeuksia laajemmassakin mittakaavassa – usein juurikin valtiota ja järjestelmää vastaan.

Yleisesti ottaen voi sanoa, että kaikenlainen koulutus, mitä hankkeiden puitteissa on tarjottu on varmasti ollut osaltaan parantamassa lapsille suunnattujen palveluiden laatua – olivat ne sitten valtiollisia tai järjestöpohjaisia. Järjestöjen tärkeä tehtävä tulevaisuudessa onkin varmistaa, että jo saavutetut tulokset taataan jatkossakin ja että laatua pyritään parantamaan edelleen siellä, missä jotain on jo tehty mutta myös siellä missä ei ole vielä toimittu.

G02: Muutokset lainsäädännössä, käytänteissä sekä ajattelu- ja toimintavoissa

Kantavina teemoina Pelastakaa Lasten hankkeissa niin Karjalassa kuin Leningradin alueella ovat olleet sijaishuolto ja koulut. Näihin julkisiin palveluihin on pyritty viemään uudenlaisia käytänteitä ja työmenetelmiä, jotka ovat onnistuessaan kiistatta parantaneet kyseisten palveluiden laatua, kuten yllä on esitetty. Vaikuttaa siltä, että varsinaiseen lainsäädäntöön Venäjän kontekstissa KLSL:n joitakin saavutuksia lukuun ottamatta on vaikutettu Pelastakaa Lasten hankkeilla suhteellisen vähän. KLSL:llä on myös monella tapaa aitiopaikka erilaisten neuvostojäsenyyksiensä kautta pyrkiä vaikuttamaan tasavallan tason politiikkoihin. Itse asiassa paikallista kumppaneista ainoastaan KLSL on avoimesti suuntautunut tämänkaltaiseen työhön, kun kaksi muuta järjestöä ovat hyvin käytännönläheisesti orientoituneita. Viipurissa tosin piirikunnan tasolla saatiin vietyä inklusiivinen opetus ohjelmatasolle ja tätä kautta kunta satsasi siihen myös rahallisesti, mutta kuten yllä on esitetty, projektin päätyttyä kunta on luopunut monista aiemmista lupauksistaan.

Se, että varsinaiseen lainsäädäntöön on vaikutettu vähän, ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hankkeilla olisi saatu paljon aikaan astetta alemmalla tasolla – eri lasten kanssa työskentelevien instituutioiden toimintatavoissa ja niissä työskentelevien ajatusmaailmassa. Hankkeiden yhdeksi pääsaavutukseksi voikin laskea lapsilähtöisten työmenetelmien lisääminen, kehittäminen ja toivottavasti juurruttaminen niissä instituutioissa, joissa hankkeita on toteutettu; joskaan kaikki käytännöt eivät ole Venäjän kontekstiin istuneet, kuten yllä on todettu. Mikä tärkeintä, on hankkeiden piirissä kyetty muuttamaan niiden ihmisten, jotka ovat olleet hanketoimimassa mukana, ajattelumaailmaa siitä, että lapsi on kasvatusprosessin – tapahtukoon se koulussa tai lastenkodissa – keskiössä, ei kasvattava aikuinen. Ja kunkin lapsen arvo sinänsä on ymmärretty: ”jokainen lapsi on omanlaisensa yksilö”, kuten tämän raportin otsikkoonkin on lainattu. Toki tämänkaltaisten ajattelu- ja toimintatapojen levittämisessä vielä riittäisi työtä, mutta muutos on kiistatta havaittavissa. On syytä todeta, että lasten laitossijoitusten suhteen lastenkotien johtajaneuvosto on mainio, koko Karjalan kattava kanava erilaisten uusien käytänteiden levittämiseksi. Myös moniammatillinen yhteistyö näyttää kauttaaltaan juurtuneen käytäntöihin.

Toisekseen hankkeilla on jossain määrin myös vaikuttamaan tietoisuuteen ja julkiseen mielipiteeseen monista hankkeiden teemoista. Vähäosaisuutta on tehty näkyväksi järjestöjen toimesta. Ehkä näkyvimmin tämänkaltaista muutostyötä on tehty vammaisten parissa Viipurissa. Kuten aiemmin on jo esitetty on vammaisuuteen liittynyt Venäjän kontekstissa stigma ja

vammaiset on perinteisesti ollut suljettu laitoksiin. Jo se, että vammaiset lapset on tuotu kadulle, kerhoihin, leireille, sosiaalityön opiskelijoiden pariin ja joissain paikoin jopa kouluihin on vaikuttamistoimintaa sinänsä. Tämä ryhmä on tehty näkyvämmäksi kuin se on ollut ennen, mikä on vaatinut rohkeutta niin järjestöjen aktiiveilta ja perheiltä. Tämän lisäksi on tälle ryhmälle vaadittu oikeuksia – joskin avoin oikeus- ja vaikuttamisretoriikka on jäänyt harmillisen vähälle konkreettisen avun rinnalla. Paljon olisi vielä tehtävää, sillä olla kaukana tilanteesta, jossa vammaiset otettaisiin yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Tätä työtä toivoisi kaikkien venäläisten Pelastakaa Lasten kumppaninen jatkossa tekevän. Myös lastenoikeuksien ja erityisesti sen eteen, että on kerrottu lapsilla yleensä olevan oikeuksia, on tehty paljon työtä – erityisesti Sortavalassa ja KLSL:n toimesta, joskin KLSL:n kohderyhmä on pikemminkin ollut viranomaiset ja lapset itse kuin julkinen mielipide. Järjestöjen työllä näytettäisiin voineen edes hiukkasen ”humanisoida yhteiskuntaa”, kuten eräs aktiiveista totesi.

Lastenkotilasten suhteen taas samankaltaista työtä ei ole samassa määrin tehty. Myös nämä lapset ovat ryhmä, joihin kohdistuu voimakkaita ennakkoluuloja ja negatiivisia asenteita venäläisessä yhteiskunnassa. Jotta virallinen järjestelmä – ml. koulut – ottaisivat heidät paremmin, tulisi tämänkaltaista vaikuttamistyötä tehdä. Järjestöt ja kansalaisyhteiskunta on juuri se paikka, missä uusia, julkisesti hyväksyttäviä identiteettejä luodaan. Nyt kun Venäjä pyrkii siirtymään laitoshuollosta perhesijoituksiin, aukeaa todella suuri kenttä, jossa asennemuokkaustyötä tulisi tehdä: kuten sanottu, venäläinen yhteiskunta ei ole ollut kovinkaan avoin niin adoptioon kuin sijais- tai tukiperheyteenkään.

Yhteenvetona voi todeta, että myös ajattelu- ja toimintatapoja sekä asenneilmapiiriä on jossain määrin kyetty muuttamaan positiivisesti. Näyttäisi sille, että on tapahtunut myös sitä, että hankkeen loputtua myös toimintamuoto loppuu. Usein kuulin sanottavan, että kun luovuttaa jotain käsistään jollekin muulle, se muuttaa radikaalisti muotoaan tai katoaa. Jotain käytänteitä on varmasti näissäkkin tilanteissa jäänyt. Tämä kertoo siitä, että paljon näyttää yhä olevan tiettyjen henkilöiden varassa eikä niinkään institutionalisoituneena käytänteissä. Paikallisten järjestöjen tulisikin ottaa itselleen tehtäväksi vahtia, etteivät tämänkaltaiset muutokset katoa. Mielestäni ei kuitenkaan ole kenenkään edun mukaista, että vaikkapa järjestö pyrkisi pitämään kaikki toimet itsellään, jos joku muu – vaikkapa kunta – on valmis niistä ottamaan vastuuta. Tällaisissa tapauksissa monitoroinnista ja muistuttamisesta tulee pitää kiinni. Vaikuttaa myös siltä, että monista opituista asioista olisi vielä syytä muistuttaa säännöllisesti, missä työssä Pelastakaa Lasten ammatilliselle ja koulutukselliselle avulle on varmasti vielä tilaa.

G03: Muutokset kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisön toimijoiden toimintakyvyssä

Mitä tulee kansalaisyhteiskunnan vahvistamiseen, voi erityisesti Sortavalan ja Viipurin kohdalla laskea Pelastakaa Lasten ansioksi paljon: suuri muutos on se, että on luotu lastensuojelun toimija kansalaisyhteiskunnan alueelle. KLSL:n tapauksessa Pelastakaan Lapsilla ei ole vastaavan suurta roolia, mutta on yhteistyö toki tuonut positiivista järjestön toimintakykyyn, erityisesti mitä tulee resursseihin, mutta myös koulutuksen kautta.

Pelastakaa Lasten tavoitteena on ollut, että kumppanijärjestöt kehittyisivät itsenäisiksi toimijoikseen. On sanottava, että eri kumppanijärjestöillä on hyvin erilaiset valmiudet toimia

erilaisissa kysymyksissä: kullakin on vahvuutensa ja heikkoutensa. Kuitenkin kukin järjestöistä on saanut ja kyennyt hyvin itsenäisesti viime vuosina käyttää Pelastakaa Lasten kanavoimaa rahoitusta, mikä kertoo kyllä organisatorisista kyvyistä sekä myös idearikkaudesta. Suomalaisen – kuin muunkin kansainvälisen – yhteistyön yksi suurimmista saavutuksista onkin paikallisen projektiosaamisen vahvistaminen, mikä näkyy myös siinä, että tämän kokemuksen avulla on kyetty saamaan myös koko ajan lisääntyvää kotimaista rahoitusta (myös Kulmala 2013).

Kumppanijärjestöt ovat myös erittäin arvostettuja toimijoita paikallisyhteisöissään – niin viranomaisten kuin kansalaisten taholta. Erityisen tärkeä on niiden rooli kohderyhmilleen ja näiden näkökulmasta on järjestöillä ollut Pelastakaa Lasten avulla kyky toimia siellä, missä valtio ei toimi ja tue. Vaikka kaikki kolme järjestöä ovat jäsenmäärältään pieniä, on niillä kuitenkin kannattajakuntaa ja ne ovat muodostuneet näkyviksi toimijoiksi niin maantieteellisellä kuin asiantuntemuskentällään. Valitettavan riippuvainen kukin järjestö kuitenkin vielä toistaiseksi – vai pikemminkin juuri nyt? – Pelastakaa Lapsista on.

Paikallisyhteisöjen vahvistamisessa on hanketoiminnalla tehty paljon. Ensinnäkin useissa tapauksissa on tuotu eri tahot toimimaan yhdessä jonkun tietyn asian parissa. Vaikuttaa, että ennen hankkeita on kukin toiminut omalla sarallaan, kun taas hankkeissa on luotu pohja moniammatilliselle yhteistyölle. Näyttäisi siltä, että kun tämänkaltaisen yhteys on luotu, jatkuu kommunikaatio ja yhteistoiminta hankkeiden jälkeenkin (myös Kulmala 2012). Toisekseen hankkeiden puitteissa on luotu vertaistukikäytäntö – niin ammatillinen kuin kohderyhmien keskuudessa. Niin oppilashuoltoryhmät kuin lastenkotien johtajaneuvosto puhuivat kollegiaalisen vertaistuen ja kokemusten vaihdon tärkeydestä. Tämänkaltaisella toiminnalla on siis kyetty vahvistamaan kunkin työyhteisön tai ammattiryhmän toimintakykyä. Äärimmäisen tärkeää vertaistuki on ollut toimintaan osallistuneille: erilaisilla kerhoilla ja säännöllisillä tapaamisilla sekä niiden kautta syntyneillä kontakti- ja jopa ystävyysverkostoilla on kiistatta voitu vahvistaa osallistuneiden perheiden arjen kapasiteettia. Toimintaan osallistuneiden kiitollisuus järjestöjä kohtaan on käsin kosketeltavaa, mikä kasvattaa järjestöjen kannattajakuntaa – mikä on puolestaan merkittävää kansalaisyhteiskunnan vahvistumisen näkökulmasta. Tämänkaltaisia positiivisia kehityskulkuja löytyy niin Sortavalasta, Petroskoista kuin Viipuristakin.

Täytyy todeta, että erityisesti pienemmillä paikkakunnilla vaikuttaa siltä, että on olemassa paikallisyhteisö, joka monissa sosiaalisissa kysymyksissä puhalttaa yhteen hiileen ja etsii resursseja ongelmien ratkaisemiseksi sieltä täältä (ks. Kulmala 2013). Pienten kuntien kontekstissa näyttääkin välillä olevan vaikea vetää rajaa, missä julkinen sektori loppuu ja kansalaisyhteiskunta alkaa – tai päinvastoin. Järjestöt ovat lähellä hallintoa ja usein järjestöissä aktiivisesti toimivat ihmiset työskentelevätkin julkisessa hallinnossa tai kunnallisissa instituutioissa. Jos tämänkaltaisen päällekkäisyys vaikuttaa ongelmalliselta kansalaisyhteiskuntateorioiden valossa, käytännössä se varmaankin tekee paikallisyhteisöstä tiiviimmän ja toimivamman paketin. Järjestötyö varmasti jättää jotain viranomaiseen, kun taas viranomaisena järjestöaktiivi on usein monella tapaa – tai ainakin eri tavalla – paremmin resurssoitu ja näin ollen pystyy toimimaan päätösvaltaisesti. Oman osansa päällekkäisyyteen tuo luonnollisesti myös neuvostomenneisyys: neuvostosysteemissä valtio läpäisi kaikille muille yhteiskunnan alueille. Venäjän kontekstissa – erityisesti jos ulkopuolinen rahoitus katoaa – julkisen sektorin instituutiot saattavat olla se paikka, jossa järjestöille on resurssipulassa mahdollista toimia (vrt. Mir Detei, myös Kulmala 2013).

G04: Muutokset lasten osallistumisessa

Lapset ovat hanketoiminnassa luonnollisesti suorimmin hyötynneet materiaalisesta avusta ja heille järjestetystä vapaa-ajan kerho- ja leiritoiminnasta. Näyttää siltä, että ainakin Karjalan lastenkodeissa lapset on myös kutsuttu suunnittelemaan kerhotoimintaa ja heidän toiveitaan on kuultu, millaista kerhotoimintaa he toivoisivat olevan. Kuten aiemmin jo todettiin, erityisesti teinien kohdalla on ollut tärkeää, että tarjonta on sellaista, minkä he kokevat mielekkääksi; muutoin heidän aktivoimisensa ja sitouttamisensa yhteiseen toimintaan saattaa olla haastavaa.

Petroskoissa vierailemassani lastenkodissa oli käytössä myös ns. yhteiskokoukset, joissa voitiin päättää kaikkia koskevista asioista: juuri käyntiäni ennen oli tällaisessa kokouksessa mm. päätetty lomaviikon rytmistä. Matkoillani kuitenkin törmäsi myös siihen, että lasten puolesta pyritään puhumaan, johon mm. KLSL:n puheenjohtaja tarttui pyytäen antamaan lapsen kertoa itse. On todettava, että kukin tapaamani järjestöjohtaja oli äärimmäisen hyvä toimimaan lasten kanssa.

Mir Detein Raduga-lehteä voi pitää yhtenä parhaista esimerkeistä siitä, kuinka lapset on otettu mukaan tekemään itse: lapset toimittavat lehteä lapsille ja samalla osallistuvat niin lastenoikeuksien oppimiseen kuin niistä tiedottamiseen. Viipurissa puolestaan, missä hankkeisiin osallistuneet lapset ovat useimmiten pieniä ja/tai vammaisia, oli lasten osallistamisessa todennettavissa vähemmän.

Johtopäätöksiä hanketoiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta

Lähialueilla toteutettu yhteistyö on ollut äärimmäisen tärkeää monessa mielessä. Pelastakaa Lapset on ollut tukemassa kansalaisyhteiskunnan vahvistumista toimimillaan alueilla: järjestöjä on perustettu ja niiden osaamista – niin lastensuojelussa kuin hankehallinnossa – on kiistatta vahvistettu. Yhteistyön kautta on tuotu ideoita ja toiminnan malleja ja sen puitteissa järjestetyt koulutukset ja tutustumiskäynnit ovat avanneet venäläisten silmiä, mikä on johtanut muutokseen niin ajattelu- kuin toimintatavoissa. Materiaalinen apu on ollut yhteistyössä avainasemassa: niin Pelastakaa Lasten tarjoama rahallinen tuki kumppaneille kuin näiden tarjoama materiaallinen apu kohderyhmilleen. Monin paikoin Pelastakaa Lapset on yhteistyön kautta ollut paikkaamassa siellä, missä Venäjän valtio ei toimi tai toimii huonosti. Tämänkaltaisen paikkaus on ollut tarpeen.

Kiteytetysti voisi sanoa, että venäläisten kumppanien rooli kohderyhmilleen on ollut siinä, että on tarjottu konkreettista apua ja palveluita mutta myös luotu kohtaamispaikka, jonka kautta saatu vertaistuki on muodostunut tärkeäksi. Jossain määrin myös vaikuttamistoimintaa on tehty, joskin se on jäänyt konkreettista tukea vähäisemmälle. On kuitenkin muistettava, että jonkun asian julkiseksi tekeminen – yksityisestä elämänpäästä yleisemmälle tasolle nostaminen – on jo vaikuttamistoimintaa sinänsä. Vaikka varsinaisiin politiikkamuutoksiin on harvoin kyetty tai edes pyritty, on asioiden tai ihmisten esille, näkyväksi tuominen jo vaikuttamistoimintaa sinänsä; samoin kuin se, että on onnistuttu muokkaamaan paikallista palvelujärjestelmää (vrt. Kulmala 2013). Venäjän poliittisen järjestelmän ollessa kovin suljettu, on saavutuksiksi laskettava myös erilaiset muutokset paikallisissa käytänteissä – niin kuntien kuin instituutioiden tasolla – jotka toimivat lasten eduksi. Pysyvien yhteiskunnallisten muutosten takaamiseksi olisi kuitenkin myös painostettava valtiota laki- ja politiikkamuutoksiin. Yhteenvetona voi siis sanoa, että molemmat kansalaisyhteiskunnan päätehtävät – yhteiskuntaan vaikuttaminen ja palveluiden tuottaminen –

ovat molemmat läsnä Pelastakaa Lasten ja tämän paikallisten kumppaneiden toiminnassa, joskin eritasoisesti ja konkreettisten palveluiden ja avun tarjoamisen ollessa etualalla.

Yhteistyön tärkeäksi saavutukseksi on nimettävä se, että sen avulla on tuotu monet paikalliset tahot yhteen. Tämä on ehdottomasti vahvistanut paikallisyhteisön kykyä toimia lasten hyväksi. Kaikki Pelastakaa Lasten kumppanit ovat hyvin verkostoituneita moniin suuntiin ja osaavat taidokkaasti monenlaisessa resurssipulassaan yhdistää eri puolilla olevia ja eri puolelta tulevia voimavaroja. Mukana olevat aktiiviset henkilöt ovat hyvin sitoutuneet siihen työhön, mitä lasten hyväksi tekevät. Lapset ovat kiistatta hyötynneet heidän ja Pelastakaa Lasten panoksesta. Kohderyhmien kannalta ei luonnollisestikaan ole tärkeää, kuka toimintaa rahoittaa – tärkeintä on, että toiminta jatkuu. Rahoituskysymys on kumppanijärjestöille luonnollisesti olennainen, sillä on kyse heidän resursseistaan ja toimintamahdollisuuksistaan.

Kumppanijärjestöillä on ymmärrystä, kykyä ja ammattitaitoa soveltaa yhteistyössä opittua Venäjän kontekstiin, mutta rahallisen resurssien ohella ajatustenvaihdolla olisi varmasti jatkossakin suuri rooli. Kuten sanottu, suomalaisten rooli on ollut todella suuri ajattelumaailman muutoksessa mitä tulee entisen hyvin autoritääriseen kulttuuri korvaamisella lapsilähtöisillä käytännöillä niissä paikoissa, missä Pelastakaa Lapset on aktiivisesti toiminut. Täydennyskoulutukselle ja asioista muistuttamiselle silti on tilaa.

Vielä parin vuoden takaiset hankeraportit mainitsevat, että Venäjän Karjalassa, tai yleensä Venäjällä, ei ole kunnollista, yhtä elintä, joka puolustaisi lasten oikeuksia. Nyt niin federaation kuin alueiden tasolla toimivat lapsiasiainvaltuutetut. Tämä otettakoon esimerkkinä siitä, että parantuneeseen tilanteeseen ovat vaikuttaneet myös laajemmat kuviot: Venäjällä on valtiollisella taholla alettu puhua lasten intresseistä, inklusiivisesta opetuksesta, vammaisten oikeuksista – muutamia keskeisiä teemoja mainitakseni. Näin ollen Pelastakaa Lapset on toiminut alueella, jossa toiminta on ollut mahdollista ja suotavaa – ja, kuten moneen on kertaan todettu, on sitä jatkossakin. Se, että yhteistyöalueiden hallinnot – niin maantieteellisessä kuin sisällöllisessäkin mielessä – ovat suhtautuneet positiivisesti Pelastakaa Lasten ja tämän kumppaneiden toimintaan on ollut ehdoton edellytys monille saavutuksille. Tämän hetkinen ilmapiiri ei välttämättä ole venäläisille järjestöille ja niiden ulkomaiselle yhteistyölle kaikista suotuisin ja myönteisin, mutta näyttää kuitenkin siltä, että lasten parissa toimimiselle löytyy suhteellisen avoin tila. Pelastakaa Lasten kumppaneilta löytyy strateginen ymmärrys siitä, miten kyseisessä toimintaympäristössä on järkevää toimia. On syytä kuitenkin huolehtia siitä, ettei toiminta kulje vain Venäjän valtion sanelemilla ehdoilla – siitä ei järjestötoiminnassa voi olla kyse.

7. Toiminnan tarkoituksenmukaisuus (relevance), tehokkuus (efficiency) ja kestävyys (sustainability)

Kuten luvussa 3 esitettiin, temaattisesti Venäjän hankkeet ovat istuneet Pelastakaa Lasten laajempaan agendaan. Esimerkiksi työ vammaisten lasten kanssa, joka lähti liikkeelle viipurilaisten aloitteesta, on sopinut kuitenkin erinomaisesti järjestön agendaan kaikista heikko-osaisimpien lasten puolustamisesta. Se, mikä ei ole ollut niin tarkoituksenmukaista järjestön kannalta on se, että toiminnasta on muodostunut hyvin sosiaali(palvelu)painotteista ja käytännönläheistä. Jossain määrin Pelastakaa Lapset tällä hetkellä tukee jo vakiintunutta, jatkuvaa toimintaa – joskaan toiminta ei ole staattista, vaan uusia ideoita ja aloitteita syntyy koko ajan.

Kuitenkin tosiasia on se, että kyseistä toimintaa ei monin paikoin olisi ilman Pelastakaa Lasten tukea.

Pelastakaa Lasten näkökulmasta toiminta ei myöskään ole esimerkiksi suuriin kehitysyhteistyöhankkeisiin verrattuna kustannustehokasta: Venäjän hankkeet ovat summiltaan pieniä ja niiden hallintokulut nousevat suuriksi (vrt. Kulmala 2012). Toisaalta kuitenkin vaikuttaa siltä, että pienillä rahoilla on saatu ja saadaan paljon aikaan. Voikin siis olla, että tämänkaltaisen kummirahalla rahoitettu työ olisi tarkoituksenmukaisempaa rajaseudun kuntien Pelastakaa Lasten paikallisosastoille kuin keskusjärjestölle: paikallistasolla toiminta molemmilla puolin rajaa muistuttaa monin paikoin tosiaan. Toisaalta voi kysyä, kuinka tarkoituksenmukaista on, että Pelastakaa Lapset jatkaa Venäjän valtion puutteellisen toiminnan paikkaamista.

Venäläisille osapuolille käytännönläheisyys taas on sopinut hyvin, sillä ongelmat ovat hyvin konkreettisia ja apua tarvitaan. Venäläisten lasten ja perheiden näkökulmasta konkreettinen materiaallinen apu ja ns. sosiaalityö on ollut tarkoituksenmukaista. Pelastakaa Lapsilta saatu tietotaidollinen ja ammatillinen tuki on myös tullut kumppanijärjestöille sekä laajemmin lasten parissa työskenteleville tarpeeseen: monista ongelmista ollaan oltu tietoisia ja on ollut halua ja tarve toimia, mutta osaamista ja työkaluja ei välttämättä ole ollut. Vaikka osa ideoista – erityisesti ajattelu- ja toimintamallien tasolla mutta myös ideologioiden – on tullut Suomesta ja ne ovat olleet aikanaan uusia, ovat venäläiset kumppanit ne omaksuneet ja niihin sitoutuneet. Opittua on myös kyetty soveltamaan venäläiseen kontekstiin. Ammatillisen tuen lisäksi materiaallinen apu on aivan ratkaisevaa: omia resursseja kun ei juuri ole.

Hankkeissa saavutettujen tulosten kestävyys vaikuttaa olennaisesti se, että ajattelumaailmassa on saatu muutosta aikaan. Tämä muutos ei välttämättä kuitenkaan koske kovin laajaa joukkoa, joten koulutusta ja asioista muokkaamista olisi jatkettava. Erityisen tärkeää kestävyys kannalta olisikin yhä enemmän keskittyä asennemuutostyöhön ja vaikuttamistoimintaan. Luonnollisesti, jos tietyt hyvät käytänteet vahvistetaan lainsäädännöllä, on sillä kauaskantoisemmat vaikutukset. Myös lasten ongelmien ennaltaehkäisy on suuntaus, johon tulee tilanteen muuttumiseksi kiinnittää huomiota. Ennaltaehkäisyn suuntaan onkin hankkeissa viime aikoina yhä enenevässä määrin menty (esim. lastenkotilasten sosiaalisaatio; perhekerhot). Tätä painottavat myös uudet valtiolliset politiikkaohjelmat (ks. luku 4), joten ennaltaehkäisy voisi olla yksi alueista, jonne löytyisi järjestötyölle nimenomaan kotimaista rahoitusta.

Voi kuitenkin todeta, että ne ihmiset, jotka Pelastakaa Lasten venäläisissä kumppanijärjestöissä toimivat, ovat niin sitoutuneita lasten hyväksi työskentelemiseen, että on vaikea uskoa kaiken loppuvan, jos Pelastakaa Lasten rahallinen tuki lakkaa. Myös yhteistoimintaan on opittu ja se pysyy. Selvää kuitenkin on, että kunkin järjestön toiminta supistuu aivan huomattavasti, jos näin käy. Kukin järjestöistä on kuitenkin saavuttanut omassa paikallisyhteisössään (KLSSL laajemminkin) sellaisen aseman ja ammattitaidon, että jos Venäjän valtiollisia varoja tulee jatkossa olemaan enenevässä määrin, tulevat nämä järjestöt niitä saamaan. Vielä ei kuitenkaan olla siinä tilanteessa, että tämänkaltaisilla kotimaisilla hankkeilla rahoitettaisiin laajempaa toimintaa. Kukin kumppaneista on osoittanut aktiivisuutta kotimaisen – ja muun ulkomaisten – rahoituksen hankinnassa. On myös syytä pohtia sitä, onko mieltä alkaa ainoastaan Venäjän valtion ostopalvelujen tuottajaksi. Myös muunlaista rahoitusta olisi varmaan syytä olla rinnalla.

8. Ajatuksia tulevaan

Lähdettäessä tekemään tätä arvioita on Pelastakaa Lasten tavoitteena ensinnäkin ollut muodostaa kokonaiskuva siitä, mitä lähialueyhteistyöllä on saatu aikaan sekä ymmärtää sitä, millaiseksi yhteistyö voisi muodostua tulevaisuudessa. Tulevaisuutta silmällä pitäen yksi tavoitteista on kumppanijärjestöiden apuriippuvuuden vähentyminen Pelastakaa Lapsista, joka toivoo, että jossain vaiheessa voisi vetäytyä rahoittamasta Venäjä-toimintaansa – erityisesti mitä tulee ns. sosiaaliaputyypin toiminnan jatkuvaan ylläpitämiseen. Kommunikaatio kumppanijärjestöiden kanssa ja ammatillinen yhteistyö voisi järjestön mukaan hyvinkin säilyä myös tulevaisuudessa. Pelastakaa Lapset ei kuitenkaan ole vetäytymässä mitenkään yhtäkkisesti, vaan harkitusti ja rauhallisesti, jotta ei vahingoiteta niitä saavutuksia, joita eittämättä on saatu aikaiseksi. Mahdollisuutena on myös esitetty, että yhteistyö jatkuisi ennallaan tai laajempanakin, mutta se vaatisi järjestöltä suurempia henkilöresursseja, mitä järjestö nyt tällä hetkellä lähialueyhteistyöhönsä panostaa.

Kuten todettu, Pelastakaa Lapset on ollut Venäjällä tukemassa lapsia, jotka ovat sijoitettuna laitokseen, mikä ei ideologisesti ole järjestönagendan mukaisesti mikään ensisijainen ratkaisu. Myös perhesijoitusta toki on pyritty edistämään, mutta se on jäänyt huomattavasti vähäisemmälle siitä syystä, että Venäjällä laitoshuolto on ollut ehdottomasti se yleisin käytäntö. Nyt kuitenkin Venäjän valtiollinen politiikka on selkeästi muuttunut ja ollaan menossa kohti perhesijoitussysteemiä sekä pienempiä laitoksyksiköitä. Näin ollen järjestön ei olisi tarkoituksenmukaista vetäytyä juuri tässä tilanteessa, kun ollaan menossa ns. oikeaan suuntaan. Koko sijaishuoltojärjestelmä on täydessä murroksessa, jolloin siihen pystyisi oletettavasti myös vielä vaikuttamaan. Venäjän valtiolliset ohjelmat nyt korostavat järjestöjen roolia näissä uudistuksissa, mikä tarkoittaa sitä, että Pelastakaa Lasten kumppaneilla olisi paikka vaikuttaa uudistusten suuntaan ja sisältöihin. Tässä työssä Pelastakaa Lasten asiantuntemus on tarpeen; järjestö kun on täynnä tarvittavankaltaista ammattitaitoa. Esimerkiksi lastensuojelun alalla tilanne voi olla muutamassa vuodessa parempi, jos esimerkiksi Pelastakaa Lasten kumppanit nyt saisivat jalkansa muotoutumassa olevan sijaishuoltojärjestelmän oven väliin. Vaikka näiden kumppaneiden ammattitaito on vuosien varrella hurjasti kasvanut, olisi Pelastakaa Lasten ammatillinen koulutus nyt tässä vaiheessa tärkeää.

Oma kysymyksensä on myös se, että onko tarkoituksenmukaista vetäytyä juuri nyt tukemasta lastenkoteja, joita on jo tuettu pitkään ja joihin valtio ei tätä nykyä tule satsaamaan, kun painopiste on siirtynyt perheisiin. Laitosjärjestelmän purkaminen kun ei kuitenkaan ole realistinen tavoite eikä se ainakaan tule tapahtumaan hetkessä. Myös laitосkasvattien koko matkan jatkuva integrointi yhteiskuntaan sekä erityisesti jälkihuolto, joita Pelastakaa Lasten rahoituksella on erityisesti viime aikoina viety eteenpäin, ovat nyt ensimmäistä kertaa valtiollisellakin agendalla. Tässäkin kohtaa vaikuttaisi siltä, että tilausta tämänkaltaiselle (yhteis)työlle on. Myös valtiolliset politiikat tukevat inklusiivisen opetuksen eteenpäin vientiä. Ulkomaiset rahoittajat ovat laajemmassakin mittakaavassa vetäytymässä Venäjältä kansalaisjärjestöjen kontrollin kiristytessä Venäjän valtion taholta. Yhteistoiminta on kuitenkin vielä mahdollista, erityisesti juuri lastensuojelun alalla. Vaikuttaakin dramaattiselta venäläistä järjestökenttää kohtaan, jos kaikki ulkomaiset rahoittajat vetäytyvät nyt, kun kotimainen rahoitusjärjestelmä ei kuitenkaan ole vielä riittävää.

Tässä tilanteessa suosittaisinkin erityisesti venäläisille osapuolille, eli Pelastakaan Lasten kumppanijärjestöille, että nämä nyt käyvät uudet valtiolliset ohjelmat hyvin tarkkaan läpi: mitä oikein on tapahtumassa ja mitkä mahdollisuudet järjestöillä on osallistua niiden toimeenpanoon, erityisesti seuraavilla aloilla: sijoitusprosessin uudistus ja sijaisperheiden valmennus sekä pienempien yksiköiden perustaminen²⁶; laitospäivätoimien sosiaalisuus ja jälkihuolto; inklusiivinen opetus. Kuten sanottu, aiemmin mainitut ohjelmat kaikki kannustavat valtion ja järjestöjen yhteistyöhön perustuviin ratkaisuihin. On syytä siis vedota tähän ja pyrkiä olemaan aktiivisesti mukana luomassa niitä paikkoja, jossa järjestöillä voi olla suuri rooli. Yllä kuvatun ohjelmiin tutustumis- ja niiden seuraamistyön oheen olisi hyvä järjestää joku työseminaari, johon osallistuisivat kaikki kolme venäläistä järjestöä sekä Pelastakaa Lasten keskusjärjestön Venäjä-yhteistyöstä vastaavat ja mahdollisesti myös itäsuomalaisien paikallisjärjestöjen edustajia. Tässä seminaarissa voitaisiin pohtia yhdessä, millä tapaa kyseisiin uudistuksiin voitaisiin osallistua ja erityisesti olisiko tässä nyt mahdollista hakea jotain yhteisrahoitusta, jotta voitaisiin olla mukana varmistamassa, että erityisesti suuri sijaishuollon reformi vastaisi mahdollisimman pitkälle lasten tarpeita ja etuja. On hyvä muistaa, että KLSL:lla on aitiopaikka näiden reformien seuraamisessa, koska se osallistuu olennaisen neuvostojen työhön. Sen asiantuntemusta olisi hyvä myös muiden kumppanien nyt hyödyntää.

Eri rahoitusvaihtoehdoista esittäisin, että sen lisäksi, että kukin venäläinen pyrkisi nyt ottamaan kaiken irti alueellista rahoitusinstrumenteista – joiden ymmärrän olevan riittämättömiä – voisivat venäläiset järjestöt harkita keskinäistä yhteistyötä hakea federaatiotasosta järjestöjen rahoitusta esimerkiksi juuri sijaishuollon reformin puitteissa. Kuten aiemmin on todettu, niin federaatiotasoisia hankkeita on ollut vaikea saada aluepäätoimien vuoksi, mutta auttaisiko asiaa, jos hakuun osallistuisi yhteishankkeella niin Karjala kuin Leningradin alue – mahdollisesti myös kumppaneita muilta Luoteis-Venäjän alueilta (esim. Murmansk, Pietari). Entä olisiko mahdollista, että Pelastakaa Lapset voisi jollain tapaa kontribuoida tällaiseen federaatiotasoiseen hakemukseen: turvaamalla osarahoitusta ja antamalla konsultaatiotukea hakemustekstin kirjoittamisessa? Kun ulkomainen tuki venäläisille järjestöille kuitenkin on yhä mahdollista, on syytä miettiä, voisiko Pelastakaa Lasten tuki toimia venäläisten järjestöjen omarahoitusosuutena valtiollista projektirahoitusta haettaessa.

Koska meneillään on niin suuri uudistus Pelastakaa Lastenkin keskeisen toiminta-alueen kannalta, olisin myös valmis suosittamaan, että kyseisen sijaishuoltoreformin – eli meneillään olevan sijaishuollon deinstitutionalisaation – ympärille pyrittäisiin Karjalan ja Leningradin alueen konteksteissa laatimaan jotain suurempaa suomalais-venäläistä hanketta, jolle haettaisiin esimerkiksi eurooppalaista rahaa.²⁷ Hankkeen voisi rakentaa ns. kolmoispilariperiaatteelle: mukana olisi kuntataso (rajakuntia: Suomesta esimerkiksi Joensuu ja Lappeenranta; Venäjältä Sortavala, Pietari ja Viipuri); sosiaalityön oppilaitokset kaikista osallistuvista kunnista sekä luonnollisesti järjestötoimijat (Pelastakaa Lasten paikallisjärjestöt kyseisistä kunnista, KLSL, Mir Detei ja Beregite Detei). Pelastakaan Lasten paikallisjärjestöt olisivat pääasiallisia hankehakijoita, mutta keskustustoimisto avustaisi hakemuksen tekemisessä sekä turvaisin hankkeen kouluttajat. Kuten sanottu, keskustustoimisto on täynnä sijaisperhevalmentajia, joiden ammattitaidolle nyt olisi tilaus. Ajatuksena voisi olla se, että Pelastakaa Lapset kouluttaa venäläisiä tahoja (oppilaitosten ja

²⁶ Olisi syytä perusteellisesti selvittää, minkälaiseen järjestelmään ja minkälaisiin tuloksiin pilottialueilla päädytty (vrt. luku 4).

²⁷ EU:n naapuruusrahat (ENPI CBC Karelia ja/tai Kaakkois-Suomi ja Venäjä; ESR-rakennerahasto? En itse tunne näitä instrumentteja ja niiden nykytilaa, mutta Pelastakaa Lapsissa varmaankin löytyy tieto myös näistä.

järjestöjen edustajia), jotka sitten tulevaisuudessa vastaisivat samansuuntaisesta koulutuksesta Venäjällä – ehkäpä valtion ostaman palvelun muodossa. Kuten todettu, reformi on siinä vaiheessa, että sijaisperhevalmennusta oltaisiin aloittelemassa. Viipurissa Pushkin-instituutti sosiaalityökouluttajana olisi ehdottomasti hyvä olla mukana, ja sen ja Beregite Detein yhteistyönkaltaista toimintaa vapaaehtoisten rekrytoinniksi tulisi laajentaa myös muille paikkakunnille. KLSL:lla olisi puolestaan hyvät valmiudet toimia hankkeen paikallisena koordinaattorina. Karjalan osalta tätä työtä jo jossain määrin aloitettiin Lapsuuden silta – projektissa. Samoin Viipurilaisella Diagnostiikka-keskuksella on jo omaa kokemusta. Myös psykologis-sosiaalis-lääketieteelliset keskuskeskukset tulevat todennäköisesti näissä prosesseissa olemaan mukana. Sortavalassa taas Mir Detein aktiivi on nyt vastuussa piirihallinnossa sijaisperheprosesseista. Olisi siis helppoa koota yhteen kaikki tarvittavat tahot eikä työ alkaisi aivan nollasta. Minun kauttani myös Aleksanteri-instituutilla voisi olla joku tapaustutkimuksellinen rooli tämänkaltaisessa hankkeessa ja tämänkaltaisen roolin kautta voisi aueta jotain rahoitusta.²⁸ Pelastakaa Lapsilla itse asiassa on jo kokemusta deinstitutionalisaatioprosessiin osallistumisesta Virossa. Näihin kokemuksiin olisi nyt hyvä palata. Järjestö voisi myös kartoittaa, olisiko mitään pohjoismaista rahaa haettavissa tämänkaltaiseen työhön.

Oma näkemykseni on, että meneillään oleva sijaishuollon deinstitutionalisaatio olisi kaikkien osapuolten kannalta hyvin relevantti teema, johon kannattaisi tarttua yhteisvoimin. Lastenkotilasten yhteiskuntaan integroiminen ja jälkihuolto olisi toinen tämänkaltaisen teema. Johtajaneuvoston rooli tämänkaltaisessa hankkeessa on korvaamaton. KLSL on jo saanut pienen kotimaisen rahoituksen tähän työhön. Yhteisseminaarissa voisi pohtia, olisiko mitään mahdollisuuksia toimia yhdessä – esim. Karjalan hallituksen suuntaan – että tähän tarkoitukseen osoitettaisiin kunnollinen rahoitus. Inklusiivisen opetuksen alueella olisi syytä jatkaa sitä työtä, mitä Viipurissa jo saatiin alkuun. Vaikka ajatusmaailmaa saatiin jossain määrin muutettua, tulisi tietoisuuden ja ymmärryksen nostamista jatkaa sekä pohtia, miten kaivattu moniammatillinen osaaminen kouluissa taattaisiin, mikä mahdollistaisi inklusiivisuuden toteutumisen myös käytännössä. Olisi myös syytä painostaa hallintoa palauttamaan ne satsaukset, joita aiheen tiimoilta jo tehtiin. Karjalassa teeman kanssa ollaan lastenkengissä. Yhteistyö Viipurin kanssa tällä saralla olisi toivottavaa.

Yksi teema, jota Venäläisten järjestöjen tulisi ehdottomasti jatkaa, on ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö. Nyt olisikin hyvä selvittää, mitkä ovat ne ehkäisevän lastensuojelutyön muodot, jotka Venäjän lainsäädäntö tunnistaa. Kuten sanottu, on ennaltaehkäisy mukana vahvasti uusissa valtiollisissa politiikoissa. Järjestötyölle löytyy varmasti jatkossa juuri ennaltaehkäisyn alalla tilaa. Viipurissa ja Sortavalassa toimivat perheklubit (äiti-lapsi-klubit, perhekahvilat) vaikuttavat erinomaisilta muodoilta tehdä tämänkaltaista työtä. Olisiko tässä kohtaa mahdollista, että nyt Pelastakaa Lasten tarjoama rahoitus tähän tarkoitukseen saataisiin kanavoitua järjestön paikallisosastojen kautta – ja toivottavasti jatkossa Venäjällä löytyisi tähän enemmän kotimaista rahaa?

Mir Deteillä erityisesti oli valtavia suunnitelmia perhetyön alalla. Kuten sanottu, nuorison sosiaali- ja kulttuurikeskus on valtava resurssi tässä mielessä Mir Deteille, mutta tällä hetkellä itse rakennus on aikamoinen rahareikä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että niin massiiviseen toimintaan, kuin suunnitteilla on, ei tule löytymään rahoitusta Pelastakaa Lasten kautta – eikä myöskään

²⁸ Eikä itse hakemuksen tekemiseen ole itselleni mahdoton ajatus, jos se vain järjestyy jotenkin käytännössä.

rakennuksen remontointiin. Mir Detein ja keskuksen onkin syytä jatkaa myös toisenlaisten hankekumppanuuksien etsimistä. Ehkä joku itäsuomalainen nuorisotalo tms. voisi löytyä kumppaniksi tällä alueella. Myös suomalaisista perhekahviloista, jotka ovat usein MLL:n pyörittämiä, kannattaa ottaa selvää ja kokeilla löytyisikö uusia kumppanuuksia sieltä. Viipurissa olisi äiti-lapsi-kerhojen jatkuminen tärkeää – samoin lasten työpajatoiminnan. Olisiko mahdollista, että löydetäisiin esimerkiksi paikallisia yrityksiä sponsoroimaan kerho-/työpajatoimintaa vammaisille lapsille? Myös sosiaalihuolto vaikutti kiinnostuneelta tämännäköisyydestä toiminnasta. Beregite Detein olisi myös vammaistoiminnassaan syytä verkostoitua laajemmin muiden venäläisten vammaisten parissa toimivien järjestöjen kanssa. Ehkä tätä kautta aukeaisi myös uusia rahoituskanavia ja voisi ratkaista paikallisuuden kritiikin federaatiotasosta rahaa haettaessa. Tällainen verkostoituminen voisi myös vahvistaa järjestön tekemää vaikuttamistoimintaa, joka tällä hetkellä on aika vähäistä. Joka tapauksessa Beregite Detein kannalta olisi löydettävä jokin hanke, jonka kautta sen perusrahoitus tulee turvatuksi. Sen jälkeen moni toiminta voisi pohjata pitkälle vapaaehtoisten panokseen, mikä on järjestössä hyvin hyödynnetty verrattuna kahteen muuhun järjestöön. Erityisesti KLSL:n on mietittävä tarkkaan, miten turvata järjestön toiminnan jatkuvuus nimenomaisesti henkilöresurssien kannalta. Joskin myös KLSL tarvitsee jonkun pidempikestoisen hankkeen, jotta sen toimitilojen ylläpitäminen olisi turvattu. Tämänkaltaisen hanke voisi liittyä sijaishuollon uudistukseen ja jälkihuoltoon, kuten yllä on esitetty.

Mir Detein puolestaan kannattaisi selvittää, kuinka paljon perheiden materiaalisesta avusta, joka ei ole kovinkaan tarkoituksenmukaista Pelastakaa Lasten – ainakaan keskusjärjestön kannalta – voisi siirtää esimerkiksi yritystuen varaan. Olisi myös painostettava paikallishallintoa hoitamaan velvollisuutensa tällä alueella. Näin ollen Pelastakaa Lasten mahdollisesti Joensuun paikallisyhdistyksen kautta kanavoitu kummituki voisi jatkossa mennä vaikkapa perhekerhoille. Sortavalan osalta vaikuttaa siltä, että lastenkoti ja sijoitusprosessit ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Nyt kuitenkin, kun Sortavalassa sijaperhetyöstä vastaava juuri perustettu viranomaiselin on käytännössä Mir Detein aktivisti, olisi kaikki mahdollisuudet aktivoitua tällä saralla. Pelastakaa Lasten koulutuksellinen tuli olisi äärimmäisen tärkeää – myös siinä tapauksessa, ettei yllä esitetty suurempi hanke tällä alueella toteutuisi. Myös Raduga-lehden toiminnan jatkuminen olisi tärkeää – ehkäpä sponsorituen ja kummitoiminnan avulla?

Kunkin venäläisen järjestön olisi syytä pohtia sitä, miten vaikuttamistoimintaa voisi vahvistaa. On myös syytä ottaa käyttöön systemaattisempi ote siihen, miten monitoroidaan ja kontrolloidaan, että hankkeissa aloitetut toimet – esim. oppilashuollon, lapsilähtöisten käytänteiden, inklusiivisen opetuksen toteutuminen käytännössä – ovat yhä edelleen käynnissä. Se, että yrittää pitää kaiken aloitetun konkreettisesti omissa käsissään, ei ole välttämättä tarkoituksenmukaista, mutta järjestöjen rooliin mielestäni kuuluu se, että jatkuvuutta pyritään varmistamaan. Kuten sanottu, pitäisi myös kyetä vaatimaan valtiolta ja julkiselta sektorilta se, mistä nämä lainsäädännöllisesti ovat vastuussa. On selvää, ettei ole mielekästä Pelastakaa Lasten kannalta olla rahoittamassa sellaista toimintaa, missä Venäjän valtio ei hoida omia vastuualueitaan. Kaikessa pitkäjänteisessä vaikuttamistyössä on syytä muistaa kontaktien tärkeys edustuksellisiin, lainsäädännöllisiin elimiin, joskin nykyisen kansalaisjärjestölainsäädännön hengessä on syytä varovaisuuteen tämänkaltaisen toiminnan ääneen artikuloinnissa. Sekä Mir Detei, Beregite Detei että Pelastakaa Lapset voisivat tutustua KLSL:n Lasten asianajaja –palveluun, missä yhdistyy niin lasten konkreettinen apu kuin laajemmin asioihin vaikuttaminen. Jos ammattitaitoisia lakimiehiä löytyy toimimaan vapaaehtoispuolelta, voi tämänkaltaisen toiminta pyöriä lähes ilman rahoitusta.

Venäläisten on syytä varautua siihen, että jossain vaiheessa Pelastakaa Lasten rahallinen tuki loppuu. En soisi kuitenkaan sen tapahtuvan juuri tällaisessa kriittisessä tilanteessa, mikä nyt moneltakin kannalta on meneillään. Rahallisen avun suhteen keskusjärjestön tulisi nyt selvittää, mitkä mahdollisuudet on siirtää kummitoiminta paikallisyhdistysten käsiin. Erityisesti Mir Deteille ja Beregite Deteille löytyisi varmaan oivalliset kumppanit rajaseudulta. Nämä rajaseudun yhdistykset voisivat sitten itsenäisesti neuvotella venäläisten kumppanijärjestöjen kanssa, mikä on se suurin tarve tuelle jatkossa. Tämän lisäksi olisi syytä tosissaan pohtia jonkun EU-hankkeen mahdollisuutta, jolloin keskusjärjestöllä säilyisi rooli rahoitushakemuksen lisäksi kouluttajana. Voi olla, että joka tapauksessa KLSSL:n kautta pyöritetty koko Karjalan laajuinen toiminta – johtajaneuvosto ja jälkihuolto – olisi hyvä toistaiseksi säilyttää keskusjärjestöllä KLSSL:n erityislaatuisten luonteen vuoksi. Johtajaneuvosto on vähintäänkin yksi niistä toiminnanmuodoista, jonka ei missään tapauksessa soisi lakkaavan. Kaikilla venäläisillä kumppaneilla riittää varmasti kysyntää Pelastakaa Lasten mahdolliselle asiantuntija-avulle, samoin konsulttiavulle myös venäläisten omissa rahoitushakemuksissa. Jos ja kun järjestö on lopullisesti vetäytymässä, tulee kunkin osapuolten hyvissä ajoin tietää tästä ja lähtö tulee tehdä hallitusti. Jos sijaishuollon deinstitutionalisaation ympärille kyettäisiin vielä rakentamaan laajempi hanke, kuten yllä on esitetty, voisi tällaisen hankkeen yhdeksi toimintatavoitteeksi asettaa sen, että hankkeen loppua kohti luodaan myös konkreettinen suunnitelma siitä, miten kumppanien toiminta yleensä ja erityisesti sijaishuollon parissa tehtävä työ jatkuisi venäläisten toimesta hankkeen päätyttyä.

Lähteet

HDR 2005 = Human Development Report for the Russian Federation (2005). UNPD.

Hemment, Julie (2004): Global Civil Society and the Local Costs of Belonging: Defining Violence Against Women in Russia. *Signs* 29 (3), 815–840.

Henderson, Sarah L. (2002): Selling Civil Society Western Aid and the Nongovernmental Organization Sector in Russia. *Comparative Political Studies* 35 (2), 139–167.

HV 2008 = Haasteiden Venäjä (2008). Puolustusministeriö, Helsinki.

Keskioja, Paula (2006): Kummilapsitoimintaa 10 vuotta lastenkotilasten hyväksi Pietarissa v. 1995-2005. Loppuraportti 16.1.2006. Pelastakaa Lapset, Helsinki.

KP 4.4.2013 = Lastenkodit täyttyvät Venäjällä. Keskipohjanmaa 4.4.2013.

Kulmala, Meri (2012): Koko kylä hiihtämässä: värtziläläisten aktivoituminen kohti terveellisempää elämää. Loppuarvio vuosina 2007-2011 toteutetuista lähialueyhteistyöhankkeista Värtzilässä. Kansainvälinen Solidaarisuussäätiö, Helsinki.

Kulmala, Meri (2013): State and Society in a Small Russian Border Town. Dissertation Manuscript. Department of Sociology, University of Helsinki.

Sundstrom, Lisa McIntosh (2006): Funding Civil Society. Foreign Assistance and NGO Development in Russia. Stanford University Press, California.

Zdravomyslova, Jelena (2005): Venäjän kansalaisjärjestöt ja kansalaisaktiivisuus Venäjällä. Teoksessa Kansalaisyhteiskunta liikkeessä yli rajojen. Palmenia-kustannus, Helsinki. 204–214.

Liitteet

Liite 1: TOR (englanniksi)

Liite 2: Sortavalan kenttämätkan ohjelma (venäjäksi)

Liite 3: Petroskoin kenttämätkan ohjelma (venäjäksi)

Liite 4: Viipurin kenttämätkan ohjelma (suomeksi)